

ME, MUUT JA MENNEISYDEN MERKITYKSET

Vladimir Putinin Venäjä, historiapolitiikka ja
länsiretoriikka 2000-2007

Sanna Emilia Hentunen

Helsingin Yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Pro gradu – tutkielma
Toukokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Sanna Emilia Hentunen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Me, muut ja menneisyyden merkitykset. Vladimir Putinin Venäjä, historiapolitiikka ja länsiretoriikka 2000-2007			
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro Gradu		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 93
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa tarkastellaan Vladimir Putinin ensimmäisten kausien länsiretoriikkaa ja historiapolitiikkaa. Työn taustalla on havainto siitä, että Venäjän suhtautuminen Neuvostoliittoon alkoi selvästi muuttua 2000-luvulla. Putin palautti Venäjän kansallislaulun pohjaksi Neuvostohymnin sävelen, nosti suuren isänmaallisen sodan eräänlaiseksi menneisyyskultiksi ja kävi vuosikymmenen lopulla historiasotia naapuriensa kanssa. Neuvostoliiton aikana länsi edusti sosialistisen itäblokin vastapuolta, sen toiseutta, josta erottautumalla omaa identiteettiä rakennettiin. Mikäli Neuvostoliitto ja sen aika rehabilitoitiin Putinin toimesta ja nostettiin korotettuun asemaan Venäjän kollektiivisessa muistissa, mitä lännelle "tehtiin"?</p> <p>Valtioiden ja kansojen itseymmärryksen oleellisena ytimenä on käsitys yhteisestä historiasta ja siksi historia on aina ollut valtaapitävien suosiossa. Putin pyrki valtaan noustuaan paitsi kehittämään ja uudistamaan Venäjän talouden ja valtarakenteet, myös palauttamaan sen kansainvälisen aseman, venäläisiä yhdistävän kansallistunteen sekä suurvaltaidentiteetin. Tutkimuksen hypoteesina on, että Putin ymmärsi historian poliittisen käytön potentiaalin ja hyödynsi sitä aktiivisesti tavoitteitaan ajaessaan. Putin rakensi kuitenkin menneisyyden avulla sellaisen kertomuksen Venäjästä, ettei sen suhteita länteen ollut mahdollista kehittää 90-luvun pohjalta. Oletuksena on, että Putinille oli kuitenkin tärkeämpää lujittaa kansallista yhtenäisyyttä ja vahvistaa uuden Venäjän ideaa, kuin varmistaa hyvät suhteet länsimaiden kanssa.</p> <p>Analysoimalla sekä Putinin historia-argumentteja että länsiretoriikkaa tutkielma selvittää, rehabilitoiko Putin ensimmäisten kausiensa aikana Neuvostoliiton lisäksi siihen tiukasti liitetyn käsityksen lännestä Venäjän "toisena", uhkana tai jopa vihollisena. Aineisto koostuu Venäjän presidenttien vuosittain pitämät Kansakunnan tila -puheet Putinin kahdeksalta ensimmäiseltä presidenttivuodelta.</p> <p>Putinin puheita analysoitiin kolmesta toisiaan tukevasta näkökulmasta. Ensin selvitettiin, miten Putin muovasi historian avulla Venäjän valtarakenteita, taloutta ja turvallisuuspolitiikkaa. Tässä kategoriassa esiin nousi ennen kaikkea vakaan ja vahvan Venäjän diskurssi, jota rakennettiin tekemällä pesäeroa etenkin 90-luvun heikkoon Venäjään. Seuraavaksi keskityttiin Putinin identiteettipolitiikkaan ja osoitettiin, että Venäjän ja venäläisten identiteettiä rakennettiin ajan kuluessa yhä vahvemmin toiseuttamalla länttä. Menneisyydestä haettiin tukea ennen kaikkea Venäjän kansallisen yhtenäisyyden ja identiteetin määrittelylle. Samalla havaittiin, että siinä missä Venäjästä tehtiin uniikki, muista selvästi erottuva kokonaisuus vasta Putinin toisen kauden loppupuolella, näyttää venäläisyys olleen sitä koko ajan: "Venäjä" saattoi olla eurooppalainen, "venäläinen" ei.</p> <p>Lopuksi analysoitiin Putinin rakentamaa länsikuvaa ja lännelle annettuja monia merkityksiä. Näiden kolmen analyysitason tuloksia tarkastelemalla voidaan todeta, että Putinin retoriikan Venäjä oli hitaasti mutta varmasti matkalla törmäykseen lännen kanssa. Putin vaikutti jopa valmistautuvan tähän varmistamalla venäläisten tuen etukäteen näiden yleistä länsikuvaa heikentämällä. Tutkielma osoittaa, että kahdeksassa vuodessa lännen rooli muuttui Putinin puheissa taloudellisen kehityksen ja turvallisuuden takaajana toimivasta kumppanista ensin kritiikin kohteena olevaksi kilpailijaksi ja lopuksi konkreettiseksi turvallisuusuhaksi. Menneisyyden avulla välitetyt tarinat käänsivät venäläisten toiveita ja odotuksia pois lännestä, kohti Venäjän omaa tietä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Venäjä, Vladimir Putin, Historiapolitiikka, Historian käyttö, Länsi, Identiteetti, Retoriikka, Kansainväliset suhteet			

Sisälllys

1	JOHDANTO	1
1.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄN TAUSTA JA AIEMPI TUTKIMUS	1
1.2	KYSYMYKSENASETTELU, TAVOITTEET JA AINEISTO	13
1.3	TYÖN RAKENNE	17
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS, KÄSITTEET JA METODOLOGIA	18
2.1	PUHEAKTIT JA RETORIikka	18
2.2	HISTORIAPOLITIIKKA JA SEN KÄSITTEET.....	20
2.3	AINEISTON LUENTA	28
3	HISTORIA TALOUS- JA VALTAPOLIITTISTEN UUDISTUSTEN PERUSTELUNA	31
3.1	HISTORIAN VALJASTAMINEN ALUEIDEN VALTAA VASTAAN	33
3.2	1990-LUVUN SEKASORROSTA KOHTI VAKAUTTA.....	36
3.3	VAHVA VENÄJÄ HISTORIAN VAATIMUKSENA	37
3.4	KANSAINVÄLISILLÄ SUHTEILLA ON HISTORIANSA	39
3.5	MUUT ESIIN NOUSSEET HISTORIA-ARGUMENTIT	42
4	HISTORIA IDENTITEETTIPOLIITTISENA JA IDEOLOGISENA VOIMAVARANA	45
4.1	2000-2001: ”NORMAALI” SUURVALTA KIELTÄYTYY POLIITTISISTA IDEOLOGIOISTA	45
4.2	2002-2003: OSA LÄNTTÄ VAI OSA ITÄÄ?	48
4.3	2004-2005 MAHTAVA TULEVAISUUS, MAHTAVA MENNEISYYS	52
4.4	2006-2007: EUROOPPALAISESTA VENÄJÄSTÄ VENÄLÄISEEN EURAASIAAN.....	57
5	PUTININ VENÄJÄ JA LÄNSI	62
5.1	LÄNNEN KÄSITE	62
5.2	VENÄJÄN KANSAINVÄLISPOLIITTINEN TILANNE VUONNA 2000.....	63
5.3	PUTININ I KAUSI: YHTEISTYÖSTÄ JA INTEGRAATIOSTA ENSIMMÄISIIN SÄRÖIHIN	65
5.3.1	<i>Yhdysvallat ja/tai Nato</i>	66
5.3.2	<i>Eurooppa ja/tai EU</i>	69
5.4	PUTININ II KAUSI: VENÄJÄ KÄÄNTYY LÄNNESTÄ ITÄÄN	71
5.4.1	<i>”Länsi”</i>	71
5.4.2	<i>Yhdysvallat ja/tai NATO</i>	76
5.4.3	<i>Eurooppa ja/tai EU</i>	78
6	VASTAKKAINASETTELUN PALUU	81
	EPILOGI	87
7	LÄHTEET	89

1 Johdanto

1.1 Tutkimustehtävän tausta ja aiempi tutkimus

Francis Fukuyaman kuuluisa julistus historian lopusta vuonna 1989¹ perustui uskomukseen, jonka mukaan ideologioiden kamppailu oli lopullisesti päättynyt ja voittajaksi oli noussut länsimainen liberaali demokratia. Viimeistään Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 näytti todella lopettaneen vuosikymmeniä kestäneen ideologioiden taistelun lännen ja idän välillä. Aikalaisille tuntui selvältä, että kommunismi oli hävinnyt, ja nyt länsimainen kapitalismi ja demokratia leviäisivät ideologisten kilpailijoiden puuttuessa vapaasti. ”Historia” tulisi näin päätökseensä.

Ajatuksena historian lopun mahdollisuus sisältyi jo historiallista determinismää kannattaneiden poliittisten filosofien, kuten G.W.H. Hegelin ja Karl Marxin ajatuksiin 1700- ja 1800-luvuilla. 1900-luvulla totalitarististen ideologioiden edustajat, etunenässä kommunismiin pyrkivä Neuvostoliitto ja kansallissosialistinen natsi-Saksa julistivat ennen luhistumistaan rooliaan historian voittajina, eli viimeisinä vaiheena ihmiskunnan historiallisessa kehityksessä. Myös liberaaliin demokratiaan nojaava länsi joutui viimeistään vuoden 2001 terrori-iskujen jälkeen toteamaan, ettei sen voittokulku ollutkaan esteetön. ”Historia” ei missään nimessä ollut päättynyt.

Kylmän sodan aikana historialla oli tärkeä rooli ideologioiden välisessä kilpavarustelussa. Omaa historiaa ihannoitiin ja vastapuoli demonisoitiin vääristelemällä sen historiaa. Neuvostoliiton hajoaminen palautti historian myös sisäisten poliittisten kiistojen ja debattien ytimeen etenkin hajoamisen kautta itsenäistyneissä uusissa Itä-Euroopan valtioissa, eikä Venäjä ollut tässä suhteessa poikkeus. Seppo Hentilän mukaan historian tilittämisen tarve on suurimmillaan poliittisten ja yhteiskunnallisten mullistusten,

---

¹ Termin ensimmäinen esiintyminen Fukuyama, Francis (1989): The End of History? *The National Interest*, No. 16, Summer 1989.

vallankumousten tai sotien jälkeen. Menneisyyden taakka lasketaan ennen kaikkea häviäjien kannettavaksi samalla kun voittajat pääsevät omiensa kanssa pälkähästä.²

1990-luvulla voittajia olivat Neuvostoliitosta irtautuneet uudet valtiot, jotka yksimielisesti tuomitsivat Venäjän häviäjän rooliin. Venäjä kärsi voimakkaimmin 1990-luvun uudesta tilanneesta niin geopoliittisesti, taloudellisesti kuin henkisesti. Kun muut itsenäistyneet entiset neuvostotasavallat aloittivat valtionrakennuksensa heti 90-luvun alussa, ei Venäjällä ollut selvää yhtenäistä perustaa, jolle valtiotaan rakentaa.

1800-luvulla modernin poliittisen ajattelun ja nationalismin rinnalla kehittyi ajatus yhdestä historiasta, ja kansasta tuli politiikkaa ja historiaa yhdistävän representaation keskus käsite. Kun kansa kykeni muodostamaan oman valtionsa, se nousi maailmanhistorian universaaliksi toimijatyypiksi. Valtion muodostaessaan kansa sai oman erityisen historiansa, joka erotti sen muista kansakunnista. Historian avulla valtio sai siis perustakseen kansakunnan, ja kansakunta sai suojakseen valtion.³

Ehkä näin ajatteli myös Vladimir Putin, joka aloitti vuonna 2000 presidentiksi noustuaan mittavien taloudellisten ja poliittisten uudistusten rinnalla historian uudelleenarviointiprosessin. Jälkimmäinen ei saanut länsimaissa ensimmäisten kaltaista huomiota, vaan koko ilmiö tunnistettiin laajemmin vasta 2000-luvun loppupuolella sen konkretisoituessa ensin uusina oppikirjoina, sitten suoranaisina historialakeina. Putin näytti ymmärtävän nopeasti valtaan noustuaan historian merkityksen ja mahdollisuudet kansallisen yhtenäisyyden perustana. Tässä hän erosi vahvasti edeltäjästään Boris Jeltsinistä, joka oli kohdistanut uudistustarmonsa puhtaasti talouden kysymyksiin.⁴

Neuvostoliiton loppuvuosina sen kansalaisten historiatietoisuudessa korostui lännen idealisointi niin poliittisten vapauksien kuin taloudellisen tehokkuuden malliesimerkkinä. Tälle tarinalle haettiin perustaa venäläisiltä 1800-luvun länsimielisiksi

---

² Hentilä, Seppo (2001): Historiapoliitiikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö. Teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.) *Jokapäiväinen historia*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 40-41.

³ Kettunen, Pauli (2008): *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere, 32.

⁴ Kaposov, Nikolai (2017): *Memory Laws, Memory Wars. The Politics of the Past in Europe and Russia*. Cambridge University Press, Cambridge.

mielleyiltä ajattelijoilta, joiden katsottiin länsimaistaneen ja modernisoineen Venäjää omana aikanaan. Venäjän ensimmäisen presidentin Boris Jeltsinin hallinto nojasi markkinavetoisia uudistuksia tehdessään näihin mielikuviin luvattessaan rakentaa Venäjästä länsimaisten mallien mukaisen ”normaalin valtion”. Tällaiset ajatukset ja tuntemukset olivat kuitenkin menettäneet voimaansa nopeasti Neuvostoliiton romahdettua, sillä kommunismin kadottua länsimaisen liberaalin maailman ylivertaisuutta ei ollut enää tarpeen korostaa. Sen sijaan taloudelliset uudistukset ja venäläisten enemmistön elintason kurjistuminen johtivat ensiaskeliin kohti neuvostonostalgiaa ja uudenlaisen venäläisen nationalismin nousua.⁵

1990-luvun aikana tällaisille ideoille ei ollut tilaa julkisuudessa, mutta toisaalta Jeltsinin hallinto ei kyennyt luomaan niille vastapainoksi toisenlaista kansallista ideaa ja kansaa yhtenäistävästä menneisyyskertomusta. Vallassa olleet talousliberaalit pitivät historiapolitiikkaa parhaimmillaankin propagandana, mikä tuli jättää kommunismin kanssa menneisyyteen. Noustessa valtaan Putinilla oli kuitenkin jo valmiiksi näistä pohjalle rakentaa – kommunistien ja nationalistien näkemykset menneisyydestä päästettiin julkisuuteen ja pikkuhiljaa historian narratiiveja alettiin ohjaamaan uuden hallinnon haluamaan suuntaan. 2000-luvulla hylättiin aiemman vuosikymmenen puolivirallinen tapa tarkastella Venäjän historiaa Neuvostoliiton ”yli”. Sen sijaan Neuvostoliiton aika ”puhdistettiin” kommunismista, jolloin se saatiin asetettua samalle *longue durée* -janalle tsaarinajan Venäjän kanssa. Venäjän historialliseksi ytimeksi valittiin vahvan valtion ideologia, jonka vaikutus on korostunut entisestään 2010-luvulla.⁶

Putinin ensimmäisten kausien historiapolitiikalla pyrittiin vahvistamaan valtakoneiston asemaa ja Venäjän kansallista yhtenäisyyttä, mutta tällä historiapolitiikalla oli myös väistämättä ulkopoliittisia vaikutuksia. Viimeistään vuoden 2008 kiista Tallinnan pronssisotilaan kohtalosta osoitti, miten pitkälle Venäjä oli valmis menemään puolustaakseen omaa käsitystään menneisyydestä myös rajojensa ulkopuolella. Kiista sai alkunsa, kun Viron hallitus päätti siirtää toisen maailmansodan aikaista neuvostosotilasta kunnioittavan patsaan etäämmäs pääkaupungin keskustasta. Venäjä

---

⁵ Kopusov, 209-213.

⁶ Ibid. 238.

aloitti täysimittaisen informaatiohyökkäyksen naapuriaan vastaan ja pian valtiot olivat vakavan konfliktin partaalla. Monelle virolaiselle patsas edusti neuvostomiehitystä, venäläisille puolestaan natsien kukistamista suuressa isänmaallisessa sodassa. Kiistan ydin oli tämän sodan uudelleen korotetussa arvossa. Vladimir Putinin johdolla tuhoisa, mutta voitettu sota nostettiin Venäjän kollektiivisen muistin ydinkertomukseksi.⁷

Samanlaisia kaksinaismerkityksen ongelmia, muistinsotia, on ilmennyt Venäjän ja sen muiden naapurien välillä. Historialla oli keskeinen merkitys myös vuonna 2014 eskaloituneessa Ukrainan konfliktissa. Menneisyydellä sekä perusteltiin omia toimia, että demonisoitiin vastapuoli. Krimin miehityksellä Venäjä ”korjasi Nikita Hruštševin historiallisen virheen” ja ratkaisi siten ”historiallisen, ei poliittisen kysymyksen”.⁸ Kun historiaan vetoamalla voidaan siirtää valtioiden rajoja, on sen tunteminen välttämätöntä. Historian tapahtumien ja kertomusten lisäksi on kuitenkin ymmärrettävä myös sen käytön mekanismeja, ja tutkimuksen tulisikin pureutua useammin juuri historian poliittisiin merkityksiin.

Juhani Myllyn mukaan historiatiedolla on aina jokin poliittinen funktio ja poliittisia merkityksiä yhteiskunnassa. Historialla voidaan oikeuttaa ja velvoittaa poliittisia tekoja ja siksi valtaapitävät pyrkivät juurruttamaan ”oikeaa historiaa” oman valtansa vahvistamiseksi.⁹ Hentilää mukaillen voidaan todeta, että jokainen nykyaika kohtaa menneisyyden ja tulkitsee sitä nykyisyyden tarpeistaan käsin vaikuttaakseen huomisen politiikkaan. Menneisyyteen vetoavalla retoriikalla ajetaan tiettyjä asioita ja estetään toisten toteutuminen.¹⁰ Karl-Georg Faberin mukaan historian ja politiikan suhde on niin läheinen, etteivät historioitsijat voi tuomita tätä yhteyttä yksinkertaistaen historian

---

⁷ Kts. esim. Torbakov, Igor (2015): *The Past as Present: Foreign Relations and Russia's Politics of History*. Teoksessa Eliaeson, Harutyunyan & Titarenko (Toim.): *After the Soviet Empire. Legacies and Pathways*. Brill, Leiden.

⁸ Esimerkiksi Anni Mäkelä on Pro Gradussaan käsitellyt ansiokkaasti Venäjän median historiapolitiikkaa Krimin kriisin ympärillä ja luetellut useita eri keinoja, joilla historiaa käytettiin legitimoimaan miehitys. kts lisää: Mäkeläinen, Anni (2016): *Krim: historiapolitiikka, interventio ja suvereniteetti. Venäjän media retoriikka Ukrainan kriisissä*. Poliittisen historian pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto (Helsingin yliopiston kirjasto).

⁹ Mylly, Juhani (2002): *Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Kirja-Aurora, Turku, 24-25.

¹⁰ Hentilä, 28.

väärinkäytöksi. Sen sijaan tämä historian ja politiikan suhde pitäisi ottaa tutkimuksen kohteeksi.¹¹

Faberin kehotuksen mukaisesti pureudun tässä tutkimuksessa Venäjän presidentti Vladimir Putinin menneisyysretoriikkaan eli historian poliittiseen käyttöön hänen julkisissa puheissa. Aiempi tutkimus on esittänyt, että Putinin 2000-luvun historiapolitiikan tärkeimpiä saavutuksia olivat Neuvostoliiton valikoiva, mutta merkitykseltään valtava rehabilitointi sekä suuren isänmaallisen sodan kohottaminen eräänlaiseksi menneisyyskultiksi.¹² Selvitän, miten tämä lopputulos ajan kuluessa saavutettiin, mutta olen kiinnostunut myös Putinin historian käytön motiiveista: Mitä tavoitteita historialla ajettiin? Millä perusteella historian kertomuksia valikoitiin?

En ole kuitenkaan kiinnostunut vain toistamaan tai uudelleenosoittamaan aiempien tutkimusten havaintoja, vaan tarkoitukseni on vastata niiden nopeasti herättämiin lisäkysymyksiin: Mikäli Neuvostoliitto ja sen aika saivat Putinin ensimmäisillä kausilla synninpäästön ja nousivat tärkeään asemaan Venäjän kollektiivisessa muistissa ja historiallisessa itseymmärryksessä, mitä lännelle ”tehtiin”? Rehabilitoiko Putin 2000-luvulla vain Neuvostoliiton, vai kenties myös siihen aiemmin irrottamattomasti kuuluneen ajatuksen lännestä Venäjän toisena, uhkana, jopa vihollisena? Millaiseen kontekstiin länsi asetettiin paitsi Venäjän menneisyyskertomuksessa, myös suhteessa Venäjän nykyiseen ja tulevaan? Miten menneisyydellä rakennetut uuden Venäjän narratiivit ja lännestä samanaikaisesti rakennettu kuva suhtautuivat toisiinsa, ja voisiko näiden aiheuttama ristiriita selittää osaltaan sitä ”törmäystä”, johon Venäjä ja länsi 2000-luvun lopussa ajautuivat?

Vaikka Venäjä on käynyt äänekkäimmät historiakonfliktinsa entisten neuvostotasavaltojen ja itäblokin maiden kanssa, kiistoilla on ollut myös vaikutusta Venäjän länsisuhteisiin. Historia, josta alueella kiistellään, ei ole tapahtunut omassa

---

¹¹ Faber, Karl-Georg (1978): The Use of History in Political Debate. *History and Theory*, Beiheft 17, December 1978, 38.

¹² Darczewska, Jolanta (2019): ”Memory wars”: history, politics and the special services of the Russian Federation. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrzznego*, 11/20 ; Myös Torbakov ja Koposov.

tyhjiössään. Käytännössä kaikki länsimaat taistelivat sodassa joko Neuvostoliiton puolella tai sitä vastaan, ja kaikilla sotaan osallistuneilla valtioilla on oma historiallinen kertomuksensa sen tapahtumista ja merkityksistä. Euroopan yhdistymiskehityksen seurauksena Euroopassa on pyritty yhtenäistämään käsitystä tuosta ajasta, sillä yhteisellä historialla, eli jaetulla tulkinnalla menneestä, on nähty olevan voimaa yhdistää EU:n jäsenmaiden kansoja toisiinsa. Käsitys natsi-Saksan hirmutöistä tai tapa kunnioittaa ja muistaa sodassa kaatuneita yhdessä rintaa rinnan sodan voittajien ja häviäjien kesken, ei tietenkään aiheuttanut ristiriitoja ensin Neuvostoliiton ja sitten Venäjän ja venäläisten kollektiivisen muistin kanssa.

Tilanne kuitenkin muuttui Venäjän uusien länsinaapurien liittyessä yksitellen 90-luvun lopusta lähtien ”länsimaiseen yhteisöön” Euroopan Union ja Naton kautta – kun näiden uusien valtioiden tulkinnat menneestä integroitiin eurooppalaiseen historiakäsitykseen, tehtiin samalla väistämättä pesäero venäläiseen menneisyyden tulkintaan. Jos aiemmin Neuvostoliitto oli ollut osana Hitlerin vastaista rintamaa, osa sodan voittanut osapuolta, tuli siitä nyt myös Itä-Euroopan miehittäjä. Vaikka näistä tulkinnoista sitten riideltiin nimenomaan alueen valtioiden kesken, äänekkäimmin Venäjän ja Baltian maiden välillä, katsoi Venäjä ymmärrettävästi lännen ”valinnee puolensa”.¹³

Hypoteesini on, että Putin rakensi menneisyyden avulla sellaisen kertomuksen Venäjästä, etteivät sen suhteet länteen voineet kehittyä samalta pohjalta kuin 90-luvulla. Epäilen, että Venäjän hallinnolle oli tärkeämpää lujittaa kansallista yhtenäisyyttä ja vahvistaa uuden Venäjän ideaa kuin varmistaa kestävät suhteet sen naapurien ja länsimaiden kanssa. Toisaalta länsimaat heräsivät liian myöhään huomaamaan, että Putinin Venäjä erosi ratkaisevasti Jeltsinin kaoottisesta, mutta yhteistyöhaluisesta Venäjästä.

2000-luvun Venäjä oli aiempaa itsevarmempi, sen johtaja edeltäjänsä kunnianhimoisempi, eikä se tyytynyt kansainvälisen yhteisön suurvaltahierarkiassa mihinkään täydellistä tasa-arvoa vähäisempään asemaan. Kun Venäjän johto sitten koki,

---

¹³ Katso tästä tarkemmin luku 3.

ettei Venäjää tai sen intressejä kunnioitettu, herätettiin henkiin kaikki ne länttä kohtaan tunnetut ennakkoluulot ja epäilykset, jotka oli Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä heitetty korostuneen näyttävästi ikkunasta.

Olen kiinnostunut sekä siitä uudesta historiallisesta kontekstista, jonka Putin ensimmäisten kausiensa aikana rakensi että tämän kontekstin aiheuttamista ristiriidoista lännen kanssa. Ennako-olettamukseni on, että Putinin puheista löytyy paljon länttä toiseuttavaa retoriikkaa. Kun yhteisö määrittelee itsensä sen mukaan, keitä me olemme ja mihin me kuulumme, rinnalle nousee aina kysymys siitä, keitä me emme ole ja mihin me emme kuulu.¹⁴

Venäjän kohdalla on luontevaa olettaa, että tämän ajatuksen sisältämä toiseutus lankeaa juuri lännen harteille. Ajatus lännestä Venäjän toisena ei ole uusi ja Venäjän ulkopoliittikkaa sekä kansainvälistä toimintaa yleisemmin Neuvostoliiton hajoamisesta nykypäivään on tutkittu laajasti eri näkökulmista. Tutkimuksen kohteena ovat olleet kuitenkin erityisesti ne tapahtumat ja toimet, jotka johtivat Venäjän ja lännen suhteiden heikkenemiseen 2000-luvun jälkipuoliskolta eteenpäin. Esimerkiksi Andrei Tsygankov ja Rikhard Sakwa, jotka ovat molemmat tutkineet Venäjän ulkopoliittikkaa, korostivat kuitenkin jo 2000-luvulla, että maan hallinnon suhtautumista länteen voidaan ymmärtää oikein ainoastaan tarkastelemalla sitä tilannetta, jossa Putin nousi valtaan.

Ennen kaikkea Venäjän ja venäläisten oma tulkinta ja tila, jossa sen politiikkaa tuotetaan, on otettava tarkastelun keskiöön. Silloin voidaan kiinnittää huomiota myös niihin tekijöihin, jotka tätä tulkintaa synnyttävät. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi kollektiivinen muisti ja historiallinen identiteetti, joita puolestaan voidaan aktiivisesti muokata juuri historiapolitiikan avulla.¹⁵ Länsimaissa Neuvostoliiton loppuvuosia ja Venäjän Federaation ensimmäistä vuosikymmentä on totuttu tarkastelemaan ajanjaksona, jolloin kansainvälisiä erimielisyyksiä purettiin ja yhteistyötä tiivistettiin

---

¹⁴ Anderson, Benedict (2006): *Imagined Communities: Reflections On the Origin and Spread of Nationalism*. E-Kirja, Verso, Lontoo. <https://hdl-handle-net.libproxy.helsinki.fi/2027/heh.01609>. Haettu 20.2.2020.

¹⁵ Torbakov, 361.

ensin Mihail Gorbatšovin, sitten Boris Jeltsinin kanssa. Vladimir Putinin nousu presidentiksi ei heti horjuttanut uskoa tällaisen kehityksen jatkumisesta. Putin korosti Venäjän eurooppalaisia juuria sekä tiivistä yhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa ennennäkemättömällä tavalla. Ydinsodan uhka väistyi, kahtiajakautunut maailma otti askeleita yhdistyäkseen ja liberaalidemokratia näytti todella voittaneen ideologioiden välisen taistelun.¹⁶

Tästä näkökulmasta, tämän asenteen värittämien linssien läpi, voi olla hankalaa nähdä vastakkaista suhtautumista. Venäjän ja venäläisten näkökulmasta Neuvostoliiton sortumista seuraava vuosikymmen näyttäytyi kuitenkin hyvin erilaisena, koska sitä tarkastellaan eri menneisyyskäsityksien, kokemusten ja muistojen kautta. 1990-luku oli Venäjän historiassa ennen näkemättömän sekasortoista aikaa, jolloin valtio hapuili täysin muuttuneessa geopoliittisessa tilanteessa, samalla kun sen kansa hajosi useiden uusien rajojen taakse. Venäjä oli menettänyt juuri suuren osan Euroopan puoleisesta alueestaan ja todistanut venäläisten ”diasporan”, samalla kun koko sen poliittinen ja taloudellinen rakenne käännettiin pääläelleen. Koko vuosikymmentä leimasi korruptio, inhimillinen kärsimys ja köyhyys sekä kansainvälisen arvovallan menetys.¹⁷

Niin kauan kun Venäjä oli sisäisesti heikko, ei se kyennyt vastamaan ulkoisiin haasteisiin. Tätä taustaa vasten esimerkiksi Martin Kalb on esittänyt, että lännen instituutioiden levittäytyminen itään Euroopan Unionin ja Naton muodossa koettiin Venäjällä sen hetkellisen heikkouden hyväksi käyttämisenä.¹⁸ Etenkin kylmän sodan aikana suoraan Neuvostoliittoa vastaan perustetun Naton laajentuminen Venäjän uusille rajoille koettiin laajasti kielteisenä kehityksenä. Nato ei kyennyt tyydyttävästi perustelemaan Venäjälle olemassaolonsa syytä uudessa tilanteessa. Charlotta Wagnsson onkin osoittanut, ettei Nato saanut venäläisten keskuudessa 1990-luvulla synninpäästöä, vaan sen koettiin edustavan samaa uhkaa Venäjälle, kuin se oli edustanut aiemmin

---

¹⁶ Tsygankov, Andrei P (2016): *Russia's Foreign Policy: Change and continuity in national identity*, Rowman & Littlefield Publishers Inc. Maryland; Sakwa, Richard (2008): *Putin. Russia's Choice*, 2. Painos, Routledge, Abingdon.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Kalb, Martin (2015): *Imperial Gamble: Putin, Ukraine, and the New Cold War*. Brookings Institution Press, Washington D.C, 7.

Neuvostoliitolle. Yhdysvaltojen johtaman Naton liittoutuminen Neuvostoliiton entisten Varsovan liiton liittolaisten kanssa vahvisti tätä mielikuvaa ja siten tunnetta Naton uhkasta entisestään.¹⁹

Tapa tutkia Venäjän nykykehitystä sen menneisyyskäsityksien kautta alkoi yleistyä 2000-luvun loppua kohden, kun historiapolitiikka levisi toden teolla puheista käytäntöön. Esimerkiksi uusilla historian oppikirjoilla haluttiin vuonna 2007 vahvistaa nuorten patriotismia korostamalla Venäjälle suopeita menneisyyden kertomuksia ja häivyttämällä kipeämpiä ajanjaksoja. Jo aiemmin koulun historiaopetukseen oli integroitu muistitieto ja sen painoarvoa oli korostettu.

Median jäädessä yhä etenevissä määrin hallinnon kontrollin alle oli neuvostoaikaa nopeasti alettu rehabilitoida ja esimerkiksi Stalinin suosio nousi tasaisesti kaikissa ikäpolvissa. Niinpä kun oppilaat saivat kotitehtäväksi selvittää maan historiaa isovanhempiensa ja vanhempiensa kanssa keskustellen, poikkesi heidän saamansa kuva valtavasti historiatieteen näkemyksistä. Osa historian tekstikirjoista totesi suoraan, että historian tulisi ammentaa enemmän kansallisesta muistista – ”historia” kun saattoi olla väärässä, ihmiset eivät.²⁰

Vuodesta 2009 historiatulkintoja alettiin myös rajata erilaisilla historialaeilla, joilla suoraan kriminalisoitiin Venäjän johdon näkökulmasta väärät tulkinnat maan historiasta. Jo aiemmin oli kuitenkin otettu selviä askeleita pois päin Jeltsinin Venäjän avoimuuspolitiikasta: Putinin noustua valtaan arkistoja suljettiin, salattujen dokumenttien salausaikoja pidennettiin ja historiadebatit joutuivat uudenlaisen tarkastelun kohteeksi.²¹

Venäläinen historioitsija Alexei Miller on tutkinut laajasti käytännön historiapolitiikkaa niin Venäjällä kuin Euroopassakin. Hän on tutkimuksessaan osoittanut, että Putinin

---

¹⁹ Wagnsson, Charlotta (2000): *Russian Political Language and Public Opinion on the West, NATO and Chechnya – securitisation Theory Reconsider*. Stockholm Studies in politics 70, Stockholm.

²⁰ Kuposov, 244-245.

²¹ Darczewska, 233.

noustua valtaan Venäjä inkorporoi itselleen itä-Euroopassa jo 1990-luvulla yleistyneen tavan nähdä historia jonain niin tärkeänä, ettei sitä voinut jättää vain historioitsijoille. Historiaa arvotettiin suhteessa isänmaan etuun ja se nähtiin välineenä isänmaallisuuden kasvattamiseen. Samalla muiden uskottiin toimivan samoin.²²

Toinen venäläinen historioitsija, Igor Torbakov, on puolestaan tarkastellut ansiokkaasti Kremlin historiakuva ja sen vaikutusta Venäjän kansainvälisiin suhteisiin. Torbakovin tärkeä huomio on, että Venäjällä on poikkeuksellisen hankala menneisyysuhde, mikä on suoraa seurausta valtion useista poliittisista mullistuksista. Kaikilla kansallisvaltioilla on jonkinlainen yhteinen, pitkä kertomus omasta historiastaan, mutta Venäjällä menneisyyttä on lähes mahdoton kuvata lineaarisesti.²³ Palaan tähän dilemmaan tarkemmin kolmannen luvun alussa.

Ennen tutkimuskysymyksiini ja aineistoni esittelyyn siirtymistä haluan mainita muutaman teoksen, jotka edistivät työtäni merkittävästi prosessin eri vaiheissa. Ensinnäkin tärkeänä yksittäisenä teoksena haluan nostaa esille Juhana Aunesluoman ja Pilvi Torstin vuonna 2009 toimittaman Historiallisen Aikakauslehden erikoisnumeron historian käytöstä. Sen pääkirjoituksessa historiapolitiikkaa ja historian käyttöä kuvataan melko nuoriksi tutkimuksen aiheiksi, jotka ovat nousseet ajankohtaisemmiksi 1990-luvulta lähtien ”korostuneen menneisyyden uudelleenarvioinnin myötä”. Erikoisnumero osoittaa erinomaisesti paitsi miten laajasta ilmiöstä historiapolitiikassa on kyse, myös miten moni- ja poikkitieteellisesti sitä voidaan tutkia. Olen palannut teemanumeroon artikkeleineen useaan kertaan tutkimuksen teon aikana, kun kysymysten asettelu on kaivannut tarkennusta.²⁴

Työn teoriapohjaa ja metodologiaa käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. On kuitenkin mielekästä mainita jo nyt ne tärkeimmät aiemmat tutkimukset, jotka toimivat

---

²² Miller, Alexei (2012): *Historical Politics: Eastern European Convolutions in the 21st Century*, Teoksessa Miller, Alexei & Lipman, Maria (Toim.) *Convolutions of Historical Politics*. Central European University Press, 13.

²³ Torbakov, 358.

²⁴ Aunesluoma, Juhana & Torsti, Pilvi (2009): *Historian käyttö yhteiskunnassa ja tutkimuksessa. Historiallinen aikakauskirja 3/2009*.

koko prosessin ajan erilaisina ohjenuorina ja analyysia ohjaavina malleina. Ensinnäkin Karl-Georg Faberin artikkeli *The Use of History in Political Debates* tarjoaa tutkijoille valmiin mallin, yksityiskohtaisen kategoriakehikon, jonka pohjalta historia-argumentointia voidaan luokitella.²⁵ Vaikka tätä mallia voidaan soveltaa suoraan historiapoliittisessa analyysissa, on se minulle toiminut pikemminkin aineiston läpikäyntiä jaksottavana apuvälineenä kuin metodologisena ohjenuorana. Aineiston läpikäyntiä on edeltänyt ja avustanut myös Kari Palosen ja Riikka Summan toimittama *Pelkkää retoriikkaa* -teos²⁶. Tämäkään teos ei edusta työssäni metodologista viitekehystä sinänsä, vaan sen hyöty on ollut herkistymisessä erityyppisten retoristen keinojen tunnistamiseen aineiston luvun yhteydessä.

Lisäksi haluan mainita muutaman historiapolitiikkaa käsittelevää pro gradu - tutkimuksen, jotka paitsi innostivat omaa aihevalintaani, myös konkreettisesti avustivat tämän tutkimuksen rakenteellista ja sisällöllistä suunnittelua. Anni Mäkeläisen Venäjän median retoriikkaa Ukrainan kriisissä käsittelevä opinnäytetyö osoittaa historiapolitiikan ja retoriikan tutkimisen yhdistämisen mielekkyyden ja ajankohtaisuuden Venäjän kontekstissa.²⁷ Mäkeläinen tutkii oman työni jälkeistä aikaa ja poliittisen johdon sijaan median historiallispoliittista retoriikkaa, mutta yhtä kaikki se tarjosi vihjeitä siitä mitä aineiston kanssa oli odotettavissa. Samalla se auttoi hahmottamaan nyky-Venäjän historiapoliittista tilannetta, jota on ollut kiinnostava peilata omiin havaintoihini.

Venäläistä historiapolitiikkaa on tutkinut myös Päivi Pihlajanmäki, jonka pro gradu - tutkimus keskittyy historian käyttöön toisen Tšetšenian sodan virallisessa venäläisretoriikassa. Pihlajanmäen kiinnostavana havaintona on, että Venäjän ja Tšetšenian pitkistä ja konfliktin täyteisestä historiasta huolimatta suorat viittaukset historiaan sodan retoriikassa olivat vähäisiä. Historiapoliitiikkaa toteutettiin ennemminkin kuvaamalla konfliktia ”epähistoriallisena”, eli irrottamalla se ajallisesta

---

²⁵ Faber.

²⁶ Palonen, Kari & Summa, Hilka (1996): *Pelkkää retoriikkaa*, Vastapaino, Tampere.

²⁷ Mäkeläinen.

kontekstistaan. Näin konfliktin motiivit jäivät varjoon ja vihollinen, tsetseenit, oli helpompi kuvata yksiselitteisesti ”pahana”.²⁸

Heikki Haara on puolestaan tutkinut, miten George Bush antoi menneisyydelle merkityksiä poliittisessa retoriikassaan syyskuun yhdennentoista terrori-iskuista Irakin sotaan. Työn keskiössä on toki hyvin erilainen maailma ja siten erilainen poliittinen tila kuin omassa tutkimuksessani. Haara on kuitenkin lukenut oman teoreettisen viitekehitykseni mukaisesti puheita poliittisina tekoina, mistä syystä tämän tutkimusprosessiin tutustuminen ennen oman aineistoni läpikäyntiä oli inspiroivaa.²⁹

Vesa Salmisen opinnäytetyö diplomatian historiapolitiikasta on toisaalta tarjonnut metodologiseen puoleen liittyviä havaintoja. Salminen pyrki omien sanojensa mukaan testaamaan historiapolitiittisen teoriakehyksen toimimista diplomaattisten argumenttien tutkimisessa luokittelemalla historia-argumentteja Faberin mallin kategorioihin.³⁰ Työn konkreettinen hyöty omalle prosessilleni oli kaksivaiheinen: toisaalta se teki Faberin mallista helpommin ymmärrettävän tarjoten sen hyödyntämisestä selkeän esimerkin.

Toisaalta se vahvisti ennako-oletukseni, ettei mallia käytettäisi varsinaisena metodologisena työkaluna. Vaikka Salmisen opinnäytetyö onnistuu luokittelemaan historia-argumentteja kiinnostavasti ja osoittaa historia-argumenttien laajuuden ja muodot kansainvälisessä diplomatiassa, keskittyy se yksityiskohtaisen kategorisoinnin takia enemmän historiapolitiittisten argumenttityyppien esittelyyn kuin niiden sisältöjen analysointiin. Itse pyrin argumentteja ”lukemalla” analysoimaan nimenomaan niiden sisältöjä ja merkityksiä.

---

²⁸ Pihlajamäki, Paula (2002): *Putinin sota : Historian käyttö toisen Tšetshenian sodan virallisessa venäläisretoriikassa 1999-2000*, Poliittisen historia pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto (Helsingin yliopiston kirjasto).

²⁹ Haara, Heikki (2008): *Me, toinen ja vihollinen: menneisyyden merkitykset presidentti George W. Bushin poliittisessa retoriikassa syyskuun yhdennentoista terrori-iskuista Irakin sotaan*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto (Helsingin yliopiston kirjasto).

³⁰ Salminen, Vesa (2010): *Diplomatian Historiapoliittikka. Historia-argumenttien käyttö Kosovon kysymyksessä 1998-2010*. Poliittisen historian Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto (Helsingin yliopiston kirjasto).

1.2 Kysymyksenasettelu, tavoitteet ja aineisto

Tämä tutkimus asemoituu osaksi historian poliittisen käytön tutkimuskenttää, eli se pyrkii osaltaan osoittamaan historian merkityksen paitsi menneisyyden selittäjänä, myös nykyisyyden ja tulevaisuuden muokkaajana. Kun historia politisoidaan, sen tuntemisen tärkeys korostuu. Ymmärtämättä Venäjän tai venäläisten omaa historiakuva on mahdotonta ymmärtää sitä tilaa, jossa sen politiikkaa tuotetaan. Koska kuva menneisyydestä ei ole staattinen, voidaan siihen vaikuttaa. Kun vaikuttaminen itsessään otetaan tutkimuksen tarkastelun kohteeksi, voidaan havainnoida mitä menneestä pyritään muistamaan. Tämän lisäksi on mahdollista päätellä, mitä valitut muistot paljastavat tulevaisuuden poliittisista tavoitteista.

Oleellista on, ettei historia-argumentteja tyydytä vain poimimaan ja luettelemaan puheista. Niiden avulla ennemminkin selvitetään se menneisyyden konteksti, jonka päällä muuta politiikkaa tehdään, jotta tätä politiikkaa voidaan sitten arvioida oikeassa kontekstissa. Konteksti siis ymmärretään ns. skinneriläisittäin, jonka mukaan yksittäinen puheenvuoro tulee arvioida osana sitä keskustelua, johon sen on tarkoitettu osallistuvan.³¹ Toisin sanoen konteksti on yksi tutkimuksen tuloksista.

Kuten aiemmin on todettu, ennakko-oletuksena on, että länsi näyttelee Putinin retoriikassa Venäjän toista. Mikäli tämä oletus pitää paikkansa, täytyy retoriikan väistämättä sisältää myös määritelmiä Venäjästä ja venäläisyydestä. Kenneth Burken retoriikkateorian mukaan identifikaatio on retoriikan perusprosessi, jonka avulla pyritään vakuuttamaan yleisö. Me/Muut -vastakkainasettelulla identifioidaan puhujan ja yleisön suhde sisällöllisesti johonkin yhteiseen ja muodostetaan samalla sellainen ajattelukulku, johon yleisön on helppo samaistua.³² Vaikka tässä tutkimuksessa keskitytään venäläisen historiapolitiikan ja länsiretoriikan kehitysten suhteeseen, on niiden kautta mahdollista hahmottaa kuvaa myös Venäjästä itsestään. Yhteisöt ovat

---

³¹ Skinner, Quentin (2002): *Visions of Politics. Volume 1: Regarding Method*, Cambridge University Press, Cambridge.

³² Summa, Hilikka (1996): Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen & Summa, 58.

luonteeltaan poissulkevia määritellessään itsensä suhteessa muihin, joten muista puhuminen sisältää väistämättä määritelmän meistä.

Lännellä viitataan tässä tutkimuksessa koko ”läntiseen kulttuurialueeseen”, eli se sisältää niin Euroopan ja Pohjois-Amerikan valtiot kuin näiden keskeiset instituutiot Euroopan Unionin ja Naton. Näin määriteltynä alue on paitsi pinta-alaltaan huomattavan laaja, myös poliittisesti erittäin heterogeeninen tila. Venäjän suhteet näin määritellyn lännen eri osiin vaihtelevat ja ovat kehittyneet erilaisten historiallisten suhteiden kautta. Tutkimukseni näkökulmasta näiden niputtaminen yhdeksi länneksi on kuitenkin mahdollista ja mielekästä: Koska selvitän nimenomaan Venäjän omia narratiiveja, kysymys siitä mitä länsi tarkoittaa tai mitä se sisältää määritellään jatkossa läpikäydyn aineiston, ei omien näkemysten kautta. Kuten kontekstia, tarkastelen myös lännen sisältöä ja niille annettuja merkityksiä tutkimuksen tuloksina. Palaan tähän tematiikkaan vielä tarkemmin työn viidennessä luvussa.

En myöskään kohteile puheita ”pelkkänä retoriikkana”, vaan aktiivisina poliittisina tekoina. En siis tarkastele niitä ainoastaan yhteiskunnallista ja poliittista tilannetta todentavana peilinä, vaan sitä aktiivisesti muokkaavana toimintana. Tarkoitukseni ei ole asettaa historia-argumentteja vastakkain ”objektiivisen historian” kanssa, vaan tarkastella *millaista* ”oikeaa historiaa” niillä luotiin. Skinneriä mukaillen väittämien todenperäisyyden tarkasteleminen ei ole itsetarkoitus – tärkeää on se, mitä noilla siirroilla saadaan aikaan ja mikä niiden funktio keskustelussa on.³³ Tutkimuskysymykseni voidaan tiivistää kolmeen osaan:

1. Mihin Putin käyttää historiaa ensimmäisillä kausillaan, ja mitä menneisyyden kertomuksia hän näiden taakse valitsee?
2. Miten Putinin länsiretoriikka kehittyy samana aikana, ja mitä merkityksiä Putin lännelle ja sen instituutioille antaa?
3. Luotiinko historiapolitiisella argumentoinnilla ja länsiretoriikalla toisensa pois sulkevat kertomukset, eli tehtiinkö lännestä uuden Venäjän vastakohta, toinen?

---

³³ Palonen, Kari (1997): Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. SoPhi 11, *Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 11*, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 133.

Aikarajaukseni käsittää Putinin ensimmäiset kaudet, eli vuodet 2000-2007. Tarkoitukseni on pureutua Venäjän suhtautumiseen länteen *ennen* näiden välillä syntyneitä avoimempia vihamielisyyksiä. Olen kiinnostunut siis erityisesti siitä, kylvettiinkö erimielisyyden siemenet jo ennen varsinaisia yhteentörmäyksiä. Tämä vaatii rajauksen päättämistä aikaan ennen Georgian sotaan vuonna 2008, mutta kysymysteni kannalta ei ole mielekästä aloittaa tarkastelua ennen Putinin valtaannousua. Paitsi että Putin eronnee Jeltsinistä suuresti reetorina, kuuluu tähän tutkimukseen oleellisena osana näkemys, jonka mukaan Putin aloitti valtaan noustuaan ”uuden Venäjän” rakentamisen erotuksena edeltävästä ajasta. Alkupisteeksi onkin siten luontevasti valikoitunut vuosi 2000.

Aikarajaukseni kattaa kahdeksan vuotta, joka on pro gradu -tutkielmalle pitkä tutkimusajanjakso. Toisaalta tutkimusaihe vaatii tuekseen useamman vuoden läpikäymisen, sillä uusia historiannarratiiveja ja kansallisia kertomuksia ei juurruteta parissa vuodessa. Lähtöoletuksena on, että Putin pyrki hitaasti muokkaamaan venäläisten suhtautumista menneisyyteen valitsemalla siitä sopivia osia ja unohtamalla toisia. Samalla näiden suhtautumista nykyisyyteen ja tulevaan oli mahdollista ohjata. Myös kansainvälisten suhteiden kehittyminen tutkittavalla ajanjaksolla muuttuu merkittävästi ensin Yhdysvaltoihin 2001 tehdyn terrori-iskun, sitten Irakin 2003 alkaneen sodan ja vuonna 2004 toteutetun Naton itälaajenemisen myötä. Näitä muutoksia peilataan argumenttien sisältöihin analyysin yhteydessä.

Pitkä aikaväli on vaikuttanut myös aineiston valintaan, mikä on täytynyt rajata hyvin tarkkaan. Aineiston valinnassa on otettu huomioon myös se, että puheet ovat mahdollisimman laajalle venäläiselle yleisölle suunnattuja ja se, että aineisto pysyy vuodesta toiseen vertailukelpoisena. Valinta kohdistui näiden ennakkovaatimusten kautta Putinin vuosittaisiin *послания президента Федеральному Собранию* - puheisiin vuosilta 2000-2007, eli vakiintuneelta suomennokseltaan Kansakunnan tila - puheisiin. Puheisiin viitataan tästä lähtien suomennoksesta johdetulla lyhenteellä KT-puhe tai KT.

Nämä puheet ovat perustuslailla määritelty presidentin velvollisuus ja ne saavat vuosittain laajan huomion niin Venäjän sisällä, kuin sen rajojen ulkopuolellakin. Puheet sisältävät niin ajankohtaisten poliittisten kysymysten käsittelyä, kuin konkreettisia poliittisia linjauksia tuleville vuosille. Ne eivät ole juhlapuheita, kuten esimerkiksi uudenvuoden puheet, vaan konkreettisia poliittisia linjanvetoja. Siksi niistä etsitään usein vihjeitä siitä, mihin suuntaan Venäjä on kääntymässä.

Analysoitavana aineistona toimivat Venäjän hallinnon nettisivuilleen toimittamat viralliset englanninkieliset käännökset. Siksi on hyvä korostaa, etten pyri tässä tutkimuksessa tekemään systemaattista käsiteanalyysia Putinin puheista, vaan retorinen analyysini on poliittista analyysia. Vaikka oma venäjän kielen taitoni mahdollistaisi aineiston läpikäynnin myös alkuperäiskielellä, ei kielitaitoni riitä kielen kulttuuristen muotojen ja sanontojen havainnointiin. Käännösten käyttäminen on siksi tehokkaampaa ja toisaalta johtopäätösteni pohja laajemman joukon tarkistettavissa. Niissä muutamassa tilanteessa, joissa nostan käsitteen erityisesti esiin, käytän niiden alkuperäisiä venäjänkielisiä esiintymismuotoja. Lähtökohtanani kuitenkin on, että Venäjän presidentinkanslian tarjoamat viralliset käännökset vastaavat sisällöllisesti ja merkityksellisesti alkuperäisiä tekstejä.

Tarkastelen aineiston analyysissa argumentteja laajemmin kuin yksittäisten termien esiintymisen mukaan. Olen käynyt puheet kokonaisuudessaan läpi vaihtoehtona sille, että olisin etsinyt vain niiden ulkopoliittisia osuuksia tai kohtia, jossa sanat länsi, Eurooppa, Yhdysvallat, historia, menneisyys tai muut mahdolliset rajaajat mainitaan. Puheiden kokonaisvaltainen läpikäynti siis tarkoittaa, ettei minkäänlaisia etukäteisvalintoja aineiston tutkinnan suhteen ole tehty. Tämä jättää tilaa havaita myös tutkijan omaa analyysia vaativia vihjeitä, sekä mahdollistaa kokonaan toisenlaisen näkökulman: joskus sillä mitä ei sanota, on suurempi merkitys kuin sillä mitä sanotaan. Tutkittavan aikajakson pituus mahdollistaa myös huomion kiinnittämisen niihin asioihin, jotka tippuvat ajan kuluessa pois.

1.3 Työn rakenne

Seuraavassa luvussa esittelen tarkemmin tutkimukseni teoreettista viitekehystä, avaan työlle tärkeimpien käsitteiden sisältöä ja kuvaan aineiston luvun metodologiaa. Varsinainen analyysini jakautuu kolmeen lukuun. Kolmannessa ja neljännessä luvussa puheita tulkitaan historiapolitiittisina tekoina, eli niistä luetaan esiin historiaan vetoavia argumentteja ja historiaa suoraan hyödyntävää retoriikkaa. Kolmas luku keskittyy niihin historiapolitiittisiin argumentteihin, joilla Putin perusteli valta- ja talouspolitiittisia pyrkimyksiään. Neljännessä luvussa tarkastelun kohteeksi otetaan loput historiapolitiittiset argumentit, eli identiteettipoliittiset ja ideologiset historia-argumentit. Tässä luvussa selvitetään siis Putinin tapaa määrittellä Venäjää ja venäläisyyttä historian avulla. Nämä uudelleen määrittelyt itsestä muuttivat myös väistämättä kuvaa ”muista” – tästä onkin luontevaa siirtyä lukuun viisi, jossa keskitytään Putinin tapaan kuvata ja määrittää länttä.

Koska argumentoinnin tarkoituksena on aina vakuuttaa kuulijansa³⁴, Putinin puheita voidaan tarkastella pyrkimyksinä vakuuttaa venäläiset kuulijat hänen rakentamiensa narratiivien paikkansapitävyydestä. Kuten pian nähdään, mitä tahansa tarinaa ei ole mahdollista ”lisätä” yhteisesti hyväksytyyn kansalliseen historianarratiiviin, vaan tarinoiden täytyy olla sopusoinnussa kollektiivisen muistin kanssa. Siksi käsittelen lyhyesti kolmannen luvun alussa myös sitä kollektiivisen muistin ja historiapolitiittisen toiminnan tilaa, jossa Putin nousi valtaan.

Kuudennessa luvussa kiedon analyysini tulokset yhteen johtopäätöksiksi. Lopuksi pohdin vielä lyhyesti näiden tulosten valossa näyttävästä nyky-Venäjän tilaa.

---

³⁴ Tästä lisää teoreettista viitekehystä esittelevässä luvussa kaksi.

2 Teoreettinen viitekehys, käsitteet ja metodologia

2.1 Puheaktit ja retoriikka

Sanoista tekoihin!

Asiat ovat niin kuin puhutaan, työt niin kuin tehdään!

- Suomalaisia sananlaskuja

Puheen vähättely ”pelkäsi puheeksi” on yleistä niin suomalaisissa sananlaskuissa kuin arkikielessäkin. Esimerkiksi poliitikoilta perätään jatkuvasti puheiden sijaan tekoja, jolloin nämä käsitteet asetetaan vastakkain. Tässä tutkimuksessa Putinin, eli Venäjän hallinnon retoriikka ymmärretään osaksi poliittista toimintaa. Lähtökohtana on puheaktiteorian perusväite, jonka mukaan kieli itsessään on sosiaalinen voima.³⁵

Politiikkaa tehdään ja rakennetaan puheen avulla sen sijaan, että puhe vain kuvailisi sitä. Puhe siis itsessään luo aktiivisesti todellisuutta ja puheiden taustalla on aina ihminen tai instituutio, jolla on omia tarkoituksperiään. Puheen pitäjällä, tässä tapauksessa Putinilla, on valta paitsi määritellä asioille eri sisältöjä, myös määritellä asiat sinänsä. Kaikki valtion käsittelemät asiat ovat luonteeltaan politisoituja, sillä ne kuuluvat poliittisten asioiden piiriin. Jos asia epäpolitisoidaan, se siirretään pois normaalin poliittisen debatin kentältä. Toisaalta asia voidaan turvallistaa, eli siirtää pois avoimien politisoitujen asioiden kentältä suljetumman ryhmän hallittavaksi. Näin taitava reetori voi poliittisella retoriikallaan paitsi argumentoida eri vaihtoehtojen puolesta, myös rajoittaa vaihtoehtojen määrää.³⁶ Historiapolitiikassa näitä keinoja ovat myös unohduttaminen ja valikoiva muisti

Tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta on tärkeää määritellä, mitä toimijoita puheaktien takana ajatellaan olevan. Oleellista on, ettei Putinia ymmärretä tässä yksilönä, vaan Venäjän hallintoa ja ”Venäjää” edustavana instituutiona. Ei ole mielekästä pohtia edustavatko Putinin puheissa esittämät näkemykset kaikkien valtiollisten

---

³⁵ Laitinen, Kari (1999): *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka. Tulkintoja uusista turvallisuuksista Kylmän sodan jälkeen*, Studia Politica Tamperensis No.7, Tampere, 150.

³⁶ Buzan, Barry & Wæver, Ole & Jaap de Wilde (1998): *Security – a new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers, Inc. Lontoo, 29.

toimijoiden, saati kansalaisten näkemyksiä. Venäjällä presidentillä on huomattava perustuslain määrittelemä valta, minkä lisäksi Putin on jatkuvasti keskittänyt komentoa itselleen. Heikon opposition ja vakiintuneita puolueita suosivan vaalijärjestelmän takia kaikki kansallisen tason poliittiset toimijat ovat enemmän tai vähemmän presidentin takana. Siksi hänen retoriikkansa voidaan perustellusti sanoa edustavan koko tätä ryhmittymää. Lisäksi aineisto koostuu huolellisesti valmistelluista Kansakunnan tila -puheista, joita voidaan jo itsessään pitää poliittisena instituutiona. Voidaan siis perustellusti olettaa, että presidentin hallinto ja sen tärkeimmät poliittiset toimijat ovat olleet tiiviisti tekemisissä puheiden kirjoittamisprosessissa.

Keskeisen uuden retoriikan teoretikon Chaïm Perelmanin mukaan nimenomaan yleisölähteisyys on retoriikan keskeisin piirre. Perelman on määritellyt laajimman mahdollisen yleisön, koko ihmiskunnan, *universaaliksi yleisöksi*. Sitä pienempiin yleisöihin, *erikoisyleisöihin*, kuuluvat kaikki ne tahot, joihin reetori haluaa argumentoinnillaan vaikuttaa – argumentoinnin ei tarvitse olla yleispätevää, vaan vakuuttaa se, jolle se osoitetaan.³⁷ Tämä istuu hyvin aiemmin esiteltyyn skinneriläiseen ajatteluun, jossa todenperäisyys on tutkimuskohteena toissijainen. Riikka Kuusiston mukaan jo argumentointiin ryhtyminen osoittaa, että yleisön suostumuksen saaminen on reetorille tärkeää: hän ei argumentois, jos hän voisi vain käskää. Mitä yhtenäisempi yleisö on koostumukseltaan, sitä helpompi puhujan on sitä lähestyä.³⁸

Putinin puhetilaisuudet esitetään suorana televisiolähetystenä ja tallennetaan julkisesti helposti saatavilla olevaan muotoon, joten potentiaalisena yleisönä voidaan pitää paitsi paikan päällä osallistuvaa eliittiä, myös venäläistä kotiyleisöä ja jopa kansainvälistä yhteisöä. Kansakunnan tila -puhe on kuitenkin ensisijaisesti instituutio, jossa presidentti puhuttelee *kansakuntaansa*. Koska näiden puheiden ensisijaisena tarkoituksena ei siis ole vakuuttaa universaalialia yleisöä, ei se Perelmanin määritelmän mukaisesti sitä ole. Koska retoriikan kohdeyleisö määrittyy sen mukaisesti, kehen pyritään vaikuttamaan,

---

³⁷ Summa, 67-69.

³⁸ Kuusisto, Riikka (1996): Sodan retoriikasta. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa, Teoksessa Palonen & Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino, Tampere, 275.

voidaan Putinin historiapolitiittisen argumentoinnin ja länsiretoriikan kohteeksi määrittellä ensisijaisesti venäläisistä koostuva yleisö.

Tämä ei poista sitä mahdollisuutta, ettei puheilla voisi olla muitakin yleisöjä tai ettei muihin yleisöihin pyrittäisi vaikuttamaan. Koska en tutki Putinin retoriikkaa yleisesti, vaan keskityn puheissa historia-argumentoinnin ja länsiretoriikan kautta luotuun kuvaan Venäjästä, venäläisistä ja ”muista”, määrittelen yleisöksi venäläiset ja venäläisen maailman. Määrittelyä ”meistä”, kollektiivista muistia ja sen sisältöjä sekä yhtenäistä historiakertomusta argumentoidaan oletettavasti juuri sille yleisölle, ketä sen ajatellaan koskettavan. Burken indentifikaatiokäsitteen kautta selvennettynä, Putinin retoriikan me käsittää paitsi yleisön eli venäläiset, myös puhujan itsensä – Putinin yleisö ei ole *te* vaan *me*. Venäläisinä voidaan pitää niin Venäjän kansalaisia, kuin Venäjän valtion rajojen ulkopuolella eläviä etnisistä venäläisistä koostuvia vähemmistöjä. Etenkin jälkimmäisen yleisön puhuttelu on noussut 2010-luvulla yleiseurooppalaiseksi huolenaiheeksi, sillä sen katsotaan olleen tärkeässä roolissa Ukrainan konfliktin propagandasodassa.³⁹

2.2 Historiapoliitiikka ja sen käsitteet

Historia on mennyttä politiikkaa, politiikka on nykyistä historiaa.

– Sir John Robert Seeley

Politiikka ja *historia* ovat jo käsitteinä historiallisia tuotoksia ja siksi niitä on mahdotonta selittää tyhjentävästi. Käsitteiden merkitys on rakentunut ja niitä on tulkittu monimerkityksellisesti ajasta ja tilasta riippuen ja niiden mielletty sisältö myös elää jatkuvasti. Käsitteiden keskinäissuhdetta on sen sijaan mielekkäämpää tarkastella lähemmin, sillä se avaa uusia näkökulmia molempien tutkimukseen. Pauli Kettunen on tiivistänyt Frank Ankersmitia ja Reinhart Koselleckia mukaillen historiallisen ja poliittisen ajattelun olevan lähtökohdiltaan, eli historialtaan, saman kolikon kaksi puolta.⁴⁰

---

³⁹ Suslov, Mikhail (2017): *Russian World: Russia's policy towards its Diaspora*, Russie.Nei.Vision, No. 103, Ifri, July 2017, 25-27.

⁴⁰ Kettunen (2008), 26-27.

Koselleck on ajoittanut yksikössä olevan historia-termin alkujuuret 1700-luvulle, jolloin eurooppalaisessa ajattelussa alkoi muotoutua näkemys yhdestä historiasta, eli ”historiasta sinänsä”. Ennen tätä, yksikössä olevaa universaalia historiaa kuvaavaa termiä ei ollut olemassa ja vasta sen synnyn myötä samanaikaisia tapahtumia ja ilmiöitä alettiin suhteuttaa toisiinsa, eli ajallistaa. Tämä mullistava muutos ajan ymmärtämisessä synnytti myös uudenlaisen jännitteen menneen (kokemus) ja tulevan (odotus) välille. Kettusen mukaan tämä mahdollisti sen, että tuleva avautui inhimillisen toiminnan kohteeksi: moderni historiankäsitelmä ja moderni politiikka kehittyivät toistensa ehdollistamina.⁴¹

Politiikan tutkija Karl-Georg Faber kritisoi 1970-luvun lopulla dualismia, mikä oli rakentunut historian ja nykypäivän välille ja etenkin niitä selitysmalleja, joita näiden luonteesta annettiin. Faberin mukaan historioitsijat toisaalta kohottivat historiaa, pitämällä sitä nykypäivän ymmärtämisen lähtökohtana, mutta samalla hylkäsivät mahdollisuuden hyödyntää sitä nykypäivää analysoitaessa. Kritiikki oli suunnattu kommentiksi aikalaiskeskusteluun, joka syytti historiaan vetoamista poliittisissa lausunnoissa ”historian väärinkäytöksi”. Faberin mukaan tällainen syytös oli mieletön, sillä inhimillinen toimija oli väkisin sekä historiallinen että poliittinen. Siksi poliittisia ja historiallisia lausuntoja ei voinut erottaa toisistaan, vaan niiden välinen suhde tuli ottaa sellaisenaan tutkimuksen tarkastelun kohteeksi.⁴²

Tätä suhdetta on sittemmin alettu tutkia tarkasti ja samalla historian ja politiikan suhdetta hahmottavia käsitteitä on syntynyt useampia. Heino Nyyssönen on tutkinut menneisyyden ja politiikan suhdetta ja kiteyttänyt siitä muodostuvan kokonaisuuden *menneisyyteen suuntautuvaksi politiikaksi*. Kun asiat syrjäytetään nykypäivän poliittiselta agendalta, ne siirtyvät historiankirjoittajien kiistoiksi. Nämä asiat eivät kuitenkaan muutu ”epäpoliittisiksi” sinänsä, sillä ne voidaan koska tahansa palauttaa poliittiselle agendalle. Siksi historialla on aina poliittinen ulottuvuus, koska mennyt ei voi muuttua ”pelkäksi historiaksi”. *Historia* ja *menneisyys* eivät ole synonyymejä, vaan historia valitaan menneisyydestä nykyisyyden intressien perusteella. Historia on siis

---

⁴¹ Kettunen (2008), 26-27.

⁴² Faber, 36-38.

menneisyyden konstruktio, ja konstruktion rakentajalla on aina väistämättä omia intressejään. Nyssönen korostaa, että nämä menneisyyden konstruktioit ovat yleensä luotu tiettyyn poliittiseen kulttuuriin sopiviksi, jollainen esimerkiksi valtio on. Poliittiset kulttuurit kuitenkin kommunikoivat toistensa kanssa ja siksi menneisyyden konstruktioilla on merkitystä myös kansainvälisessä politiikassa.⁴³

Seppo Hentilä ajoittaa *historiapoliittikka* -käsitteen ja tutkimuksen juuret 1980-luvun Saksan ”suureen historiakiistaan”, joka puhkesi filosofi Jürgen Habermasin kritisoidessa juutalaisvainoja vähätelleitä konservatiivisia historioitsijoita. Habermasin mukaan näiden motiivit olivat harvinaisen läpinäkyvän poliittisia, ja tätä kritiikkiä seuranneessa debatisa Habermas kehitti *historiapoliittikka*-käsitteen kuvaamaan historian käyttöä poliittisten intressien tavoittelussa. Historiapoliittikasta puhuttaessa tärkeitä ovat ne intressit ja tavoitteet, jotka ohjaavat historian käyttöä. Historiapoliittikalla kuvataan siis aina tietoista ja aktiivista toimintaa, erotuksena esimerkiksi *historiakäsityksistä*, jotka voivat olla myös passiivisia.⁴⁴

Jouni Tilli on tarkastellut *historiapoliittikan* käsitettä suhteessa *historiakulttuuriin*, jonka hän määrittelee siksi kulttuurin alueeksi, jossa ihmiset kohtaavat menneisyyden. *Historiakulttuuri* ilmenee niin tavoissa ja rituaaleissa, poliittisissa keskusteluissa, kuin taiteessa ja rakennuksissakin. Se on siis kaikkialla, missä ihminen toimii. Täten se voidaan ymmärtää ”tilaksi, jossa yksilöt ja yhteisöt rakentavat *historiatietoisuuttaan* eli suhdettaan menneisyyteen ja odotuksia tulevaisuuden suhteen”. *Historiapoliittikka* eroaa *historiakulttuurista* valintojen ja merkityksenannon poliittisuuden kautta. Historia politisoituu, kun kaikkea mennyttä ei tunnusteta – osa asioista nostetaan muistamisen kohteeksi, osa painetaan tarkoituksella unohduksiin.⁴⁵

Koska historian käytöllä on *historiapoliittikassa* aina tavoitteita ja intressejä, menneisyyden poliittisuus näkyy sille annettujen merkitysten kautta. *Historiapoliittikassa*

---

⁴³ Nyssönen, Heino (1999): *The presence of the past in politics: '1956' after 1956 in Hungary*, University of Jyväskylä, Jyväskylä, 11-14.

⁴⁴ Hentilä. 31-33.

⁴⁵ Tilli, Jouni (2009): Tiloja, linjauksia, retoriikkaa: *historiapoliittikan* ulottuvuuksia, teoksessa Aunesluoma & Torsti (toim.): *Historiallinen aikakauskirja* 3/2009, 281.

toisiinsa kietoutuu useilla tasoilla menneisyyden selittäminen, tulevaisuuteen vaikuttaminen sekä nykyhetkessä tapahtuva politikoiminen. Historiatietoisuus määrittyy näin ollen historiapolitiikan kohteeksi.⁴⁶ Myös Jorma Kalela on korostanut historiatietoisuuden yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia. Se, mitä pidetään muistamisen arvoisena ja siinä mielessä historiallisesti merkittävänä, vaihtelee esimerkiksi maittain.⁴⁷ Tämä historiatietoisuuden kulttuurisidonnaisuus täytyy huomioida ja sitä täytyy ymmärtää, mikäli historian poliittista merkitystä halutaan tarkastella. Tämä vaatii käsitteiden ”kansallinen” ja ”kansa” määrittelemistä ja niiden asettamista oikeaan suhteeseen ”historian” ja ”identiteetin” kanssa.

Oleellista on, ettei historiaa ymmärretä staattisena ja objektiivisena menneisyyden kuvauksena, vaan alati muuttavana ja muokkauksen kohteena olevana tulkintana menneestä. Tästä lähtökohdasta käsin voidaan ymmärtää paremmin, miksi historialla ja menneisyydellä voi olla sen itseisarvon lisäksi niin valtava välinearvo. Historia on aina ollut vallanpitäjien erityisessä suosiossa ja siksi myös usein näiden hallinnassa. Kuvaavaa on, että historiantutkimuksen ammattimaistuminen ja muotoutuminen moderniksi tieteeksi alkoi eurooppalaisissa yliopistoissa 1700- ja 1800-lukujen taitteessa käsikädessä ajan johtavan aatteen, nationalismin kanssa. Kansallisvaltiot tarvitsivat historiankirjoitusta legitimizeettinsä perustaksi.⁴⁸

Valtioiden ja kansojen itseymmärryksen oleellisena ytimenä on käsitys yhteisestä historiasta. Kun esimerkiksi Suomea rakennettiin 1800-luvulla erilliseksi kokonaisuudeksi Ruotsista ja Venäjältä, luotiin sille samalla oma, erityinen historiansa. Vastaavanlaisia esimerkkejä historian merkityksestä kansallisvaltioiden rakennuksessa löytyy paljon. Historiaa voidaan pitää eräänlaisena tukipilarina, joka pitää erimielistäkin kansaa koossa. Samuel Greenea, Maria Lipmania ja Andrei Ryabovia lainaten, ”kaikki ihmiset ovat epävarman tulevaisuuden edessä, mutta yksikään kansa ei voi lujittua epävarman menneisyyden kanssa”⁴⁹.

---

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja Historia*, Gaudeamus, Tampere, 24.

⁴⁸ Hentilä, 29.

⁴⁹ Greene, Samuel, Lipman, Maria & Ryabov, Andrei (2010): *Engaging History: The problems & politics of history in Russia*. Teoksessa Greene Samuel (toim.): *Engaging History. The problems & politics of memory in Russia and the Post-Socialist Space*. Working papers, Carnegie Moscow Center, 5.

Yhteisesti hyväksytty historia ei kuitenkaan ole pelkästään muistamista. Ernest Renan pohti 1800-luvun lopussa muistamisen ja unohtamisen suhdetta nationalismin teorian klassikoksi tullessa luennossaan ”Mikä on kansakunta?” ja esitti, että unohtamisen merkitys kansakunnan olemassaololle oli yhtä tärkeää kuin muistaminenkin. Unohtaminen onkin tärkeä osa menneisyydenhallintaa, sillä usein etenkin kipeiden ajanjaksojen muistamista pidetään kansakuntaa potentiaalisesti hajottavana.⁵⁰ Valtiot ja kansat tarvitsevat yhteisesti hyväksytyjä historiallisia kiinnepisteitä, joiden päälle omaksi koettu yhteisö on rakennettu. Benedict Andersson on nimittänyt tätä ilmiötä kuvitelluksi yhteisöksi: Kun henkilö tuntee lojaalisuutta koko yhteisöä kohtaan huolimatta siitä, ettei voi koskaan tuntea sen kaikkia jäseniä, on yhteiseksi koettu historia ilmiön yksi tärkeimmistä selittäjistä.⁵¹

Historiaa voidaan siis käyttää myös konkreettisesti nykyhetken tavoitteiden ajamiseen. Valtiotasolla tämä konkretisoituu etenkin silloin, kuin yhtenäisyys ei ole juurtunut tai valtion asema ei ole vakiintunut. Itä-Euroopan valtioiden itsenäistymistä Neuvostoliitosta seurasi jopa aggressiivisen nationalismin nousu monissa maissa ja niissä aloitettiin laajoja kansallisia historiaprojekteja, joiden tavoitteena oli korostaa omien kertomusten ainutlaatuisuutta ja erityisyyttä erotuksena neuvostoaikaiselle yhtenäistetylle historiankirjoitukselle. Usein tämä tehtiin demonisoimalla Neuvostoliitto ja korostamalla siitä erottuvaa ”omaa kansallista historiaa”.⁵²

Kansallisvaltiolla viitataan yleiskielessä valtioon, jonka väestön oletetaan olevan kielen, kulttuurin ja/tai alkuperän nojalla yhtenäinen. Pasi Saukkosen mukaan se ymmärretään tässä mielessä myös yhteiskuntatieteellisessä käsitteistössä, vaikka se on myös nationalistisen ”yksi kansa, yksi valtio” -periaatteen onnistunut lopputulos. *Kansa* on niin ikään monimerkityksellinen termi, jota on hankala määritellä yksiselitteisesti. Anthony Smith jakaa käsitteen kahteen merkitysulottuvuuteen, ”valtiolliseen kansaan”

---

⁵⁰ Kettunen, Pauli (2015): *Historia petollisena liittolaisena. Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan*, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vantaa, 52-53.

⁵¹ Andersson, 6-7.

⁵² Katso esim. Pakier, Malgorzata & Wawrzyniak, Joanna (2016): *Memory and change in Europe*. Eastern Perspectives. Berghahn Books.

ja ”etniseen kansaan.” Saukkonen on jakanut näitä edelleen huomioiden kulttuurin ja etnisyyden suhteen sekä valtion poliittisen ja alueellisen luonteen erot. Näin jaoteltuna kansa voi tarkoittaa valtiota ja sen väestöä, maa-aluetta ja sen asukkaita, genealogiaa ja kansaa suurena perheenä, kieltä, uskontoa, kulttuuria ja kansaa kulttuuriyhteisönä tai yhteenkuuluvuuden tunnetta eli kansaa solidaarisuusyhteisönä.⁵³

Identiteettiä ja kansallista identiteettiä voidaan puolestaan hahmottaa kolmen ulottuvuuden kautta: tilallisen, identifikaation ja erottumisen, sekä ajallisen ulottuvuuden kautta. Ensimmäisten kahden identiteettiulottuvuuden tärkeitä аспектеja ovat tässäkin tutkimuksessa korostuva me/muut dikotomia, joilla rakennetaan minäkuvaa suhteessa muihin. Ajallinen ulottuvuus puolestaan korostaa sitä narratiivia ja jatkuvuutta, joilla legitimoidaan nykyaikaa.⁵⁴ Historialliset kertomukset, myytit ja perinteet ovat osa etenkin kansallisen identiteetin ajallista ulottuvuutta, jota esimerkiksi Anthony Smith on tutkimuksessaan tarkastellut. Smith kutsuu myyttejä etnohistoriaksi eli ne ovat ”tietyn kulttuurisen väestöryhmän subjektiivista näkemystä todellisten tai oletettujen esi-isänsä kokemuksista”.⁵⁵

En ota tässä tutkielmassani kantaa myyttien todenperäisyyteen, sillä se ei ole tutkimuskysymyksen kannalta relevanttia. Smith kuitenkin korostaa, etteivät poliittiset myytit ole ”pelkkää fiktiota”. Ne on todellisten historiallisten faktojen ympärille rakennettuja, idealisoituja, liioiteltuja tai vinoutuneita tarinoita, jotka palvelevat nykyhetken ja tulevaisuuden kollektiivisia tarpeita.⁵⁶ Oleellista on, että vaikka historiaa käytettäisiin nationalismiin ja kansallisen identiteetin tarpeista käsin, ei etnohistoria mahdollista mitä tahansa tarinaa. Myytit, symbolit ja arvot vetoavat ihmisiin juuri siksi, että ne ovat tunnistettavissa. Niiden siis täytyy yhdistyä laajemmin *kollektiivisen muistin* kanssa. Smith huomauttaa, ettei etnohistoria ole universaalisti jakautunut ilmiö, vaan jotkut maantieteelliset alueet ja kulttuurit pursuavat etnohistoriallisia kertomuksia

---

⁵³ Saukkonen, Pasi (1999): *Suomi, Alankomaat ja kansallisvaltion identiteettipoliittikka. Tutkimus kansallisen identiteetin poliittisuudesta, empiirinen sovellutus suomalaisiin ja hollantilaisiin teksteihin*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Pieksämäki, 32; 51.

⁵⁴ Kaasik-Krogerus, Sigrid (2003): Viron geopoliittisen identiteetin muutokset, *Idäntutkimus 10 (2003): 1, 15-23.*; Saukkonen, 53.

⁵⁵ Smith, Anthony (1995): *Nations and Nationalism in a Global Era*. Polity Press, Cambridge, 63.

⁵⁶ Ibid.

samalla, kuin toisilla niitä on vain vähän. Venäjän kohdalla kertomuksia riittää yllin kyllin, mutta suhde nationalismiin ja ”etnohistoriaan” on toisella tapaa haastava. Palaan tähän tarkemmin seuraavassa luvussa.

Tutkimuksessani hyväksyn lähtökohdaksi Vilho Harlen ja Sami Moision määritelmän kansallisen identiteetin luonteesta sosiaalisena rakennelmana. Näin määriteltynä kansallinen identiteetti syntyy sosiaalisen konstruktion kautta ja sen rakentuminen on ajassa ja tilassa tapahtuva prosessi.⁵⁷ Valtio on identiteettipolitiikassa edelleen ehdottoman suvereeni toimija. Vaikka vaihtoehtoisia identiteettiprojekteja syntyy jatkuvasti kansallisten historiaprojektien rinnalle, ne häviävät aina väistämättä taistelun. Tämän pohjalta voidaan siis sanoa, että ”identiteetin moninaisuus kuolee valtion alle”.⁵⁸

Pasi Saukkonen on tutkinut *kansallisvaltioiden identiteettipolitiikkaa* Suomen ja Alankomaiden konteksteissa ja jäsentänyt käsitteen suhdetta kansallisen identiteetin käsitteeseen. Saukkosen tutkimuksen merkitys itselleni on siinä, että se herättää kysymään tulisiko *Venäjän identiteetin* ja *venäläisen identiteetin* välille tehdä pesäero. Saukkonen aloittaa erotuksen teon määrittelemällä kolme merkitystä kansalliselle identiteetille. Ensimmäisessä merkityksessä kansallinen identiteetti tarkoittaa yksilön identifioitumista kansalliseen ryhmään tai yhteisöön, eli kyse on yksilön sosiaalisesta identiteetistä kansakunnan jäsenenä. Toisessa merkityksessä kansallisella identiteetillä tarkoitetaan yhtä kollektiivista identiteettiä, eli tilannetta, jossa joitakin ominaisuuksia annetaan ryhmälle tai yhteisölle. Yleiskielen merkityksessä kansallisella identiteetillä tarkoitetaan yleensä juuri tätä yhtä kollektiivisen identiteetin muotoa.⁵⁹

Kolmannessa, ja Saukkosen tutkimukselle tärkeimmässä merkityksessä, kansallisidentiteetti kuvaa kansallisen kokonaisuuden erityisluonnetta muihin ryhmiin tai yhteisöihin verrattuna. Erityisluonteena on tällöin kansallisvaltio, jonka tavat, symbolit, hallinto, ynnä muut piirteet erottavat sen muista ryhmistä, eli muista

---

⁵⁷ Harle, Vilho & Moision, Sami (2000): *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*, Vastapaino, Tampere, 11-57.

⁵⁸ Ibid. 286.

⁵⁹ Saukkonen, 38.

kansallisvaltioista. Saukkosen tutkimuksessa tätä kansallisen identiteetin merkitystä kutsutaan kansallisvaltioidentiteetiksi, erotuksena aiemmille kansallisille identiteeteille. Kolmannen muodon tärkein ero kahteen aiempaan on Saukkosen mukaan siinä, että tässä muodossa kansallisidentiteetti on aina suhteessa muihin kansainvälisen yhteisön jäseniin. Kyse on kuitenkin tutkimusrajauksista ja valtio-opin poliittisesta termistöstä, eikä se Saukkosen mukaan tarkoita, ettei kansallisen identiteetin muilla merkityksillä olisi tällaista suhdetta ympäristöönsä.^{60 61}

Edellisen luokittelun perusteella selvennettynä oman tutkimukseni *kansallinen identiteetti* sisältää kaikki kolme määritelmää. Venäläisen identiteetin sisään mahtuu rinnakkaisia ja päällekkäisiä identiteettejä, joita ei siis välttämättä⁶² rakenneta suhteessa Venäjän ulkopuolella esiintyviin identiteetteihin. Ne siis mahdollistavat useampia identiteettejä yhden valtion alueella. Venäjän identiteetistä puhuttaessa liikutaan selvästi kansallisvaltioidentiteetin alla. Tässä identiteettimuodossa ”valtion väestöä määritellään ja kuvaillaan esi-isiin ja alkuperään liittyvillä kontribuutioilla, valtion aluetta kutsutaan kotimaaksi tai isänmaaksi, tiettyjä kulttuuripiirteitä liitetään kansallisen kulttuurin kategoriaan ja valtioasemaa luonnehditaan kulttuurisin tai sivilisaation termein.”⁶³ Venäjän identiteetti ei siis voi sallia rinnalleen toista saman tason identiteettiä, sillä sen alueella voi olla vain yksi valtio.

Neuvostoliiton hajoaminen aiheutti identiteettikriisin niin Venäjällä kuin muissakin neuvostotasavalloissakin kaikissa yllä esitettyjen määritelmien identiteeteissä. Uudet kansalliset historiannarratiivit sekä yleisön suosima ja valtaapitäviä myötäilevä kansallinen historiankirjoitus⁶⁴ pyrkii varmistamaan, että jälleenrakennettu kansallinen identiteetti palvelisi sen johdon tarpeita. Tämä vaatii rakennettua kuvaa siitä toisesta, josta oma kansallinen identiteetti erottautuu.

---

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Vrt. Harlen ja Moision mukaan Suomen kansallinen identiteetti on rakennettu nimenomaan suhteessa Venäjään ja Eurooppaan, eli sen suhde muihin alueisiin ja kansallisvaltioihin on selvä.

⁶² Tämä ei tarkoita, ettei näin tehtäisi, ainoastaan ettei se ole tälle ehto.

⁶³ Saukkonen, 41.

⁶⁴ Esimerkiksi Juhani Myllyn määritelmän mukaan kansallinen historiankirjoitus ”tarkoittaa sellaista vapaata ja suuren yleisön suosiota nauttivaa historiankirjoitusta, jolla on kuitenkin lojaalinen suhde vallanpitäjiin” Mylly, 33.

2.3 Aineiston luenta

Koska analysoin tutkimuksessani Putinin poliittisen retoriikan historiapolitiittisia argumentteja, avaan vielä lyhyesti tapoja, jolla olen aineistoani käsitellyt. Ensiajatuksena saattaa tuntua vieraalta, että historia-argumenttien etsintä vaatisi erityisen luokittelumallin tai luentaa herkistävän metodin ollakseen kattava. Tekstistä voisi olettaa havaittavan helposti viittaukset menneisiin tapahtumiin ja ilmiöihin. Historiapoliittikkaa käsitelleet tutkijat ovat kuitenkin osoittaneet, että menneisiin tapahtumiin ja aikaan, siis historiaan yleensä, vedotaan ihmisten välisessä kommunikaatiossa jatkuvasti ja tiedostamatta. Myös näiden viestien vastaanottajalta saattaa siis jäädä huomaamatta viittaus menneeseen ilmiön arkisuuden vuoksi.⁶⁵ Moni tutkija on kehittänyt tätä haastetta varten erilaisia historiankäytön typologioita ja malleja, joita hyödyntämällä tutkija herkistää havainnointikykyään.

Pilvi Torsti on keskittynyt luokittelussaan historian poliittisen käytön muotoihin jakamalla ne kuuteen perusmuotoon: koulun historianopetukseen, julkiseen historiakulttuuriin, erilaisiin historiaa koskeviin julkaisuihin, juridisten toimijoiden päätöksiin, yhteiskunnallisten tahojen puheisiin ja kommentteihin sekä historiaan kohdistuviin erityistutkimuksiin, seminaareihin ja konferensseihin. Näillä kaikilla on erilaisia tarkoituksia ja motiiveja, jotka Torsti jakaa edelleen kolmeen osaan: ulkopoliittisiin motiiveihin, sisäpolitiisiin motiiveihin sekä universaalin ”hyvän” motiiveihin”. Eri muodot ja motiivit voidaan yhdistää taulukoksi, jota voidaan edelleen käyttää apuvälineenä historian poliittista käyttöä tutkittaessa. Torsti tarjoaa näin konkreettisen aineistonläpikäymistä ohjaavan työkalun, jota tutkija voi muokata omien kysymystensä perusteella.⁶⁶

Politiikan tutkija Karl-Georg Faber on puolestaan luonut historian poliittisen käytön luokitteluun mallin, joka tarjoaa toisenlaisen työkalun aiheen tutkimukseen. Kun Torstin malli rakentuu valmiiksi annetuille historian käytön *muodoille ja motiiveille*, Faberin mallissa näitä ei ole ennalta määriteltä. Luokittelu tapahtuu historia-argumenttien

---

⁶⁵ Faber, 38.

⁶⁶ Torsti, Pilvi (2008): Historiapoliittikkaa tutkimaan – Historian poliittisen käytön typologian kehittäjä, *Kasvatus & Aika* 2/2008.

sisältötasojen kautta, jolloin esimerkiksi motiiveja voidaan tarkastella vasta mallin tulosten valossa. Faber jakaa historian poliittisen käytön kolmeen eri tasoon: yksittäisten tapahtumien tasoon (1), historiallisten kokonaisuuksien tasoon (2) ja historiaan ylätasona (3). Näitä voidaan jakaa vielä edelleen alatasoihin, kuten alla oleva taulukko havainnollistaa.⁶⁷

1. Yksittäisten tapahtumien taso

- a. Historian tapahtumat esimerkkeinä
- b. Historian tapahtumien pohjalta tehdyt moraaliset tai oikeudelliset väitteet
- c. Historian tapahtumien symbolinen käyttö

2. Historiallisten kokonaisuuksien taso

- a. Historian esitys narratiivien eli juonellisten kertomusten avulla
- b. Historian esitys kausaalisuhteiden tai rakenteiden avulla
- c. Historian tapahtumien järjestäminen sarjoiksi niiden kehityksen/muuttumisen korostamiseksi

3. Historia ylätasona

Faber korostaa, etteivät tasot ole käytännössä erotettavista tosistaan näin selvästi, vaan ne kulkevat usein samanaikaisesti rinnakkain.⁶⁸ Käytännössä tämä tarkoittaa, että samalla historiaa hyödyntävällä argumentilla voi olla merkitys kaikilla kolmella tasolla. Teoriaa hyödyntänyt Vesa Salminen on todennut, että Faberin malli tulisikin nähdä paitsi kategorisena apuvälineenä, myös historianfilosofisena teoriana. Silloin ensimmäisen tason argumentteja voi tarkastella eräänlaisina raaka-aineina, joista retoriikka muovaa toisen tason historiallisia kokonaisuuksia ja siitä edelleen kolmannen tason normatiivisia tulkintoja.⁶⁹

Kumpaakaan mallia ei tässä tutkimuksessa noudateta sellaisenaan. Ensimmäinen vaatii toimiakseen kattauksen erilaisia historian käytön muotoja, joita tässä tutkimuksessa ei

---

⁶⁷ Faber, 44-67.

⁶⁸ Faber, 43.

⁶⁹ Salminen, 29.

esiinny. Toinen puolestaan keskittyy niin tiukasti argumenttien luokitteluihin, että sisällönanalyysi jää helposti toissijaiseksi. Molemmat ovat kuitenkin tarjonneet minulle tärkeän ja hedelmällisen kategorioinnin apuvälineen, jota olen luennan yhteydessä hyödyntänyt. Historia-argumentteja etsiessäni toisaalta herkistin itseni havainnoimaan eri muotoisia argumentteja, kuten Faber ohjeistaa. Toisaalta Torstin neuvoa noudattaen kiinnitin huomiota myös kaikkien argumenttien motiiveihin, joiden edistämiseen ne oli tarkoitettu. Lopputuloksena aineistosta muodostui kattava kokonaisuus, jota lähdän seuraavaksi analysoimaan.

3 Historia talous- ja valtapoliittisten uudistusten perusteluna

1900-luvun loppuun tultaessa venäläiset vitsailivat, että tulevaisuuden ennustamista hankalampaa oli vain menneisyyden ennustaminen: se jatkoi muuttumistaan.

- Venäläinen vitsi

Aiemmin osoitettiin, miksi historialla on niin tärkeä rooli kansallisen yhtenäisyyden ja identiteetin rakennuspalikkana. Myös Neuvostoliiton hajoamista seurasi kasa uusia kansallisia historioita, kun kukin itsenäistynyt valtio tarvitsi itselleen oman erillisen ja erityisen menneisyyskertomuksen. Venäjällä tämä projekti oli muita entisiä neuvostotasavaltoja kivuliaampi. Sen asema Neuvostoliiton ”ytimenä” tarkoitti sitä, ettei sillä ollut omaa erillistä historiaa: Neuvostoliiton historia oli Venäjän historiaa.

Silti Venäjällä jouduttiin 90-luvulla muiden alueen maiden tavoin miettimään, miten historia esitettäisiin jatkossa. Ongelmaksi nousi nopeasti se, että sillä oli takanaan ”monta historiaa”. Pelkästään 1900-luvulla Venäjä koki niin merkittäviä poliittisia mullistuksia, että sille voitiin laskea kolme toisistaan täysin poikkeavaa olemusta: Tsaarinajan itsevaltaisesti johdettu vanha Venäjä, Neuvosto-Venäjä sekä 90-luvulla syntynyt uusi Venäjän federaatio. Näiden kaikkien välissä oli rajujen muodonmuutosten aika, joka oli muuttanut käsityksiä fundamentaalisista kysymyksistä aina ”Venäjän” ja ”venäläisyyden” olemuksiin saakka. Jeltsinin Venäjän ongelmana olikin, että maan pitkästä historiasta huolimatta sillä oli vain vähän käyttökelpoista materiaalia koherentin ja halutunlaisen menneisyyden rakentamiseen.

Igor Torbakov on pilkkonut tätä ongelmaa osiin. Ensinnäkin juuri esitelty poliittisen jatkuvuuden puute on johtanut siihen, että Venäjällä on useita toisiinsa ristiriitaisesti suhtautuvia menneisyyksiä. Toinen merkittävä ongelma on lähihistorian monimutkaisuus: neuvosto-aika näytti etenkin 90-luvulla todelliselta miinakentältä, sillä kaikki siihen viittaava aina vallankumouksesta kylmän sodan päättymiseen ja Neuvostoliiton lakkauttamiseen jakoi ja jakaa yhä kansaa. Venäjän pitkästä historiasta löytyy toki paljon, mistä ammentaa, mutta ne eivät tarjoa tähän suoraan ratkaisua. Monet merkittävät ja potentiaalisesti kansaa yhdistävät saavutukset, kuten Puolan

poisajo Moskovasta vuonna 1612 ja Napoleonin kukistaminen vuonna 1812, näyttelevät todellisuudessa hyvin pientä roolia venäläisten kollektiivisessa muistissa.⁷⁰

Suuri isänmaallinen sota on kuitenkin tärkeä poikkeus. Se on 1900-luvun ainoita suuria tapahtumia, joista vallitsee venäläisten keskuudessa lähes poikkeukseton yksimielisyys. Voitonpäivän juhla korotettiin kuitenkin nykyiselle tasolleen vasta Putinin johdolla ja samalla suuresta isänmaallisesta sodasta tuli yksi suurimmista historiakiistojen kohteista Venäjän ja sen naapurien välillä. Koska tällä kertomuksella oli ja on edelleen voima yhdistää venäläisiä, olivat 90-luvulla syntyneet uudet kilpailevat narratiivit sodasta myrkyä Venäjän hallinnolle. Uusissa Itä-Euroopan valtioissa sodalle annettiin vastakkaisia merkityksiä: vapauttajista tehtiin miehittäjiä ja neuvostosankareista luovuttiin aiemmin fasisteiksi leimattujen, nyt uusiksi kansallissankareiksi korotettujen kansallisten hahmojen tieltä.⁷¹

Vuoden 1945 merkitystä Venäjän kollektiiviselle muistille ymmärtää parhaiten, kun sen asettaa kansainvälispoliittiseen kontekstiin: Vuosi edustaa ”Venäjän” täydellistä huippua geopolitiittisten mahtien mittareilla, jolloin Moskovasta tuli maailman toinen napa ja ”Venäjä” oli maantieteellisenä alueena suurimmillaan.⁷² Jos Neuvostoliitto oli toisen maailmansodan suurin voittaja, oli se kylmän sodan suurin häviö.⁷³ Ennen Putinin valtaannousua tätä laajalti levinnyttä tunnetta häviöstä ja menetyksestä ei kuitenkaan tunnustettu, vaan Jeltsinin hallinto keskittyi uudistamaan maata länsikumppaniensa tuella – sillä ei ollut halua tai valmiuksia riskeerata uusia kumppanuuksiaan ”menneisyyden” tähden. Putinin ansioksi voi laskea tämän tunteen tunnistamisen ja siihen vastaamisen – Juuri tämä toiminta otetaan nyt tarkastelun kohteeksi.

Tarkastelun kohteena olevat kahdeksan puhetta sisältävät laajasti erityyppistä historia-argumentointia: niissä vedotaan sekä yksittäisiin historiallisiin aikakausiin ja

---

⁷⁰ Torbakov, 362.

⁷¹ Vihavainen, Timo (2014): *Vanhan Venäjän paluu*. Otava, Keuruu, 7.

⁷² Koska Neuvostoliiton historia on ja se koetaan Venäjän historiaksi, myös Neuvostoliiton suuruus tai heikkous voidaan kuvata Venäjän suuruudeksi tai heikkoudeksi.

⁷³ Torbakov, 364-365.

tapahtumiin että historiallisiin kehityskulkuihin ja historiallisiin kokonaisuuksiinkin. ”Historia” toimii myös itsenäisenä argumenttina, eräänlaisena toimintaa oikeuttavana perusteena monille Putinin vaatimille poliittisille uudistuksille, vaikkakin tämän kategorian kohdalla on selvästi havaittavissa, että sen käyttö yleistyy Putinin kausien loppua kohden.

Historialla oli tärkeä rooli Putinin aloittamien talous- ja valtopoliittisten uudistusten perusteluissa. Sen eri muodot taipuivat hyvin monenlaisten agendojen ajamiseen ja Putin myös hyödynsi monipuolisesti eri menneisyyksiä. Etenkin 90-luvun asema Putinin Venäjän ajallisena ”toisena” korostui käsittelyn alla olevan luvun teemojen yhteydessä: Putin sekä ajallisti omaa kauttaan suhteessa edelliseen vuosikymmeneen että perusteli sen opetuksilla ja virheillä omia uudistushankkeitaan. Viittausten määrä 90-lukuun oli moninkertainen esimerkiksi neuvostoaikaan verrattuna, jonka merkitys oli huomattavasti suurempi identiteettiä määrittelevän retoriikan yhteydessä.

90-luvun lisäksi Putinin puheissa viitataan yleisesti venäläisiin ”tapoihin” ja ”traditioihin”, jotka nähdään tapauskohtaisesti joko edistystä hidastavina tai yhteiskuntaa eteenpäin vievinä voimina. Vaikka historialla perusteltiin monia yksittäisiä lakiehdotuksia sekä otettiin kantaa ajankohtaisiin ilmiöihin, toistuu aineistossa muutamia hallitsevia teemoja, joita vahvistettiin edelleen ajan kuluessa. Käsittelen ensin näiden teemojen alle sijoittuvia argumentteja omina kokonaisuuksinaan, koska ne sekä paljastavat ajan tuomat kehitykset että osoittavat ne narratiivit, joita Putin ennen kaikkea pyrki historiapolitiikallaan rakentamaan. Myös muut historia-argumentit esitellään omassa ryhmässään näiden teemojen alle sopivien jälkeen, sillä ne osoittavat toisaalta historian käytön kattavuuden sekä sisältävät sellaisia historian käytön tapoja ja viittauksia, joita kattoteemojen alta ei havaittu. Näin varmistetaan, että alaluku kattaa kaikki Putinin historian käytön muodot samalla, kun se esittelee sen tärkeimmät kohteet.

3.1 Historian valjastaminen alueiden valtaa vastaan

Putin peri edeltäjältään valtion, jonka taloudellinen tilanne oli katastrofaalinen ja jonka laajaa aluetta ei ollut hallittu suunnitelmallisesti sitten Neuvostoliiton romahtamisen.

Heti ensimmäisestä puheestaan lähtien Putin korosti, että ilman taloudellista ja hallinnollista yhtenäisyyttä Venäjällä ei olisi mahdollisuuksia nousta muiden kehittyneimpien maiden joukkoon. Syyllisiä Putin näki sekä hallinnon eri kerrosten korruptiossa, päätösten hitaudessa että aluejohtajien itsekkyydessä.⁷⁴

Neuvostoliiton aikana maata oli hallittu keskusjohtoisesti ja suunnitelmataloudesta luopuminen 90-luvulla ajoi alueet nopeasti eriarvoisiin asemiin. Aluejohtajat saivat Jeltsinin kaudella määrätä laajasti oman alueensa kehittämistä, mikä johti monesti oman teollisuuden ja asukkaiden tukemiseen muiden kustannuksella. Tämän tilanteen muuttamiseksi Putin perusteli ja vetosi niin maansa huonoimpiin traditioihin, Tšetšenian sodan opetuksiin kuin Euroopan Unionin perustamisvuosiin.

Etenkin alueelliset johtajat ja virkamiehet joutuivat tiukasti Putinin hampaisiin. Tämän mukaan Venäjällä vallitsi vääristynyt käsitys siitä, että status quo oli yhtä kuin vakaus. Status quolla Putin viittasi Venäjän historiassa vuosisatoja toistuneeseen tapaan, jossa alueiden tarvittavaa rahoitusta haettiin valtion varoista oman varallisuuden kasvattamisen sijaan ja näennäinen talouskasvu oli siksi tosiasiallisesti varojen uudelleenkierrättämistä ja siirtelyä. Tämä ajatus hidasti Putinin mukaan valtion kykyä torjua korruptiota ja purkaa monopoleja, eikä sitä hyväksyttäisi enää uuden hallinnon aikana.⁷⁵

Alueiden valtaa vastaan ei ollut kuitenkaan täysin yksinkertaista käydä, sillä se perustui vuonna 1993 säädettyyn perustuslakiin. Putinin tärkein argumentti vallan keskittämisen puolesta nojasi Venäjän yhtenäisyyden varmistamiseen – jos vuonna 1993 perustuslaki oli laadittu, jotta maan ulkorajat oli nopeasti turvattu, oli viimeistään Tšetšenian sota osoittanut, että maan tärkein tehtävä oli vahvistaa sen alueellista ja kansallista yhtenäisyyttä. Tähän vedoten Putin vaati vallan koordinoinnin kehittämistä, joka tosiasiallisesti johti myöhemmin federaatiohallinnon ja etenkin presidentin päätösvallan

---

⁷⁴ KT00.

⁷⁵ KT01.

selvään kasvattamiseen.⁷⁶ Historia toimi siis eräänlaisena opettajana, jota piti kuunnella, mikäli menneet virheet haluttiin välttää toistettavan.

Putinin puheissa toistui myös useita sellaisia retorisia keinoja, joiden avulla hän hiljensi tai jopa nolasi vastapuoltaan. Yksi tällainen tapa oli käyttää itsestäänselvyksiä toista osapuolta vastaan: joko itsestäänselvyksiin vetoaminen esti vastapuolta vastustamasta argumenttia, koska sen sisältö oli yleisesti hyväksytty, tai sitten jostain kiistelyn alaisena olevasta asiasta tehtiin Putinin toimesta itsestäänselvyys, joka tosiasiallisesti esti sen pysymisen poliittisten debattien kentällä.

Jo ensimmäisessä puheessaan vuonna 2000 Putin käytti tätä taktiikkaa, vaikkakin vielä kevyesti tulevaan verrattuna. 90-luvulta lähtien alueiden välille oli noussut erilaisia rajoja ja rajoituksia, kun kukin oli pyrkinyt suojaamaan itseään muille aiheutuvista kustannuksista välittämättä. Putin pyrki osoittamaan aluejohtajilta kuullut väitteet niiden teollisuksien ja talouksien vaatimista suojuuksista naurettaviksi rinnastamalla tilanteen Euroopan valtioiden välisiin rajoihin ennen vuonna 1957 solmittua Rooman sopimusta. Putinin viesti oli selvä – jos eurooppalaiset, itsenäiset valtiot kykenivät sopimaan tuotteiden ja palveluiden vapaasta liikkumisesta, oli häpeällistä väittää, ettei Venäjä muka kyennyt samaan omien rajojensa sisällä.⁷⁷

Tosiasiallisesti alueiden ongelmat johtuivat juuri siitä, etteivät ne toimineet kuin itsenäiset valtiot tai normaalin valtion erilliset osat: Neuvostoperintönä kukin alue oli erikoistunut tiettyyn hyödykkeeseen, jonka luonteesta riippuen keskusvallan romahdettua osa alueista oli huomannut tuottavansa markkinakelvottomia tarvikkeita muiden rikastuessa omillaan.⁷⁸ Putinin rinnastus jätti tarkoituksellisesti tällaiset muuttajat huomiotta, mutta oli silti selvää, ettei kukaan aluejohtaja voinut julkisesti väittää 2000-luvun Venäjän toimivan 50-luvun Eurooppaa huonommin.

---

⁷⁶ KT00.

⁷⁷ KT00.

⁷⁸ Molodikova, Irina & Alla, Makharova (2007): Urbanization patterns in Russia in the post-Soviet era, teoksessa Stanilov, Kiril (toim): *The Post-Socialist City*. The GeoJournal Library, vol 92. Springer, Dordrecht, 62-64.

Vaikka Putin ajoi paluuta keskusjohtoisempaan hallintoon, ei kyseessä ollut paluu suunnitelmatalouden piiriin tai edes neuvostoaikaiseen hallintoon. Putin esimerkiksi torjui lujasti kommunistien piirissä voimistuneet vaatimukset korjata 90-luvun yksityistämisestä syntyneet ongelmat valtion omistuksia kasvattamalla toteamalla lyhyesti ja ytimekkäästi, että Venäjä oli jo kokeillut omistusten keskittämistä valtiolle ja ”kaikki tietävät miten siinä kävi”.⁷⁹ Ylipäänsä Neuvostoliiton aikaan ei puheissa juuri vedottu vielä vuosiin, ja myöhemminkin se toimi useammin identiteettipoliittisten työkalujen varastona taloudellisten tai valtapoliittisten sijasta.

3.2 1990-luvun sekasorrosta kohti vakautta

Putin oli hyvin tietoinen kansan laajasta tyytymättömyydestä edeltäjänsä Jeltsinin aikaan, ja 90-luvusta muotoutuikin selkein vastapari, johon Putin oman hallintonsa toimia rinnasti. Heti ensimmäisessä puheessaan Putin teki pesäeron aiempaan vuosikymmeneen ilmoittamalla, että venäläiset olivat nyt kärsineet tarpeeksi epävarmuuksista ja vaikeuksista, ja oli aika vaatia aitoja muutoksia parempaan. Putin lupasi hallintonsa tarttuvan tähän heti ja määritteli juuri vakauden ja venäläisten elämän laadun parantamisen tärkeimmiksi tehtävikseen.⁸⁰

Ensimmäisten puheiden selvänä viestinä oli, ettei Venäjä missään nimessä tarvinnut uutta ideologiaa tai vallankumousta, vaan kansalliset intressit tuli asettaa tärkeimmäksi prioriteetiksi:

Vanhan logiikan mukaisesti vallankumousta seuraa vastavallankumous, ja tästä seuraa edelliseen syyllistyneiden etsiminen ja rankaiseminen kuten Venäjän historiassa niin usein. - - . On aika sanoa vakaasti, että tämä periodi on nyt ohi eikä luvassa ole liioin vallankumousta, kuin vastavallankumoustakaan. Valtion vakaus, joka rakennetaan vankalle taloudelliselle pohjalle, on siunaus Venäjälle ja sen kansalle.⁸¹

Putinin mukaan tähän vallankumousten ketjuun voitiin laskea myös 90-luku, eräänlaisena vastavallankumouksena Neuvostoliiton ajalle. Venäjä oli siis siirtymässä

---

⁷⁹ KT01.

⁸⁰ KT00.

⁸¹ KT01.

pois tästä vallankumousten ikaikaisesta syklistä ja aloittamassa hänen johdollaan uuden, paremman aikakauden.

Putin palasi tähän vallankumoussykliin teemaan vielä kaksi vuotta myöhemmin, mutta hyvin eri motiivein. Painottamalla sitä, ettei ”Venäjä tarvitse jatkuvaa vallankumousta”, hän pyrki nyt hiljentämään ne tahot, jotka olivat tyytymättömiä Putinin hallinnon uudistustahtiin. Vuoteen 2003 tultaessa hallinnolliset uudistukset oli viety jo pitkälle, mutta samalla taloudelliset uudistukset näyttivät vallanneen Venäjän koko uudistusagendan.

Osa venäläisistä alkoikin viimeistään tässä vaiheessa huolestua yhteiskunnallisten uudistusten jäämisestä taka-alalle. Putin, joka seuraavana vuonna aloittaessaan ensimmäisen jatkokautensa presidenttinä kiristi kovasti otettaan vallasta demokratian ja yhteiskunnallisten vapauksien kustannuksella, väitti kuitenkin, etteivät nämä uudistustavoitteet olleet vastakkaisia.⁸² Putinin tapa kuvailla näitä hallinnon ulkopuolelta tulleita uudistustoiveita vallankumousretoriikalla osoitti kuitenkin selvästi, että hän suhtautui niihin kielteisesti.⁸³

3.3 Vahva Venäjä historian vaatimuksena

Vuoden 2003 puhe oli Putinin ensimmäisen kauden viimeinen ja erosi kokonaistyyliään selvästi aiemmista. Uutta oli ennen kaikkea korostunut puhe Venäjän suuruudesta ja voimakkuudesta aiempien pragmaattisempien teemojen sijaan, ja se sisälsi myös enemmän viittauksia historiaan kuin ehkä mikään muu puhe tutkittavana ajanjaksona:

Meidän koko historiamme osoittaa, että Venäjän kaltainen valtio voi elää ja kehittyä rajojensa puitteissa vain, jos se on vahva. Kaikkiin niihin aikakausiin, jolloin Venäjä on heikentynyt joko poliittisesti tai taloudellisesti, on sisältynyt aito uhka valtion hajoamisesta.⁸⁴

---

⁸² KT03.

⁸³ Vallankumoukset ovat olleet Putinille aina hankala aihe ja hänellä on ollut tapana joko tyrmätä niiden oikeutus kokonaan (Arabikevät, Syyria, Ukraina) leimaamalla ne esimerkiksi vallankaappauksiksi, tai ohittamalla aihe mahdollisimman äänettömästi kuten Venäjän lokakuun vallankumouksen 100-vuotis muistovuonna 1917. Vallankumous tarkoittaa aina keskeytystä vakauteen, jota Putin pitää ehdottoman kehitykselle. Toisaalta, valtaapitävälle, johtajalle on myös luontevaa vierastaa vallanvaihdon muotoa, joka perustuu valtaapitävän syrjäyttämiseen väkisin.

⁸⁴ KT03.

Läpi historian, Venäjä ja sen kansa ovat saavuttaneet ja saavuttavat edelleen aidosti historiallisia voittoja.⁸⁵

Termi *Великий*, (suuri, mahtava), esiintyy puheessa sekä liitoksissa valtion (*великое государство*), kansaan (*Великий народ*), että historiaan (*великая история*).⁸⁶ Tämä on merkittävä diskursiivinen muutos itsessään, mitä korostaa sen esiintyminen ”vahvan venäjän” narratiivin rinnalla.

Venäjä tulee ottamaan sille kuuluvan paikan maailman vahvimpien, taloudellisesti kehittyneimpien ja vaikutusvaltaisimpien kansakuntien joukossa. - - . Venäjä tulee olemaan vahva valtio.⁸⁷

Lainauksesta välittyä selvästi myöhemminkin esiin tuotu ajatus siitä, että Venäjälle ”kuuluu” tietty asema maailmassa ja sen ”luonnollinen paikka” on maailman vahvimpien valtojen joukoissa.

Vahvan Venäjän narratiivia vahvistettiin seuraavana vuonna entistä selvemmin. Putin piirsi puheellaan tapahtumajanan Neuvostoliiton hajoamisesta kuluvaan aikaan, jossa Venäjä oli vihdoinkin saavuttanut ”kehityksensä kolmannen asteen” ja sen oli mahdollista tehdä pitkän aikavälin suunnitelmia pelkkien ”palojen sammuttamisten sijaan”.⁸⁸ Jotkut tutkijat ovat nähneet Putinin retoriikan ottaneen tässä vaiheessa selviä askelia kohti neuvostonostalgiaa, vaikka Neuvostoliitosta ei vielä avoimesti puhuttukaan. Puheessa esimerkiksi toistuvat ylistykset niille, jotka ”rikastuttavat kansallista kulttuuria” ja ”rakentavat uutta maata”: tällainen retoriikka yhdistetään Venäjän kontekstissa ennen kaikkea 20- ja 30-luvuilla sosialismia rakentaneiden bolsevikkien ja stalinistien puheisiin.⁸⁹

Vaikka vuoden 2004 puhe oli kokonaissävyltään tulevaisuuteen katsova ja positiivinen, sisältyi siihen myös selvä viesti siitä, että juuri Putin oli se, joka pystyi pitämään Venäjän sen ”historiallisella polulla” ja näin toteuttamaan sen tulevaisuuden vision:

---

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ KT04

⁸⁹ Bouveng, Kerstin (2010): *The Role of Messianism in Contemporary Russian Identity and Statecraft*, Durham theses, Durham University, 147.

Mikä tahansa radikaali kurssin muutos talouspolitiikassa, rajoitus kansalaisten oikeuksiin ja vapauksiin tai ulkopoliittisen linjan fundamentaalinen vaihdos – mikä tahansa poikkeama siltä historialliselta polulta, jonka Venäjä on valinnut, valinta, jonka sanoisin jopa olleen saavutetun kärsimyksellä – voi johtaa peruuttamattomiin seurauksiin.⁹⁰

Tämä ajatus sisältyi myös Putinin 2000-luvun viimeiseen puheeseen presidenttinä vuonna 2007, jossa hän vetosi suoraan äänestäjiin tulevien duuman vaalien alla. Kerratessaan niitä kehitysaskleita, joita Venäjä oli ottanut 90-luvun jälkeen niin sosiaalisten, taloudellisten kuin poliittisten ongelmien ratkaisemiseksi ja jotka olivat erittäin laajasti hyväksytyjä, hän ilmoitti vaalien ratkaisevan jatkaako Venäjä ”tällä tiellä.”⁹¹ Viesti oli selvä – kaikki kansalaisten elämää parantaneet ja kansakuntaa vahvistaneet uudistukset olivat Putinin hallinnon käsialaa, ja mikäli tulevissa vaaleissa valta siirtyisi muille toimijoille, oli varauduttava 90-luvulta tuttuun ilmiöiden paluuseen. Menneisyyttä käytettiin nyt siis uhkakuvana, jotka kukaan ei missään nimessä haluaisi kohdata.

3.4 Kansainvälisillä suhteilla on historiansa

Putinin puheissa ulkopoliittisen osuuden merkitys ja sisältö vaihtelivat vuosittain, mutta yksi erittäin kiinnostava havainto toistui jokaisessa kahdeksassa puheessa: ulkopoliittikkaa sivuavat viittaukset sisälsivät ajallistamista vain ja ainoastaan länsimaiden ja lännen instituutioiden kohdalla. Viittaukset muihin maihin, esimerkiksi Kiinaan tai Etelä-Amerikan valtioihin, tapahtuivat poikkeuksetta ilman aikakontekstia, mutta lännestä puhuessa etenkin kylmä sota ja sen aikainen maailma olivat näkyvästi läsnä.

Kylmään sotaan viitattiin puheissa heti ensimmäisestä puheesta lähtien, jolloin Putin peräsi sen päättymisen seurausten selvittämiseen tähtääviä toimia. Etenkin ”uusi maailmanjärjestys”, johon vielä tässä vaiheessa ei suoraan viitattu myöhemmin yleistyneellä yksinapaisen maailman termillä, nousi esille. Koska talous oli selvästi

---

⁹⁰ KT04.

⁹¹ KT07.

ulkoisia turvallisuuskysymyksiä tärkeämmällä sijalla Putinin alkuvuosien puheissa, ei länttä, jonka merkitys Venäjän talouskasvulle oli korvaamaton, kritisoitu näissä puheissa vielä suoraan. Putin kuitenkin asetti epäsuorasti Naton edellisen vuoden ilmapommitukset Serbiaan osaksi kylmän sodan päättymistä seuraavaa sekavaa aikakautta:

Kylmä sota on menneisyyttä, mutta edelleen tähän päivään saakka on säilynyt tarve sen vaikeiden seurausten selvittämiseen. Näitä ovat yritykset loukata suvereenien valtioiden oikeuksia "humanitääristen" operaatioiden varjolla, tai kuten niitä nykyään kutsutaan, "humanitääristen" interventioiden varjolla, sekä vaikeudet löytää yhteistä kieltä kysymyksissä, jotka muodostavat alueellisen ja kansainvälisen uhan⁹².

Putin ei avannut tätä ajatusta enempää vaan jatkoi suoraan terrorismiin liittyviin kysymyksiin, mutta oli selvää mitä hän tällä tarkoitti: kylmän sodan päättymistä seuranneet Jugoslavian hajoamissodat sekä Naton puuttuminen konfliktiin yksipuolisella päätöksellään edustivat sellaista uutta maailmanjärjestelmää, jota Venäjä ei hyväksyisi enää pitkään äänettömästi.

Vuonna 2002, Yhdysvaltoihin tehtyjen terrori-iskujen jälkeen pidetyssä ensimmäisessä puheessaan, Putin nosti jälleen esille kylmän sodan eräänlaisena piikkinä: Syyskuun yhdestoista oli osoittanut vihdoon ihmisille ympäri maailman, että kylmä sota oli ohi ja myös viholliset olivat vaihtuneet ja "löydettävissä muualta."⁹³ Länsi oli tähän asti kritisoinut Venäjän sotaa Tšetšeniassa⁹⁴, mutta Putin onnistui Yhdysvaltojen terrori-iskujen jälkeen asettamaan Venäjän sodan etelärajallaan samaan maailmanlaajuiseen sotaan terrorismia vastaan, johon länsimaatkin joutuivat nyt osallisiksi.

Näiden alkuvuosien puheiden jälkeen historialla argumentointi hiljentyi lähes kokonaan länteen viittaavissa "kovan politiikan" argumenteissa, kunnes vuonna 2006 ja 2007 suhteiden heikentyessä selvästi niitä hyödynnettiin jälleen. Yhdysvalloista ja Natosta puhuttiin nyt jo lähes suoraan mahdollisena uhkana ja niinpä niiden käsittely yleistyi

---

⁹² KT00.

⁹³ KT02.

⁹⁴ Katso Tsetsenian sodan historiapolitiikassa lisää Pihlajamäki.

puheissa paitsi talouspoliittisten osuukien, myös turvallisuuspolitiikan alla. Putinin puheissa yleistyi tässä vaiheessa selvästi käsitellä länttä epämääräisesti viestittynä kokonaisuutena, jonka sisältö ymmärrettiin kuitenkin hänen yleisössään varmasti. Tätä ”kokonaisuutta” analysoidaan tarkemmin luvussa viisi.

Vuonna 2006 Putin hahmotteli armeijauudistusta vedoten ”toisen maailmansodan opetuksiin vahvan armeijan tarpeesta”, mutta ”Neuvostoliiton ja kylmän sodan virheistä oppineena” tätä ei aiottu nyt uusista uhista huolimatta tehdä rahoittamalla armeijaa muun talouden ja yhteiskunnan kehityksen kustannuksella.⁹⁵ ”Muilla uhilla” Putin viittasi ilmiselvästi Yhdysvaltojen suunnitelmaan tuoda ohjuspuolustusjärjestelmä Eurooppaan, mitä Venäjä äänekkäästi vastusti.

Viimeisessä puheessaan, Naton turvallistaminen näkyi jo selvästi, kun Putin uhkasi vetäytyä TAE-sopimuksesta⁹⁶: Sopimus oli solmittu Naton ja Varsovan liiton jäsenvaltioiden välillä, mutta paitsi ettei Varsovan liittoa enää ollut olemassa, sen jäsenet olivat myös yksitellen liittyneet Naton jäseniksi. Naton laajeneminen Venäjän rajoille ja sen tapa jättää Venäjän toiveet huomiotta, tekivät sopimuksesta nyt rauhaa ylläpitävän voiman sijaan todellisen uhan Venäjälle.

Samassa puheessa Putin syytti epäsuorasti länsimaita kaksinaismoralismista ja yksinapaiseen maailmaan tähtäävästä toiminnasta. ”Demokratisointi ja sivilisointi”, joita ”he harrastavat”, rinnastettiin suoraan imperialismin ja kolonialismin perillisiksi – molemmilla oli samat tavoitteet eli saavuttaa yksipuolisesti hyötyjä itselleen ja ajaa omia kansallisia intressejään. Keitä ”he” tässä puheessa edustivat, eivät tämän kontekstin perusteella jääneet epäselviksi.⁹⁷

---

⁹⁵ KT06.

⁹⁶ Tavalliset aseet Euroopassa-sopimus, joka allekirjoitettiin vuonna 1990, ja joka asetti ylärajat muille kuin ydinaseille Euroopassa.

⁹⁷ KT07.

3.5 Muut esiin nousseet historia-argumentit

Yllä esiteltyjen narratiivien ja toistuvien tavoitteiden lisäksi historialla oli aineiston perusteella monipuolinen käyttöarvo myös yksittäisten lakialoitteiden ja uudistusten perusteena. Esimerkiksi 2002 Putin oli uudistamassa rikoslainsäädäntöä, jonka tärkeimpänä tehtävänä oli koventaa tuomioita ja vähentää korruptiota oikeuslaitoksessa. Saadakseen uudistukselleen tuen Putin määritteli sisäpoliittisen vihollisen, tässä vaiheessa vähemmistöjä vastaan hyökänneen äärioikeiston, uhaksi joka ”*fasismin ja nationalismin* sloganien ja symbolien alla järjestää *pogromeja* hakaten ja tappaen ihmisiä”.⁹⁸ Tällainen termistö on osa sellaista kulttuurisidonnaista retoriikkaa, joka resonoi venäläisessä ymmärryksessä universaalista yleisöstä poikkeavalla tavalla. Siksi sitä on syytä avata hieman.

Neuvostoliiton aikana poliittisen retoriikan ”fasismi” erosi selvästi termin akateemisesta käyttötavasta sen viitattaessa hyvin erilaisiin vihollisiin. Fasisteista puhuttaessa ei siis viitattu natsi-Saksan ideologian kannattajiin, vaan laajemmin ”porvarillisiin nationalisteihin”, joita Neuvostoliitto käytti viholliskuvanaan. ”Fasismi” toimii edelleen erinomaisesti toiseuttavana terminä, sillä se edustaa yhä venäläisessä retoriikassa ääriilikkeiden läntisiä ilmenemismuotoja ollen siten luonnostaan epävenäläinen: Venäläinen patriootti ei voi olla fasisti, koska määritelmä on ideologisessa yhteydessä Hitleriin, jonka voitto on koko venäläisen patriotismin ydin.⁹⁹ Tällaisessa argumentoinnissa on siis kyse historian symbolisesta käytöstä, joka aukeaa oikein vain rajatusta kontekstista käsin.

Yksittäisten lakien ja ongelmien kohdalla historia toimi puolestaan yleensä joko menneisyyden opetuksena tai moraalisen ohjenuorana, jota ei siksi voinut ohittaa. Esimerkiksi Putinin vaatimus eläkkeiden tason nostamiseksi sai tukea siitä, että ”historiallisesti venäläinen kulttuuri perustui kunnioitukselle niitä ihmisiä kohtaan, jotka meidät ovat kasvattaneet”. Historialla oli saman tavoitteen ajamisessa toisenkinlainen

---

⁹⁸ KT02

⁹⁹ Mäkeläinen, 110.

funktio: menneisyyden vääryyksien korjaamiseksi, eli eläkeläisten aseman heikennysten peruuttamiseksi, oli ryhdyttävä heti toimiin.¹⁰⁰

Historia moraalisten opetusten jalkoihin poljettiin myös oligarkkeja sekä muuta rikasta eliittiä, joka ei Putinin mukaan 90-luvun kokemusten siivittämänä elänyt Venäjällä vuosisatoja eläneen moraalikoodiston mukaisesti:

Huolimatta kaikkien tuntemista ongelmista, moraalitaso tsaarinajan Venäjällä ja Neuvostoliitossa oli tärkeä osa sitä kriteeriä, joilla ihmistä arvotettiin niin työssään, yhteiskunnassa kun yksityiselämässään. - - . Mikäli Venäjän talouseliitti ei noudata tätä moraalista perustasoa, sen on turha odottaa ansaitsevansa kunnioitusta.¹⁰¹

Putin liitti tämän laajemmaksi osaksi Venäjän ongelmia esittämällä, että moni niistä johtui nimenomaan kansan luottamuspulasta varakkaampaa väestönosaa kohtaan.¹⁰²

Tämä rikkaimman väestönosan kritisointi jatkui Putinin toistaessa viestinsä kahta vuotta myöhemmin. Nyt hän syytti tätä luokkaa suuremmin ”kansan toiveiden pettämisestä” 90-luvulla, kun se rikastutti itsensä ”törkeämmin kuin kukaan oli tehnyt Venäjän historiassa”.¹⁰³ Tämä kritiikki oli osa korruption vastaista sanomaa, mutta se voidaan tulkita myös Putinin pyrkimyksenä toiseuttaa itseään tuosta kansan inhoamasta ihmisryhmästä – Putinin suosio ei ole koskaan seurannut hallinnon tai eliitin alhaisia suosiolukuja, vaikka hänet voidaan perustellusti asettaa kumman tahansa luokan johtoon. Toisaalta Venäjällä on pitkät perinteet siihen, että epäluottamus osoitetaan hallinnon muihin edustajiin johtajan sijaan. 30-luvun venäläiset uskoivat laajasti Stalinin olleen pimennossa puoluetovereidensa johtamista puhdistuksista, ja Jeltsinin annettiin lähes vastalauseitta pommittaa vastaitsenäistyneen Venäjän parlamenttia vuonna 1993.¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ KT07

¹⁰¹ KT05.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ KT07.

¹⁰⁴ Carnaghan, Ellen (2007): Do Russians Dislike Democracy? *PS: Political Science & Politics*, 40(1), 61-66; Moss, Walter (2005): *A History of Russia Volume 2: Since 1855*, Second edition, Anthem Press, London, 260.

Menneisyyden viittausten lisäksi *historia* -termiä käytettiin myös kuvatessa menneisyydestä nykyisyyden kautta tulevaisuuteen kulkevaa jatkuvuutta, eli ajallistamalla tulevaa. Esimerkiksi vuonna 2003 Putin määritteli Venäjän ”elintärkeäksi historialliseksi tehtäväksi” maan bruttokansantuotteen tuplaamisen vuoteen 2010 mennessä. Viimeinen esiin noussut historian käytön tapa oli historiallisten hahmojen suora lainaaminen. Oleellista on, että hahmot oli valikoitu tarkkaan, eivätkä heidän ajatuksensa tietenkään edustaneet kattavasti koko Venäjän menneisyyttä. Niiden perusteella pystyykin päättelemään, mitä Putin kulloinkin halusi korostaa.

Kun Putin puhui vahvan valtion merkityksestä, hän lainasi konservatiivista filosofia Ivan Iljanian.¹⁰⁵ Kun tavoitteena oli venäläisen traditionalismin ja ”oman tien” korottaminen länsimaiden mallin yli, lainattiin koko kansan kunnioittamaa, neuvostoajan tunnettua kielitieteilijää Dmitri Lihatšovia, joka akateemisten ansioidensa lisäksi tuli aikanaan tunnetuksi traditionaalisten perhearvojen puolestapuhujana.¹⁰⁶

Henkilöitä käytettiin myös toisin – Putin lainasi 2006 väestökadon uhasta puhuessaan Aleksandr Solženitsya, Neuvostoliittoa äänekkäästi kritisoinutta, Nobel-palkittua venäläistä kirjailijaa. Oleellista ei tässä yhteydessä ollut mitä tämän sanomaa lainattiin, vaan miksi juuri häntä: Putinin ja Solženitsynin tapaaminen jo vuonna 2000 tuki Putinin poliittisia tavoitteita, kun kirjailijan katsottiin julkisesti tukeneen presidenttiä ja näin tehneen liberaalien arvostelijoiden tehtävän hankalammaksi. Vaikka Solženitsyn myöhemmin sitten kritisoikin Putinia, ei se enää vaikuttanut venäläisten mielikuviin, vaan kirjailijaa ja tämän väitettyä ”ystävyyttä” Putinin kanssa käytettiin häikäilemättä Putinin länsivastaisen retoriikan tukena.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ KT06.

¹⁰⁶ KT06 ja KT07.

¹⁰⁷ Eltacanicoff, Michel (2018): *Inside the mind of Vladimir Putin*. Hurst, Lontoo, 85.

4 Historia identiteettipoliittisena ja ideologisena voimavarana

Joka ei kaipaa Neuvostoliittoa, ei omista sydäntä. Joka haluaa sen takaisin, ei omista aivoja.

-Vladimir Putin vuonna 2000

Selostin historian ja identiteettipoliitiikan läheistä suhdetta jo tutkielmani toisessa luvussa ja seuraavaksi osoitan, että tämä pitää myös Venäjällä erittäin hyvin paikkaansa. Ensimmäisinä presidentinkausinaan Putinin määrittely Venäjästä ja venäläisyydestä muuttui selvästi Jeltsinin kauden määritelmiin nähden, mikä oli vahvasti vaikuttamassa venäläisten mielikuviin ”muista”.¹⁰⁸

Jos taloutta- ja sisäpoliittisia uudistuksia käsittelevät historia-argumentit jakaantuivat tasaisesti koko ajanjakson toistuviin teemoihin, ovat identiteetin alle jakautuvat argumentit selvästi aikakontekstiin sidotumpia. Siksi siirryn nyt teemojen käsittelystä kronologiaan ja pyrin osoittamaan, miten 90-luvulla länsimaiden joukkoon kurotelleesta Venäjästä ja niitä ihannoivasta venäläisestä siirryttiin länsimaita kritisoivaksi Venäjäksi ja oman kansansa erityisyydestä ammentavaksi venäläiseksi. Retorisen muutoksen korostamiseksi olen tehnyt jaon hyvin lyhyisiin, kahden puheen mittaisiin jaksoihin. Jako on siis tekninen, eikä sillä pyritä väittämään kausien jakautuneen näiden mukaiseen neljään eri vaiheeseen.

4.1 2000-2001: ”Normaali” suurvalta kieltäytyy poliittisista ideologioista

Ensimmäisissä puheissaan Putinin ei vielä määritellyt ”venäläisyyttä” eikä se noussut tärkeäksi osaksi hänen poliittista retoriikkaansa, historiapolitiittisesta argumentoinnista puhumattakaan. Puheissa identiteetti- ja ideologiakysymykset jäivät väistämättä talouspolitiittisten ja jopa turvallisuuskysymysten jalkoihin. Toisaalta, argumentoidessaan näiden ”kovan politiikan” alle kuuluvien tavoitteidensa puolesta, nousi rivien välistä

---

¹⁰⁸ Johdannon määrittelyn mukaisesti Venäjän identiteetillä tarkoitetaan tässä sitä määrittelyä, joka tapahtuu suhteessa muihin kansainvälisen yhteisön edustajiin ja on luonteeltaan muut rinnakkaiset identiteetit poissulkevia, kun ”venäläinen” tai ”kansallinen identiteetti” sallii (mutta ei missään nimessä aina korosta!) rinnalleen erilaisia identiteettitasoja.

esiin selvä ideologiat kieltävä viesti. Kansalliset intressit asetettiin poliittisten ideologioiden vastakohtaksi ja ne ehdottomasti tärkeysjärjestyksessä ohittaviksi.¹⁰⁹

Ideologioiden kieltämistä voidaan tarkastella myös pesäeron tekemisenä Jeltsinin viimeiseen kauteen. Jeltsinin hallinto etsi 90-luvun lopussa kuumeisesti ”Venäjän ideaa” ja venäläisiä yhdistävää ideologiaa havahduttuaan kansalaistensa yleiseen tyytymättömyyteen sekä naapurivaltioiden omiin kansallisiin projekteihin. Putin puolestaan ohitti tämän tavoitteen tyyliä ilmoittamalla, ettei Venäjän tarvinnut etsiä kansallista ideologiaa – se oli jo kypsässä. Putin näki kaikkialla ympärillään ”kasvavaa kiinnostusta menneeseen”, jonka ansiosta ”uusi henkinen kehitys” oli alkamassa.¹¹⁰

Toisaalta Putin oli selvästi havainnut Venäjän ja sen kansan menneisyyden voimavarana, jota oli hyödyllistä käyttää nykyisten poliittisten tavoitteiden ajamisessa. Venäjän yhtenäisyyttä vahvisti Putinin mukaan siten ”Venäjän kansan luontainen isänmaallisuus, kulttuuriset traditiot sekä historiallinen muisti”.¹¹¹ Samassa yhteydessä Putin myös pyrki perustelemaan, etteivät tämän kaavailemat toimet valtion vahvistamiseksi sotineet kansalaisten vasta saavuttamia vapauksia vastaan:

Me emme aina osaa yhdistää isänmaallista vastuutamme maamme kohtalon puolesta siihen, mitä Stolypin määritteli ”kansalaisvapauksiksi”. Siksi meidän on edelleen hankalaa päästä eroon perättömästä ajatuksesta, eli konfliktista yksilönvapauksien ja kansallisten intressien välillä.¹¹²

Putinin viesti oli selvä: Valtion vahvistamiseksi tehtäviä toimia ei tulisi tarkastella uhkana yksilönvapauksille ja oikeuksille. Niiden rinnalle piti sen sijaan ottaa selvemmin myös ne velvollisuudet, joita venäläisillä isänmaataan kohtaan oli. Stolypinin mainitseminen oli kiinnostavaa sikäläkin, ettei tässä ensimmäisessä puheessa mainittu lainkaan Neuvostoliittoa. Putinin alkuvuosien puheille olikin ominaista, että tämä ikään kuin ”hyppäsi” Neuvostoliiton yli puhuessaan menneestä. 90-luvusta taaksepäin mentäessä siirryttiin suoraan aikaan ennen vuoden 1917 vallankumousta.

---

¹⁰⁹ KT00.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

Kansallisten intressien piiriin luettavat, ja myöhemmin identiteettipoliitiikan kärkeen nostetut IVY-maat mainittiin jo ensimmäisissä puheissa historiaan vetoavan retoriikan säestyksellä. Putin peräsi voimakkaasti näihin kuuluvien valtioiden kanssa tehtävän yhteistyön tiivistämistä, johon maata ajoi Putinin mukaan käytännöllisten syiden lisäksi ”historialliset siteet”.¹¹³ Kuten monet ”veljeskansat” tulivat myöhemmin huomaamaan, oikeuttivat nämä siteet Putinin mielestä Venäjän toimimaan niiden alueella hyvin toisella tavoin kuin muiden itsenäisten valtioiden kanssa. Venäjällä näitä maita kuvaamaan kehitettiin jopa oma sana, *lähiulkomaat*, koska venäläisten mielestä ei ollut luontevaa puhua niistä ulkomaina.¹¹⁴

Toisenlainen tapa, jolla Putin välillisesti määritteli Venäjää, näkyi hänen puhuessa ulkopoliitikasta ja suvereniteetin kunnioittamisen tarpeesta kansainvälisissä suhteissa.

*Venäjän suvereniteettia ja alueellista yhtenäisyyttä on systemaattisesti haastettu, ja se on löytänyt itsensä kasvokkain voimien kanssa, jotka pyrkivät maailman geopolitiittiseen uudelleen järjestelyyn. **Pyrkimyksiämme pelastaa Venäjä tältä vaaralta, tulkitaan usein puolueellisesti.***¹¹⁵

Lainauksen mukaisesti ”valtion” ensisijaisena tehtävänä oli siis ”Venäjän” suojeleminen ja pelastaminen. Valtio (*государство*) ja maa (*страна*) ovat tässä puheessa erillisiä kokonaisuuksia, joissa ensimmäinen edustaa pikemminkin vallan käyttäjiä, Kremlä ja maan hallintoa ja jälkimmäinen kansaa ja tätä ympäröivää ”Venäjää”. Kyseessä on siis traditionaalinen venäläinen ajatusmalli, jonka mukaisesti ”Isä valtion” tehtävä on pelastaa ”äiti Venäjä”. Putinin puheissa näkyi selvä tavoite nostaa Venäjä ”normaalien” supervaltojen joukkoon 90-luvun katkoksen jälkeen – normaalin korostamisessa Putin miellytti länsimielisiä, suurvaltaretoriikalla taas slavofiileja ja euraasialaisuuden kannattajia.¹¹⁶

---

¹¹³ KT01

¹¹⁴ Esim. Toal, Gerard (2017): *Near Abroad: Putin, the West and the Contest Over Ukraine and the Caucasus*, Oxford University Press, New York.

¹¹⁵ KT00, Korostus oma.

¹¹⁶ Bouveng, 129.

4.2 2002-2003: Osa länttä vai osa itää?

Putinin ensimmäisen kauden kaksi jälkimmäistä puhetta erosivat toisistaan dramaattisesti siinä, miten venäläisyyttä ja Venäjää painotettiin suhteessa muihin. Kärjistäen voidaan sanoa, että vuonna 2002 Putin asetti lännen ja muun maailman vastakkain määritellen Venäjän osaksi kehittyneitä länsimaita, kun taas vuoden 2003 puheessa korostus oli ensimmäistä kertaa selvästi Venäjässä omana kokonaisuutenaan.

Tätä nopeaa muutosta selittävät osaltaan kansainvälispoliittiset muutokset. Vuonna 2002, Yhdysvaltojen terrori-iskujen jälkeisessä tilanteessa, Putin oli liittoutunut Yhdysvaltain presidentin George Bushin kanssa terrorismin vastaisessa taistelussa. Liitto oli Venäjälle erittäin hyödyllinen, sillä ensimmäistä kertaa kansainvälinen yhteisö tunnusti sen sotatoimet Tšetšeniassa osaksi terrorismin vastaista kansainvälistä sotaa, ja siten osaksi yhteistä, oikeutettua taistelurintamaa. Yhdysvaltojen yksipuolinen hyökkäys Irakiin vuonna 2003 käänsi kansainvälispoliittisen tilanteen ympäri eivätkä Venäjä ja Yhdysvallat enää tämän jälkeen yltäneet suhteissaan vuosien 2001-2002 tasolle.¹¹⁷

Ehkä juuri tästä ”yhdysvaltalaisuuntauksesta” johtuen Putinin vuoden 2002 puheessa länsiretoriikan yhteydessä ei viitattu identiteetti- tai historiakysymyksiin. Liitto Yhdysvaltojen kanssa oli selvästi ensisijaisesti turvallisuuspoliittinen ja seuraavaksi taloudellinen, eikä se lähentänyt henkisesti tai kulttuurisesti Venäjää ja venäläisiä Yhdysvaltojen ja amerikkalaisten kanssa. Kun ”länsi” seuraavana vuonna jaettiin taas erillisiin kokonaisuuksiin, voitiin siihen jälleen liittää identiteetti- ja historiaviittauksia.

Viitatessaan ”euroatlanttiseen länteen” kyse oli ensisijaisesti talousyhteistyöstä, kun ”eurooppalaisen lännen” kanssa oltiin halukkaita integroitumaan syvemmin¹¹⁸. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, ettei Neuvostoliiton aikana voimakkaasti propagoiduista

---

¹¹⁷ Kts. edellinen luku ja tarkemmin luku 5.

¹¹⁸ Termit eivät esiinny puheissa vaan niiden avulla pyritään hahmottamaan niitä maantieteellisiä- ja kulttuurisia lännen eroja, jotka Putinin puheissa havaitaan rivien välistä. Euro-atlanttiseen länteen lasketaan kuuluvaksi etunenässä Yhdysvallat, Nato ja kylmän sodan aikainen Länsi-Eurooppa, ja ”eurooppalaiseen länteen” EU ja Eurooppa alueellisena ja kulttuurisena kokonaisuutena, johon Venäjä on myös historiansa aikana selvästi laskettu ja laskenut itsensä kuuluvaksi.

mielikuvista amerikkalaisista venäläisten ja venäläisyyden vastakohtana ollut päästetty irti, tai vaihtoehtoisesti, että Putin pyrki hiljalleen palauttamaan tämän asenteen venäläisten keskuuteen.

Vuoden 2003 puhe näyttää osoittavan hypoteesien paikkaansa pitävyyden: Nyt kun Yhdysvallat Irakin sodan seurauksena käsiteltiin erillään Euroopasta, sisälsi jälkimmäiseen keskittynyt länsiretoriikka valtavasti historiaan vetoavia positiivisia identiteettiä viittauksia. Hieman yllättäen, korostettiin puheissa nimenomaan Eurooppaa kokonaisuutena, eikä Putin maininnut esimerkiksi Saksaa tai Ranskaa erillisinä yhteistyökumppaneina. Putinin Venäjä on kuitenkin pyrkinyt perinteisesti varmistamaan, että sen suhteet rakentuvat kahdenvälisiin, eli itsenäisten valtioiden välisiin kontakteihin ylikansallisen Euroopan Unionin sijaan. Koko aineistossa tämä kahdenvälisyyden tavoite Eurooppa-suhteissa loistaa kuitenkin poissaolollaan, sillä Euroopan valtioita ei juurikaan mainita nimeltä. Konseptina kahdenväliset suhteet mainitaan ainoastaan kerran ja tällöin muiden keinojen ohessa vuoden 2004 puheessa.

Vuoden 2003 puheessa huomionarvoisinta oli silti ”Venäjän” itsenäinen korostaminen ja määrittely erotuksena muista. Kuten aiemmassa luvussa nostettiin esille, vuoden 2003 puheessa esiintyi *Великий* -sanalla vahvistettuja termejä enemmän kuin kertaakaan aiemmin. Venäjä määriteltiin nyt avoimesti suurvallaksi – valtioksi, jolla oli suurvallan identiteettiin kuuluvat tarpeet ja oikeudet. Tästä eteenpäin Venäjä oli virallisessa diskurssissa siis jälleen suuri ja itsevarma valtio, jonka sen sanottiin aina olleen ja joka oli sille siis luonteenomaista.

Sanna Turomaan mukaan ”venäläisen kulttuurin tutkimuksen lähtökohdan tulee olla venäläisen (rossijski) itseymmärryksen käsittäminen monimuotoisena, monikansallisena, monikulttuurisena venäläisyyksien summana eli imperiaalisena identiteettinä.”¹¹⁹ Aappo Kähösen ja Veeraan Laineen mukaan Venäjä ei ole koskaan ollut kansallisvaltio, mutta toisaalta sitä ei myöskään haluta kutsua imperiumiksi.¹²⁰

---

¹¹⁹ Turoma, Sanna (2010), Venäjä-tutkimusta läheltä ja valtamerten takaa. *Idäntutkimus* 3, 68–69.

¹²⁰ Kähönen, Aappo & Laine, Veera (2019): Venäjän valtion ja kansakunnan sisäiset ja ulkoiset rajat – miten niitä rakennetaan ja perustellaan, *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2019.

Suoranaisia mainintoja Venäjän *imperiumiin* ei luonnollisesti Putinin puheista löydykään, mutta vetoaminen suuruuden tunteeseen löytää kosketuspintansa nimenomaan näistä historiallisista kokemuksista ja kollektiivisesta muistista. Tämä on hyvä esimerkki tilanteesta, jossa menneisyyteen ei ehkä vedota suoraan, mutta joka on mitä suurimmissa määrin osa historiapolitiittista toimintaa.

Venäjä myös esitettiin vuonna 2003 poikkeuksellisen positiivisessa valossa, eli ongelmia ei aiempien puheiden tapaan korotettu esiin selvitystä vaativiksi. Aiemmin ongelmista kärsinyt Venäjä oli nyt ”houkutteleva miljoonille ihmisille”, eräänlainen ”uniikki kansojen yhteisö”, jonka ”mahtava historia” oli täynnä ”suuria historiallisia saavutuksia”:

Haluan muistuttaa, että läpi historiamme Venäjä ja sen kansa ovat saavuttaneet ja saavuttavat edelleen historiallisia suorituksia, suuria tehtäviä, jotka on tehty maamme nimissä ja rauhan ja vakauden puolesta.¹²¹

Näin laajalle alueelle levinneen valtiomme ylläpito ja uniikin kansojen yhteisön säilyttäminen samalla, kun on säilytetty vahva kansainvälinen asema, ei ole vain valtava työ, vaan tehtävä, joka on vaatinut kansaltamme mittaamattomia uhreja ja uhrauksia.¹²²

Puhe olikin koko tutkittavan ajanjakson ”historiallinen”, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan sitä, että sen viittaukset menneisyyteen olivat toistuvammat ja kattavammat kuin missään muussa puheessa. Historia oli tärkeässä osassa niin Venäjän kohtalon kysymyksissä, sen tulevaisuuden kehityksessä kuin koko valtion selviytymisessä. Uhrauksia ja valtion omaa historiallista tehtävää korostava narratiivi korosti Venäjän kansan erityisyyttä, jolla oli muista erillinen tarina ja tarkoitus. Samalla tämä historiallinen tarina ja kohtalo esitettiin eräänlaisena veloitteena sille, että nyky-Venäjä säilyttäisi ja lujittaisi vahvaa valtiotaan ja sen myötä vahvan kansainvälisen aseman:

Venäjä tulee olemaan vahva valtio – luomme olosuhteet ihmisille elää säädyllystä elämää ja mahdollistamme sen, että Venäjä ottaa tasa-

---

¹²¹ KT03.

¹²² Ibid.

*arvoisen paikkansa kehittyneimpien valtioiden yhteisössä. - - He tulevat muistamaan ja kunnioittamaan suurta historiaamme.*¹²³

Lainaukseen kuuluu selvästi ajatus siitä, että kuvattu tila oli Venäjän kohtalo ja vahva Venäjä eräänlainen historiallinen tosiasia – Nyt venäläisten täytyi vain toteuttaa tuo kohtalo. Tähän yhdistyi myös käsitys siitä, että 90-luvulla Venäjällä oli ollut niin paljon muita ongelmia, ettei sille kuuluvaa paikkaa maailmassa ollut voitu vaatia. Nyt ”Venäjän oli kuitenkin aika tehdä tämä”.¹²⁴

Tämä narratiivi kulki kuitenkin käsikädessä toisenlaisen määritelmän kanssa Venäjän paikasta maailmassa. Ainutlaatuisen suurvalta-Venäjä diskurssin rinnalla eli vuodesta 2003 vuoteen 2005 vahvasti ajatus Euroopasta ja eurooppalaisuudesta, johon Venäjä kiinteästi kuului.

*Ulkopolitiikkamme tärkeä osa on lähentyä edelleen ja tulla aidosti integroituneeksi osaksi Eurooppaa. Tämä on tietenkin vaikea ja pitkä prosessi. Mutta se on meidän historiallinen valintamme. Tämä valinta on tehty.*¹²⁵

Tämän Eurooppa-keskeisen ajattelun mahdollisti osaltaan Euroopan vahvojen valtioiden Saksan ja Ranskan avoin Yhdysvaltojen paheksunta Irakin sodan seurauksena, mikä antoi Venäjälle mahdollisuuden identifioitua eurooppalaiseen ”länteen” Yhdysvaltoja ja amerikkalaista maailmaa vastaan. Tämä lännen kaksijakoisuus säilyi puheissa vielä parin vuoden ajan jopa kiihtyen: Yhdysvaltoja kohtaan esitettiin rankkaa kritiikkiä samalla kun Venäjää asetettiin yhä lähemmäs Eurooppaa. Tätä kaksijakoisuutta käsitellään kuitenkin yksityiskohtaisemmin seuraavassa luvussa.

Euroopan lisäksi IVY-maiden merkitys nostettiin nyt uudelle tasolle ja Venäjän intressit alueella myös kerrottiin suoraan: Alue kuului Putinin mukaan Venäjän strategisten intressien piiriin ja samalla alueen kehitys oli osa ”Venäjän tehtävää”. Sen vastuulla oli ylläpitää rauhaa ja vapautta entisen Neuvostoliiton ja Euraasian alueella. Putinin mukaan alueiden historiallinen, taloudellinen ja kulttuurinen yhteys Venäjään riitti perusteeksi tälle ajattelulle, mutta myös rajojen ulkopuoliset venäläiset nostettiin nyt

---

¹²³ Ibid.

¹²⁴ KT03.

¹²⁵ Ibid.

ensi kertaa poliittiselle kentälle.¹²⁶ Tällä ulkovenäläisten politisoinnilla oli myöhemmin etenkin Ukrainassa kohtalokkaat seuraukset. Vielä tässä vaiheessa kyse ei kuitenkaan ollut ulkovenäläisten nostamisesta osaksi turvallisuuspolitiikkaa, vaan tällainen puhe näyttää toimineen osana Putinin pyrkimystä luoda tunne ”venäläisestä maailmasta”, joka oli laajempi kuin sen valtion rajat osoittivat.

4.3 2004-2005 Mahtava tulevaisuus, mahtava menneisyys

Putinin toisen kauden kahta ensimmäistä puhetta voisi ensisilmäyksellä tarkastella toistensa vastakohtina, niin eri suuntiin niissä päällepäin tunnuttiin katsovan. Vuonna 2004 Putin omisti suuren osan puheestaan tulevaisuuden odotusten korostamiseen ja suunnitelmien luomiseen, kun vuonna 2005 katse käännettiin 180 astetta suoraan menneeseen puheen ytimen ollessa Venäjän ”mahtavan menneisyyden” ja sen tapahtumien kunnioittamisessa.

Puheita voidaan kuitenkin tarkastella vastakohtien sijaan toistensa pareina. Putinin Venäjä oli nyt astunut seuraavaan vaiheeseen kehityksessään, jossa 90-luvusta ei tarvinnut enää aktiivisesti erottautua, jonka tulevaisuudesta puhuttaessa ei tarvinnut nojata enää puhtaasti länsimaihin ja niiden kanssa tehtävään talousyhteistyöhön ja joka oli tarpeeksi vahva puhuakseen jälleen omasta suurvaltahistoriastaan anteeksi pyytelemättä. Venäjä oli siis maa, jolla oli sekä mahtava menneisyys että mahtava tulevaisuus.

Vuoden 2005 puhetta voidaan kuitenkin pitää eräänlaisena käännekohtana siinä, miten menneisyyttä ja siten Venäjää ja venäläisyyttä yleensä kuvattiin. Tähän saakka Putin oli käytännössä kieltänyt poliittisten ideologioiden merkityksen ja ohittanut Neuvostoliiton ajan lähes kokonaan. Nyt puheen koko rakenne muodostettiin Voiton päivän ympärille, jota juhlittiin tänä vuonna sodan päättymisen 60-vuotispäivän kunniaksi. Vuosi oli

---

¹²⁶ Ibid.

ensimmäinen, jolloin juhla järjestettiin myöhemmin tutulla laajuudella, suunnitelmallisesti ja kansainvälisten vieraiden kunnioittamana.¹²⁷

Kuten aiemmin on taustoitettu, Neuvostoliiton aika oli venäläisille jälkikäteen erittäin ongelmallinen ja ristiriitainen ajanjakso käsitellä. Toisaalta siihen tehtiin suora pesäero Jeltsinin johdolla ja sen rikoksia ja ongelmia alettiin nostaa päivänvaloon. Toisaalta se oli 70 vuoden olemassaolonsa aikana väkisin muodostunut venäläisyyttä määritteleväksi vaiheeksi, jonka täydellisen kieltämisen voidaan nähdä aiheuttaneen eräänlaisen kansallisen identiteettikriisin. Putin ymmärsi näitä tunteja, ja valtansa vakiinnutettua alkoi tässä vaiheessa ”dekriminalisoida” Neuvostoliittoa – tosin hyvin harkiten ja valikoiden.

Putinilla ei ollut aikomustakaan aloittaa minkäänlaista vaikean historian kokonaisvaltaista läpikäymistä, ”menneisyydenhallintaa”, vaan tämä nosti takaisin julkiseen diskurssiin niitä piirteitä neuvostoajalta, jotka joko korottivat Venäjää suhteessa muihin valtioihin, tai resonoivat positiivisesti venäläisten kansallistunteen kanssa. Puheissa Neuvostoliitto oli kaikkea muuta kuin hallinnollinen ja poliittinen kokonaisuus. Putinin Neuvostoliitto käytännössä riisuttiin kommunismista, Neuvostoliiton kommunistisesta puolueesta ja näiden toimista aina vallankumouksesta puhdistuksiin ja talouspolitiikan. Jäljelle jäi nostalginen, isovanhempien aikainen ja kaikkia veljeskansoja yhdistänyt kokonaisuus, jonka ansiosta Hitler kukistettiin ja jonka aikana ”Venäjä” nautti ansaitsemaansa kansainvälistä arvostusta.

Putinin puheessa oli monia merkittäviä avauksia Neuvostoliiton suuntaan, mutta yksi lause nousi etenkin lännessä huomion kohteeksi ylitse muiden:

Neuvostoliiton hajoamien oli valtava geopolittinen katastrofi. Venäjän kansalle siitä seurasi todellinen murhenäytelmä. Paitsi että kymmenet miljoonat kansalaisemme ja maanmiehemme löysivät

---

¹²⁷ Danilova, Nataliya (2013): *Victory Day: Rituals and Practices of War Commemoration in Russia*, teoksessa Beumers, Birgit (toim.) *Russia's new fin de siècle. Contemporary culture between past and present*, Intellect Bristol UK / Chigago, USA, 140.

itsensä Venäjän rajojen ulkopuolelta, disintegraation epidemia tartutti myös Venäjän itsensä.¹²⁸

Merkityksellisintä tässä lauseessa oli tietenkin sen tunnustaminen, että Neuvostoliiton hajoaminen ei ollut 90-luvun virallisen narratiivin mukaisesti yksinomaan myönteinen asia vaan siitä seurasi myös paljon kurjuutta ja kärsimystä. Toisaalta hajoaminen julistettiin nimenomaan ”geopoliittiseksi” katastrofiksi inhimillisen sijaan ja Putin laski katastrofin kärsijöiksi paitsi venäläisen kansan, myös Venäjän itsensä. Venäjällä tämä ei aiheuttanut suurta hämmästyä sillä tunne oli laajasti jaettu, ja ”käännekohdaksi” se onkin helpompi määritellä länsimaisesta näkökulmasta.

Viimeistään nyt alkoi puheissa ilmetä selvä viesti siitä, ettei Venäjä tulisi äänettömästi seuraamaan sille osoitettua suuntaa, vaan Venäjällä oli kuljettavanaan oma tie. ”Eurooppalaisuutta” ei vielä kuitenkaan tässä vaiheessa hylätty, vaan ennemminkin Putin siirtyi nyt dualistiseen Venäjän ja venäläisyyden määrittelyyn, jossa toisaalta oltiin Neuvostoliiton perillisiä ja euraasialainen suurvalta, toisaalta eurooppalainen, vaikkakaan ei ”länsimainen” kansakunta.

Venäjä on ja tulee tietenkin olemaan eurooppalainen (suur)valta. - - . Kolmen vuosisadan ajan – yhdessä eurooppalaisten kansakuntien kanssa – olemme kulkeneet läpi valistuksen reformien ajan, parlamentarismien synnyn - -. Askel askeleelta olemme yhdessä siirtyneet kohti ihmisoikeuksien tunnustamista ja laajentamista, kohti universaalia ja tasa-arvoista äänioikeutta, kohti heikommista ja köyhemmistä huolehtimista, kohti naisten vapautusta ja kohti muita sosiaalisia edistysaskelia. Toistan, me teimme tämän yhdessä, joskus hieman jäljessä, joskus ennen eurooppalaisia standardeja.¹²⁹

Tällä lainauksella Putin paitsi yhä liitti Venäjän osaksi Eurooppaa, myös vastasi epäsuorasti Euroopan kovenevaan kritiikkiin Venäjän kehityksen suunnasta. Putin sanoi selvästi, ettei suunta ollut muuttunut, vaan Venäjä oli yhä, kuten se oli vuosisatoja ollut, osa Eurooppaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut automaattisesti sitä, että Venäjä kulkisi Euroopan muiden valtioiden kanssa kaikki askeleet samanaikaisesti. Samaan aikaan kehitettiin ja alettiin laajasti käyttää ”suvereenin demokratian” käsitettä, jolla viitattiin

---

¹²⁸ KT05. Korostus oma.

¹²⁹ KT05.

Venäjän omaan tiehen kohti demokratiaa ja ohitettiin kritiikki Venäjän ”autoritääristen” piirteiden vahvistumisesta.

Näistä perusteista huolimatta, on kuitenkin selvää, että juuri tässä vaiheessa Venäjällä siirryttiin autoritäärisempään suuntaan poliittisia vastustajia hiljentämällä, valtakoneistoa vahvistamalla sekä Putinin henkilökohtaisen vallan kasvattamisen kautta. Suuri isänmaallinen sota oli juuri sellainen menneisyyden tapahtuma, joka palveli Putinin tarpeita tässä tilanteessa: Se yhdisti poikkeuksellisella tavalla kaikkia venäläisiä, tarjosi kiinnekohdan historiasta, missä vahva johtaja oli elintärkeä valtion selviytymisen kannalta, sekä liitti nyky-Venäjän osaksi sitä suurvaltaa, joka oli toisen maailmansodan seurauksena syntynyt ja jonka kansainvälinen yhteisö oli myös tunnustanut. Etenkin Venäjän uudet naapurit uusine historian tulkintoineen saivat nyt viimeistään vahvan haastajan:

Meille kaikille on selvää, ettei voittoa saavutettu vain asein, vaan myös kaikkien niiden kansojen hengen vahvuuden avulla, jotka olivat tuolloin yhdistyneet yhden valtion alle. Tämä yhtenäisyys voitti epäinhimillisyyden, kansanmurhan sekä yhden kansakunnan pyrkimykset hallita muita.¹³⁰

Jos tämä oli Putinin puheen alkulauseita, päätti hän puheensa vielä suurempaan eetoksellisuuteen:

Suuressa isänmaallisessa sodassa taistelleita kutsutaan oikeutetusti vapauden sotateiksi. He pelastivat maailman vihan ja tyrannian ideologioilta. He puolustivat maamme suvereniteettia ja itsenäisyyttä. Me tulemme aina muistamaan, että kansamme taisteli orjuutta vastaan. He taistelivat oikeudesta elää omalla maallaan, oikeudesta puhua omaa kieltään, oikeudesta pitää oma valtiomuotonsa, kulttuurinsa ja traditionsa. - - . He antoivat äiti Venäjällemme tulevaisuuden.¹³¹

Sodan muistoa käsiteltiin hyvin samalla tavoin kuin Neuvostoliiton aikana oli ollut tapana, eli voitto asetettiin yksinomaan neuvostokansan ansioksi – puheessa ei edes mainittu liittoutuneita. ”Neuvostokansa” eli venäläisten lisäksi myös nyt itsenäistyneissä naapurivaltioissa eläneet ihmiset ja näiden alueet yhdistettiin tämän sillan avulla myös

---

¹³⁰ KT05

¹³¹ Ibid.

yhä selvemmäksi osaksi ”venäläistä maailmaa” niin kielen, kulttuurin mutta ensisijaisesti historian avulla. Putinin mukaan voitto oli saavutettu ”kansojen yhtenäisyyden” ansiosta, joka itsessään muistuttaa vahvasti neuvostojen retoriikkaa.

Entisen Neuvostoliiton osittainen kunnianpalautus ja IVY-maiden liittäminen osaksi laajempaa venäläistä maailmaa näyttivät elvyttävän vanhan venäläisen ”missionismin” ja palautavan eräänlaisen uhrimentaliteetin. Venäjän tuli edistää sivilisaatioiden kehittymistä alueellaan ja varmistaa Euraasian kehitys – Venäjä oli aina toiminut näin tehden suuria uhrauksia universaalien hyvän puolesta. Venäläiset olivat maksaneet tästä korkean hinnan mutta jääneet ilman heille siitä kuuluvaa tunnustusta. Tämä kehysti Putinin rivien välistä annettua viestiä länsimaille: Venäjä oli aina taistellut oman kehityksensä puolesta ja muiden komentoa vastaan, olivat kyseessä sitten fasistit natsi-Saksassa tai Yhdysvallat ja sen tavoittelema yksinapainen maailma.¹³²

Kaiken kaikkiaan Putinin toisen kauden edetessä Venäjä ja venäläisyys esitettiin nyt hyvin eri tavoin kuin aikaisemmissa puheissa: Maa ja kansa, jolla oli oma historia, ei voinut eikä aikonut seurata länsimaiden hihnassa kuten nämä toivoivat, vaan se toteuttaisi oman kohtalonsa seuraamalla omaa tietään. Putinin Venäjä oli vielä tässä vaiheessa eurooppalainen, mutta yhä etenevässä määrin euraasialainen uniikki suurvalta, jonka todellinen alue ei ollut määriteltävissä sen nykyisillä maantieteellisillä rajoilla.

Putinin näkökulmasta ”venäläiset” edustivat vuosisatojen ajan universaalien hyvän puolesta uhrautunutta kansaa, joka vahvan yhtenäisyyden avulla oli taistellut ja voittanut kerta toisensa jälkeen sitä vastaan nousseet viholliset. Venäjä oli Neuvostoliiton perillinen ja venäläiset monikulttuurinen, mutta vuosisatoja yhdessä toiminut yhteisö. Tämä yhteisö pärjäsi parhaiten, kun se oli mahdollisimman yhtenäinen. Euraasialaisuuden, yhtenäisyyden ja yhden yhtenäisen kansan retoriikan palautuminen valtionjohdon retoriikkaan aikana, jolloin sekä Georgiassa että Ukrainassa

---

¹³² Bouveng, 158.

oli toteutettu Venäjämielisen johdon vaihdos värvallankumousten avulla, ei jäänyt muulta maailmalta huomaamatta.

4.4 2006-2007: Eurooppalaisesta Venäjästä venäläiseen Euraasiaan

Vuoden 2006 puhe keskittyi jälleen enemmän käytännön tavoitteisiin ja tulevaisuuden suunnitelmiin armeijauudistuksesta modernisaatioon. Lisäksi se otti ensimmäisen kerran avoimemmin länsivastaisen sävyn, kun aiemmin kritiikki oli ollut hienovaraisempaa – paitsi ettei eurooppalaisesta Venäjästä puhuttu enää lainkaan tässä puheessa, Putin myös de facto turvallisti, eli teki Yhdysvaltojen johtamasta lännestä uhan verratessaan näiden puolustusbudjetit Venäjän vastaaviin ja perustelemalla tällä uusia investointeja armeijan uudistamiseen.

Tässä puheessa identiteettiin liittyvä retoriikka vetosi historiaan ainoastaan IVY-maiden yhteydessä. Niiden kanssa muodostettava alue määriteltiin historian yhdistämäksi ja alueesta puhuttiin yhteisen toiminnan tilana tavalla, joka hämärytti sen tosiasian, että alueella oli useiden valtioiden välisiä rajoja. Oleellista oli myös se mitä tästä puheesta puuttui: Vuoden 2006 puhe oli ensimmäinen, jossa Venäjän integraatio ja venäläisyys liitettiin ainoastaan Euraasiaan ja IVY-maihin ja Eurooppa nähtiin parhaimmassakin tapauksessa vain jonkinlaisena kumppanina.

Euraasialaisuuden korostaminen Venäjälle ja venäläisille luontaisena viitekohteena oli ohittanut näin eurooppalaisuuden, mutta seuraavana vuonna Putinin viimeisestä puheesta oli selvästi nähtävissä, että virallisen ja korostetun monikulttuurisen ideologian ylle oli leijaillut jopa etnistä venäläisyyttä korostava Venäjä-narratiivi. Puheessa käytiin laajasti läpi Venäjän kielen ja kulttuurin toisaalta poliittista ja sosiaalista, toisaalta isänmaallista ja universaalista merkitystä ja arvoa. Kuten esimerkiksi Kerstin Bouveng on tutkimuksessaan todennut, tämän rinnalla muiden kansallisten kulttuurien merkityksen esiin nostaminen näytti lähinnä jälkiajatuksesta. Oli selvää, että Putinin Venäjä oli nyt siirtynyt sellaiseen etnosentrisyyteen, jossa venäläisyyttä

määrittelevät ortodoksinen uskonto ja venäjän kieli ohittivat merkityksessään kansojen tasa-arvon ja yhtenäisyyden.¹³³

Vuoden 2007 puheessa korostettiin, että Venäjä oli saavuttanut Putinin kausilla paljon ja ottanut suuria harppauksia kohti taloudellista ja poliittista vakautta. Nyt kuitenkin oli tärkeää ymmärtää näiden suhde venäläisten ”henkisyteen” ja ”arvoihin”:

Kansamme henkinen yhteys ja moraaliset arvot, jotka yhdistävät meitä, ovat yhtä tärkeitä kehityksemme kannalta kuin poliittinen ja taloudellinen vakaus. Vakaa uskonni on, että yhteiskunta voi asettaa ja saavuttaa kunnianhimoisia kansallisia tavoitteita vain, jos sillä on yhteinen moraalinen arvokoodisto. Voimme saavuttaa tavoitteemme ainoastaan, mikäli kunnioitamme jatkossakin kansallista kieltämme, uniikkeja kulttuurisia arvojamme, esi-isiemme muistoa sekä jokaista sivua historiassamme.¹³⁴

Näistä kaikista muodostui Putinin mukaan se ydin, joiden avulla kansallista yhtenäisyyttä ja suvereniteettia oli mahdollista ylläpitää ja edelleen vahvistaa. Viittaus historian sivuihin oli kiinnostava, sillä juuri samoihin aikoihin Venäjällä oli käynnistetty koulun historiankirjojen uudistusprojekti. Virallinen syy oli se, että historianopetus tulisi yhtenäistää koko maassa, mutta Putin oli juuri puhuessaan historianopettajille painottanut, ettei kenenkään pitäisi tulkita historiaa niin, että sen paino tai syyllisyys lankeaisi venäläisten kannettavaksi.¹³⁵

Venäjän kulttuuria ja traditiota voidaan myös katsoa turvallistetun tässä vaiheessa, sillä Putin asetti ne vastakkain muiden kulttuurien kanssa ”joita Venäjällä on ollut tapana kopioida viime vuosikymmenten vaikeuksien aikana”. Lihatšovia lainaten Putin julisti, että valtion suvereniteettia määritti myös sen kansallinen kulttuuri eli mikäli muilta kulttuureilta lainaamista jatkettaisiin, Venäjä olisi vaarassa menettää kansallisen identiteettinsä ja siten jopa valtiollisen suvereniteettinsa.¹³⁶

---

¹³³ Bouveng, 161.

¹³⁴ KT07.

¹³⁵ MacMillan, Margaret (2008): *The Uses and Abuses of History*. Profile Book LTD, Lontoo. 121.

¹³⁶ KT07.

Rakennettuaan suuren osan puheestaan euraasialaista aluetta ja korostettuaan venäläisen kulttuurin ainutlaatuisuutta, Putin kuitenkin vakuutti, ettei oma kulttuuri tarkoittanut maan sulkeutumista muulta maailmalta. Toisin kuin puheissaan vuosina 2000-2005, tämä ei kuitenkaan enää tarkoittanut, että länsimainen tai eurooppalainen kulttuuri olisi lähellä venäläistä tai että sitä olisi hyvä lähestyä – nyt tällä avoimuudella viitattiin venäläisen kulttuurin universaaliuteen ja merkitykseen muille maille.

Venäjä on antanut valtavan panoksensa Euroopan ja maailman kulttuurien muodostumiseen. Maamme on historiallisesti kehittynyt useiden kansojen ja kulttuurien liittona, ja idea yhteisestä yhteisöstä, yhteisöstä, jossa eri kansallisuudet ja uskonnot elävät yhdessä, on ollut Venäjän kansan hengellisen näkemyksen perusta jo vuosisatoja.¹³⁷

Vuosi 2007 oli julistettu venäjän kielen vuodeksi, ja kielestä puhuessaan Putin tuli määrittelyksi sen merkityksen hyvin poikkeuksellisella tavalla:

Venäjän kieli ei ainoastaan säilö valtavaa kerrostumaa globaaleja saavutuksia, vaan toimii myös elintilana miljoonille venäläisille venäjänkielisessä maailmassa, yhteisössä, joka ulottuu paljon pidemmälle kuin Venäjän valtio itse. Useiden kansojen yhteisenä perintönä, venäjän kielestä ei tule koskaan vihan, vihollisuuden, muukalaispelon tai eristyneisyyden kieli.¹³⁸

Kielen poliittisuutta tutkineet Mika Lähteenmäki ja Sari Pöyhönen ovat huomauttaneet, että tämänkaltainen tapa tulkita venäjän kieltä konseptualisoi sitä kahdella tavalla. Ensinnäkin venäjän kieli nähdään eräänlaisena säiliönä, jossa sen puhujien kulttuuriset, teknologiset, tieteelliset ja muut saavutukset säilyvät. Tästä voidaan siten johtaa, etteivät nämä saavutukset ole merkityksellisiä vain kansallisesti, sillä venäjän kieli määrittellään universaaliksi, ”useiden kansojen yhteiseksi” perinnöksi.¹³⁹

Tässä yhdistyy toisaalta imperialistinen näkemys, jossa ”Venäjän historian” luoma tila on useiden kansojen henkinen koti, ja toisaalta selvä tavoite nostaa venäjän kieli muiden

---

¹³⁷ KT07.

¹³⁸ KT07.

¹³⁹ Lähteenmäki, Mika & Pöyhönen, Sari (2015): Language Rights of the Russian-speaking Minority in Finland: Multi-sited Historical Arguments and Language Ideologies, Teoksessa Halonen, Ihalainen & Saarinen (toim.) *Language Policies in Finland and Sweden. Interdisciplinary and Multi-sited Comparisons, Multilingual Matters*, Bristol, 108.

globaalien kielten asemaan. Toiseksi, venäjän kieli määritellään ”elintilaksi” kaikille venäjää puhuville, elintilaksi, joka siis kattaa Venäjää paljon suuremman alueen. Siten *venäläinen tila* ei ole sidottu mihinkään maantieteellisiin rajoituksiin.¹⁴⁰

Putinin viimeisen puheen lopetus sinetöi tämän kahdeksan vuotta hitaasti, mutta varmasti rakentaman kuvan tuhatvuotisesta Venäjästä, jolla oli omat traditiot ja oma suunta. Tämä suunta oli se, jolle Putin oli Venäjän ohjannut ja jonka varassa sen tulevaisuus myös lepäsi:

*Venäjällä meillä on tällainen vanha traditio, suosikki ajanviettotapa, etsiä kansallista ideaa. Tämän sisältö on lähellä elämän tarkoituksen etsimistä ja on yleisesti ottaen hyödyllinen ja kiinnostava pyrkimys, joka ei ole koskaan valmis. Ei aloiteta keskustelua tällaisista asioista nyt. Mutta uskon että moni teistä yhtyy näkemykseeni siitä, että kulkiessamme kohti tavoitteitamme meidän täytyy, ja me myös tulemme nojaamaan niihin moraalisiin arvoihin, joita kansamme on takonut yli tuhannen vuoden ajan.*¹⁴¹

Tämän jälkeen Putin kuvaili venäläisten ainaista paloa muutokseen, joka saattoi näkyä eri ihmisissä eri tavoin mutta jossa yhdistyi kaikkien venäläisten halu kehittyä kohti parempaa elämää:

*Olen vakuuttunut, että maamme voi ottaa sille kuuluvan paikan maailmassa sekä säilyttää suvereniteettinsa ja asemansa itsenäisenä valtiona vain, kun sen kansalaiset pitävät itse huolta itsestään ja ovat luottavaisia, että valtio pyrkii ajamaan heidän elintärkeitä intressejään sekä parantamaan heidän elämäänsä. - - . Meidän kaikkien täytyy tehdä parhaamme ja suunnata kaikki vahvuutemme tämän tavoitteen taakse perustuslain myöntämien mandaattien viimeisiä minuutteja myöten käyttäksämme tehokkaasti hyödyksi sen ajan, jonka kohtalo on meille suonut Venäjän palvelemiseksi. Kiitos.*¹⁴²

Puheen viimeinen lause viittasi selvästi Putinin oman perustuslaillisen mandaatin päätöksen lähestymiseen. Tämä astui seuraavana vuonna seuraavan presidentin Dmitri Medvedevin tieltä sivuun, mutta vain ottaakseen tältä pääministerinsalkun ja palatakseen neljän vuoden jälkeen takaisin presidentin paikalle. Kuten keväällä 2020

---

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ KT07.

¹⁴² KT07.

tiedetään, mandaatin perustuslaillinen enimmäismäärä olisi ollut mahdollista kiertää myös muulla tavoin.¹⁴³ Putin ei kuitenkaan selvästi ollut halukas kajoamaan perustuslakiin, joten ”tuolileikki” Medvedevin kanssa oli paras vaihtoehto. Tämä sopi tietenkin paremmin myös kahdeksan vuoden ajan hoettuun mantraan Venäjän demokraattisuudesta, mistä Putin ei suostunut luopumaan. Putinin ja demokratian suhteeseen palataan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Putinin viimeinen puhe oli tämän ensimmäisten kausien eräänlainen tilinpäätös ja samalla kahdeksan vuoden ympyrä sulkeutui: Kun Putin ensimmäisessä puheessaan 2000 kielsi ideologioiden etsinnän ja niiden merkitykset toissijaisina muille tavoitteille, hän kahdeksan vuotta myöhemmin päätti puheensa Venäjän ideaan omine uniikkeine traditioineen, kulttuuriperintöineen ja moraaliarvoineen. Jos Vuonna 2000 nämä arvot olivat toissijaisia talouden, turvallisuuden ja muiden käytännön asioiden suhteen, nyt ne esitettiin näiden elinehtoina.

---

¹⁴³ 10.3.2020 Duuma käsitteli uuden perustuslain hyväksyntää, jonka laatimista Putin vain pari kuukautta aikaisemmin KT-puheessaan esitti. Uusi perustuslaki muuttaa toteutuessaan Venäjän valtainstituutioiden voimasuhteita, joka Duuman edustajien mielestä antaa perustellun syyn ”nollata” Putinin presidentinkaudet. Näin Putin voisi jatkaa presidenttinä jopa vuoteen 2036 saakka.

5 Putinin Venäjä ja länsi

*Katsoin häntä silmiin ja näin hänen olevan erittäin avoin ja luotettava.
- - . Tavoitin hänen sielunsa.*

-George W. Bush Putinista vuonna 2001

5.1 Lännen käsite

Käsitteenä *länsimaat* ei ole koskaan olleet virallinen tai yksiselitteinen, eikä sen sisältö ja merkitys ole vakiintunut. Kylmän sodan aikana yleistyi nopeasti tapa hahmottaa maailmaa kolmessa osassa. Ensin, toisen maailmansodan jälkeen, maailma näytti jakaantuneen kahtia Yhdysvaltojen johtamaan länsiblokkiin ja Neuvostoliiton johtamaan itäblokkiin. Vuonna 1952 ranskalainen väestötieteilijä ja taloushistorioitsija Alfred Sauvy kehitti näiden ulkopuolelle selvästi jääneistä valtioista termin ”kolmas maailma”, jolla oli paitsi poliittinen, myös vahva sosioekonominen merkitys.¹⁴⁴ Näin jaettuna länsimaiden, eli kapitalistiseen ja demokraattiseen ensimmäiseen maailmaan, laskettiin kuuluvaksi paitsi länsi-Eurooppa ja Pohjois-Amerikka, myös esimerkiksi Australia, Uusi-Seelanti ja jopa Japani.

Koska tällä kolmijaolla oli selvä taloudellinen ja poliittinen ydin, poistui sen määritelmältä pohja Neuvostoliiton ja sosialistisen maailman hajotessa. Monet toiseen maailmaan aikaisemmin kuuluneet entiset itäblokin maat ottivat selväksi tavoitteekseen integroitua ”ensimmäisen maailman”, eli lännen kanssa, ja moni näistä liittyikin nopeasti sen keskeisiin instituutioihin Euroopan Unioniin ja Natoon. Oleellista on, ettei lännellä tarkoiteta mitään epäpoliittista kartan määrittelemää maa-aluetta, vaan sen sisältö on mitä suurimmaksi määrin poliittinen.

Esimerkiksi Venäjää, joka maantieteellisesti katsotaan kuuluvaksi Eurooppaan, ei käytännössä koskaan lasketa osaksi poliittisesti ja kulttuurisesti määriteltyjä länsimaita. Tämä ei ole vain länsimainen tapa. Venäjä oli toisen maailman, eli itäblokin ydin, eikä Neuvostoliiton hajoaminen muuttanut venäläisten tapaa tarkastella länttä Venäjän

---

¹⁴⁴ Solarz, Wojciech Martin (2012): ‘Third World’: the 60th anniversary of a concept that changed history, Teoksessa *Third World Quarterly*, Volume 33:9.

”toisena”. Vaikka useampi venäläinen poliitikko on viimeisten vuosikymmenten aikana julistanut, että Venäjä on osa Eurooppaa, lännen konsepti on pysynyt sinä kokonaisuutena, josta Venäjän oma uniikki identiteetti, kulttuuri ja arvot erottautuvat. Lännen toiseus siis määrittää venäläistä identiteettiä.¹⁴⁵

Tämän toiseutuksen merkitystä selvittääkseni tarkastelen seuraavaksi, miten ja mistä Putinin länsiretoriikka muodostui hänen ensimmäisten kautensa aikana ja mihin suuntaan se ajan myötä kehittyi. Analysoin puheissa esiintyvää länsiretoriikkaa toisaalta kronologisesti, toisaalta sen merkityssisältöjen kautta keskittymällä erikseen Yhdysvaltoihin ja Natoon sekä Eurooppaan ja Euroopan Unioniin. Näin pyrin hahmottamaan toisaalta näille annettuja erilaisia, toisaalta yhtäläisiä merkityksiä ja viittaushkohteita. Peilaamalla länteen viittaavia argumentteja kansainvälispoliittisten tapahtumien kontekstia vasten, havainnollistan, miten Putin sanoitti lännen monia merkityksiä.

Ennen analyysiin siirtymistä on vielä hyvä korostaa, etten etsi ja analysoi puheista termin *запад* (länsi) esiintymistä. Putin ei käytä aineistoni puheissa tätä termiä oikeastaan lainkaan, vaan puhuu joko Euroopasta, Euroopan Unionista, Yhdysvalloista, Natosta tai yksittäisistä valtioista. Puheissa on kuitenkin vahvasti läsnä ”näkyvätön” kokonaisuus, johon Putin viittaa usein epäsuorasti tai jota Putin selvästi puhuttelee mainitsematta sitä nimeltä. Nimitän tätä kokonaisuutta länneksi. Kun puhun *lännen* merkityksestä tai sen muutoksista, tarkoitan siis oman analyysini perusteella länneksi määrittelemän kokonaisuuden *sisällön* merkitystä ja muutoksia, en lännen *termin* muutoksia.

5.2 Venäjän kansainvälispoliittinen tilanne vuonna 2000

1990-luvulla Venäjän ensimmäisen presidentin Boris Jeltsinin suhteet länteen olivat suurimmaksi osaksi lämpimät. Jeltsin tapasi Yhdysvaltojen presidentti Bill Clintonin 18 kertaa kahdeksan vuoden aikana ja heidän välilleen muodostui luottamuksellinen suhde. Jeltsinin ensimmäinen ulkoministeri Andrei Kozyrev painotti niin ikään

---

¹⁴⁵ Momtaz, Tina (2016): The Significance of the ‘West’ in Processes of Post-Soviet Russian Identity Formation (Societal and Cultural Perspectives), teoksessa *Arts and Social Sciences journal*, 7:5.

ulkopolitiikassa luottamuksellisia länsisuhteita ja Kozyrevin ja Jeltsinin yhteistyökaudella mitään suurempia ristiriitoja ei lännen kanssa esiintynytkään.¹⁴⁶ Putin nousi valtaan tilanteessa, jossa Venäjä oli kuitenkin kokenut juuri useampia korkean profiilin kansainvälispoliittisia takaiskuja. Ensin Nato oli laajentunut sen uusille länsirajoille, ja sitten pommittanut Venäjän perinteistä liittolaista Serbiaa konsultoimatta Venäjää lainkaan.

Venäjän ulkopoliittikka olikin siirtynyt 1990-luvun lopussa länsivastaisen Jevgeni Primakovin käsiin, tämän toimiessa ensin ulko- ja sitten pääministerinä. Primakovin ajatusmaailma periytyi suoraan Neuvostoliiton ajoilta. Neuvostoliiton ulkopoliittikka oli ollut jo lähtökohdiltaan länsivastaista ennen Mihail Gorbatšovin valtaannousua, eikä ihmisten mieliä muutettu nopeasti. Asiaa ei liioin auttanut, että lännessä Neuvostoliittoa alettiin nopeasti sen hajoamisen jälkeen kuvata osana ”pahojen valtakuntia”, mikä siis rinnasti sen natsi-Saksaan.¹⁴⁷ Primakovilainen politiikka oli kuitenkin nopeasti alkanut vieraannuttaa monia Venäjän liittolaisia, sekä lisännyt sitä kohtaan tunnettua epäluuloa.¹⁴⁸

Putinin ensimmäisten vuosien tärkeimmiksi tavoitteiksi nousivat Venäjän taloudellisen tilanteen selvä kohentaminen ja maan painoarvon ja vaikutusvallan kasvattaminen kansainvälisissä kysymyksissä. Jotta nämä tavoitteet toteutuisivat, oli tärkeintä palauttaa Venäjä luotettavaksi kansainväliseksi toimijaksi.¹⁴⁹ Venäjän 1990-luvun ulkopoliittisten ongelmien taustalla oli Neuvostoliiton romahtamisesta syntynyt dilemma: Venäjällä säilyi se Neuvostoliiton ajalta periytynyt kansainvälispoliittinen identiteetti, jonka ydin nojasi käsitykseen maan suurvaltaisuudesta. Venäjän väkimäärä,

---

¹⁴⁶ Ziegler, E. Charles (2018): Diplomacy, Teoksessa Tsygankov, Andrei (toim.): *Routledge handbook on Russian Foreign Policy*, Routledge, Abingdon, 133.

¹⁴⁷ Aiemmin tuotiin jo esille natsi-Saksan ja fasisien rooli Venäjän kollektiivisessa muistissa ja jopa identiteetissä. Kyseessä ei ollut siis ihan mitätön vertaus, vaan monella tapaa pahin mahdollinen.

¹⁴⁸ Feklyunina, Valentina (2010): *National images in international relations: Putin's Russia and the West*. PhD thesis, University of Glasgow, 107.

¹⁴⁹ Lo, Bobo (2003): *The securitization of Russian Foreign policy under Putin*, Teoksessa Gabriel Gorodetsky (toim.) *Russia Between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*, Routledge, Abingdon, 15.

armeijan iskukyky ja etenkin romahtanut talous asetti sen kuitenkin parhaimmillaankin keskisuurten valtioiden joukkoon.¹⁵⁰

Käsitys suurvaltaisuudesta perustuikin lähinnä Venäjän pitkään historiaan, maantieteelliseen sijaintiin Euraasian ”yksinvaltiaana”, ydinasepelotteeseen, sekä pysyvään paikkaan YK:n turvallisuusneuvostossa.¹⁵¹ Putin oli tietoinen tästä mielikuvan ja todellisuuden välisestä kuilusta. Hän hylkäsi sekä Jeltsinin ajan ideologisen ulkopoliittikan että Primakovin länsivastaisen ajattelun, ja rakensi Venäjän ulkopoliittikan uudenlaisen doktriinin varaan, jota on kutsuttu termeillä ”uusi realismi” ja ”suurvalta pragmatismi”. Putin pyrki näin jälleen lähentämään Venäjää länsimaisten kehittyneimpien valtioiden kanssa.¹⁵²

5.3 Putinin I kausi: Yhteistyöstä ja integraatiosta ensimmäisiin säröihin

Putinin ensimmäisissä puheissa länsimaita ja sen instituutioita käsiteltiin pääosin positiivisessa valossa eikä omia tavoitteita haluttu asettaa vastakkain lännen kanssa. Prioriteetti oli selvästi Venäjän sisäisissä ongelmissa, kuten taloudessa, hallinnossa ja Tšetšenian sodassa. Vaikka Putinin huomio oli siis ennen kaikkea Venäjän sisäisessä vahvistamisessa, pyrki hän samanaikaisesti nostamaan maan kansainvälistä asemaa. Tämän tavoitteen kohdalla kuitenkin korostettiin, ettei se ollut millään lailla tarkoitettu tehtäväksi länttä vastaan:

Venäjän ainoa valinta on olla vahva valtio. Valtio, joka on voimakas ja itsevarma. Vahva, ei uhmaten kansainvälistä yhteisöä, ei muita vahvoja valtioita vastaan, vaan yhdessä niiden kanssa.¹⁵³

Tämä ajatus yhteistyöstä vastakkainasettelun sijaan toistui useasti myös Putinin seuraavissa puheissa, jotka uuden ulkopoliittisen doktriinin mukaisesti korostivat pragmatiikkaa ja itsenäistä ulkopoliittikkaa. Yksinkertaistettuna Putinin ensimmäisen kauden ulkopoliittikka pyrki taloudellistamaan ulkosuhteet, suosi kahdenvälisiä suhteita ja luopui ”nollasummapeli” -ajattelusta: Muiden saavutukset eivät olleet enää automaattisesti itseltään pois, vaan yhteistyö saattoi hyödyttää kaikkia osapuolia. Silti

---

¹⁵⁰ Sakwa, 269-270.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Esim. Sakwa ja Tsygankov.

¹⁵³ KT00.

alusta asti oli nähtävillä selvästi se, että Putinin Venäjä tavoitteli vahvistamisellaan maailmaa, jossa yhdelläkään yksittäisellä valtiolla ei olisi hegemonia-asemaa.¹⁵⁴

5.3.1 Yhdysvallat ja/tai Nato

Juuri lännen yksipuolisesti tekemät päätökset olivat hiertäneet Venäjää jo 1990-luvulla, ja tähän Putin viittasi heti ensimmäisessä puheessaan kritisoidessaan epäsuorasti paitsi Naton ilmaiskuja Serbiaan, myös uutta ”humanitäärisen intervention” termiä vain hienovaraisemmaksi keinoksi kuvata valtioiden sisäisiin asioihin puuttumista. Kritiikki heijasteli Venäjän tyytymättömyyttä siihen, että ilman YK:n mandaattia suoritettut iskut nähtiin osoituksena Yhdysvaltojen kasvavasta uskosta omaan maailmanlaajuiseen hegemoniaan. Toisaalta puhe siirtyi tämän kritiikin jälkeen suoraan Tšetšenian sodan käsittelyyn – länsi oli kritisoinut Venäjää ihmisoikeusloukkauksista alueella, ja asettamalla kaksi sotaa peräkkäin Putin loi niiden välille eräänlaisen linkin, joka sai lännen kritiikin näyttämään kaksinaismoralistisilta.¹⁵⁵

Seuraavana vuonna Nato mainittiin jo nimeltä lievän kritiikin yhteydessä:

*Meille on periaatekysymys, että kansainväliset kumppanimme kunnioittavat ja ottavat huomioon kansalliset intressimme. Tämä pätee täysin myös kysymyksiin strategisesta tasapainosta, aseriisunnasta, Naton laajentumisesta ja 2000-luvun maailmanjärjestyksen perustasta.*¹⁵⁶

Putin jatkoi korostamalla, että Venäjä olisi johdonmukainen suhteissaan sotilasliittoon, mutta odottaisi siltä vastaisuudessa kansainvälisten lakien ja normien kunnioittamista. Voimakeinojen käyttöön oli aina saatava YK:n turvallisuusneuvoston hyväksyntä.¹⁵⁷ Turvallisuusneuvoston korostamisessa näkyy selvästi, kuinka tärkeä pilari se oli Venäjän suurvaltaidentiteetille. Sen ohittaminen tai merkityksen väheneminen muodostivat suoraan uhan Venäjälle.

---

¹⁵⁴ Sakwa, 269-270.

¹⁵⁵ KT00.

¹⁵⁶ KT01.

¹⁵⁷ Ibid.

Sävy muuttui kuitenkin täysin vuoteen 2002 tultaessa syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeisessä tilanteessa, jossa Putin oli liittoutunut Yhdysvaltojen kanssa. Yhteisen terrorismin vastaisen sodan symbolina oli ennenkuulumaton, ja Venäjällä myös soraääniä herättänyt päätös sallia yhdysvaltalaisten joukkojen pääsy etelä-Kaukasukselle. Puheessa Natoon ei liitetty aiemman kaltaisia uhkakuvia, vaan Putin korosti sotilasliitosta puhuessaan paremman yhteistyön merkitystä ja lupasi rakentaa suhteet siihen täysin uudelta pohjalta.¹⁵⁸

Vuoden 2002 puheessa pääasiallinen turvallisuusuhka tulikin lännen sijaan maan etelärajoilta, Tšetšeniasta. Tšetšeniassa sotaa käyvä Venäjä koki tässä vaiheessa terrorismin uhkaavimmaksi turvallisuusongelmakseen, ja Yhdysvaltojen terrori-iskujen jälkeen se sai taisteluilleen ensimmäisen kerran kansainvälisen hyväksynnän. Puhe poikkesi kaikista läpi käydyistä puheista siinä, että se oli täysin kritiikitön Yhdysvaltoja tai Natoa kohtaan. Näihin tahoihin perinteisesti epäilevästi suhtautunut venäläinen yleisö ei kuitenkaan ehtinyt tottua uuteen tilanteeseen ennen kuin se jo vuonna 2003 muuttui.

Putin sai koko tämän ”yhteistyöjakson” ajan kuulla tästä arvosteluja kotimaassaan, vaikka pyrki useaan otteeseen tekemään selväksi, ettei Venäjällä ollut aikomustakaan toimia Yhdysvaltojen ”nuorempana kumppanina”.¹⁵⁹ Tämänkään takia Venäjän jyrkkä kanta Irakin sota vastaan ei olisi pitänyt yllättää Yhdysvaltoja. Mikä vielä tärkeämpää, Venäjän ulkopoliittisella agendalla oli selvästi kaksi asiaa ylitse muiden: Yksinapaisen maailman muuttaminen monenkeskiseksi ja suvereniteetin kunnioittamisen palauttaminen kansainvälisten suhteiden keskiöön.¹⁶⁰

Irakin sota loukkasi venäläisiä siten kahdella tavalla. Ensinnäkin sota osoitti Putinia yhteistyöstä kritisoineiden argumenttien pohjan paikkansa pitävyyden: Yhdysvallat ei todella kaivannut liittolaistensa ja kumppaneidensa hyväksyntää toimilleen, vaan toimi

---

¹⁵⁸ KT02.

¹⁵⁹ Sakwa, 269-282.

¹⁶⁰ Ibid.

tarvittaessa yksin. Sota myös loukkasi valtioiden suvereniteettiperiaatetta, mikä venäläisessä retoriikassa oli tärkein yksittäinen kansainvälisen yhteisön sääntö.

Vuoden 2003 puhe pidettiin vain pari kuukautta sodan alkamisen jälkeen, eikä yhteistyöstä Yhdysvaltojen kanssa enää puhuttu. Silti kritiikki osoitettiin edelleen epäsuorasti, nimiä mainitsematta, vaikka konteksti toki paljasti kohteen:

*Tietyt valtiot käyttävät vahvoja ja hyvin varusteltuja armeijoitaan mieluummin oman strategisen vaikutusvaltansa kasvattamiseksi, kuin taistelussa yhteistä vihollista vastaan. - - . On erittäin tärkeää, että jos uhka, joko yksittäistä valtiota tai koko yhteisöä kohtaan kasvaa, on olemassa ymmärrettävä, läpinäkyvä ja universaalisti tunnustettu mekanismi tehdä päätöksiä. Epäilyksettä **paras tällainen mekanismi on YK ja sen turvallisuusneuvosto**. Päätöksenteko turvallisuusneuvostossa voi olla vaikeaa, ja joskus päätöksiä ei saada tehtyä lainkaan. Voi käydä niinkin, että toimia edellyttävien tahojen argumentit eivät yksinkertaisesti ole riittävän vakuuttavia muille osapuolille.¹⁶¹*

Kritiikissä korostui Putinin pettymys Yhdysvaltojen päätökseen toimia ilman kumppaniensa hyväksyntää ja jopa niiden ilmaisemia kantoja vastaan. Se, ettei turvallisuusneuvosto ollut hyväksynyt Yhdysvaltojen esittämiä todisteita Irakia vastaan, olisi pitänyt riittää. Ilman tätä periaatetta neuvoston jäsenten veto-oikeudelta katosi merkitys. Putin ei kuitenkaan ollut vielä valmis rikkomaan avoimesti suhteitaan Yhdysvaltoihin, mikä on linkitetty Putinin ja Bushin väliseen ”yhteisymmärrykseen”. Vasta edellisenä vuonna Yhdysvallat oli pidättäytynyt arvostelemasta Venäjän hallinnon toimia Moskovan teatterikaappauksen yhteydessä, joka oli muualla herättänyt raivoisaa arvostelua.¹⁶²

Putinin suhde Bushin kanssa olikin hänen ensimmäisen kautensa aikana suoranaisten lämmien, sillä molemmat presidentit katsoivat maailmaa mieluummin ”realismin” alaisten- kuin ideologisten tekijöiden kautta. Putin jopa julkisesti kannatti Bushin vuoden 2004 uudelleenvalintaa, peläten ehkä oikeutetustikin, että demokraattipresidentin myötä kansainvälisten suhteiden keskiöön nostettaisiin jälleen

---

¹⁶¹ KT03. Korostus oma.

¹⁶² Donaldson, Robert & Nadkarni, Vidya & Noguee, Joseph (2015): *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, 5. painos, Routledge, Abingdon, 382-385.

”liberaalit arvot”.¹⁶³ Putin sai tosin huomata, ettei edes Bushin uudelleenvalinta estänyt lännen yhä kovenevaa kritiikkiä.

5.3.2 Eurooppa ja/tai EU

Putinin ensimmäisen kauden puheissa Eurooppa ja Euroopan Unioni esitettiin selvästi eri merkityksissä kuin Yhdysvallat ja Nato. Paitsi että Putin käsitteli ne edellisten kanssa konkreettisesti erillään, myös niitä ympäröivä konteksti on selvästi erilainen. Siinä missä Yhdysvalloista puhuttaessa korostettiin valta- ja turvallisuuspolitiikka, eli ns. kovan politiikan alaisia teemat, liitettiin Eurooppa paljon voimakkaammin talous- ja identiteettipoliittisiin osuuksiin.

On hyvä huomata, että juuri Putinin ensimmäisellä kaudella EU kävi jäsenneuvotteluja jopa kahdeksan entisen itäblokin maan kanssa, joista Baltian maat olivat olleet myös osa Neuvostoliittoa. Nämä valtiot liittyivät kaikki Euroopan Unioniin vuonna 2004, mikä teki siitä huomattavasti suuremman. Lisäksi laajentuminen toi Euroopan Unionin yhä lähemmäs Venäjää yhteisten rajojen pidentyessä selvästi.

Etenkin vuosien 2001 ja 2002 puheissa Euroopalle annettu arvo oli nimenomaan Venäjän taloudellisen kehityksen mahdollistajana – suhde Eurooppaan tuli korottaa tärkeämmäksi prioriteetiksi ja siihen Integroituminen oli Venäjän taloudellisen kehityksen elinehto. Kiinnostavaa on, että vielä vuonna 2001 Euroopan kanssa haluttiin integroitua ja Euroopan Unionin kanssa vain rakentaa yhteistyötä, mutta jo seuraavassa puheessa Eurooppa ja EU olivat käytännössä synonyymeja.

Toisaalta vuoden 2002 tavoite ”integroitua EU:n kanssa” jäi poikkeukseksi, sillä jo seuraavana vuonna Putin siirtyi jälleen korostamaan Eurooppaa Euroopan Unionin sijaan. Tämä osoittaa osaltaan vuoden 2002 poikkeuksellisuuden, jossa Eurooppaa oleellisempaa oli suhde Yhdysvaltoihin ja jossa ei siksi ”ollut tilaa” Euroopan ja sen instituutin tarkoitukselliselle erillään pitämiselle.

---

¹⁶³ Sakwa, 279-282.

Kuten viime luvussa huomattiin, Putinin ensimmäisten vuosien puheissa suhde identiteettiin oli vielä hatara. Puheista näkyi selvästi Venäjän ikuinen kysymys sen olemuksesta idän ja lännen välissä, osana toisaalta Eurooppaa, toisaalta Aasiaa. Putinin kolmessa ensimmäisessä puheessa tämä dualismi olikin erittäin selvästi läsnä: toisaalta korostettiin integroitumista ja lähentymistä Euroopan kanssa, toisaalta haettiin yhtymäkohtia IVY-maihin. Vuoden 2003 puheessa Putin kuitenkin selvästi julisti eurooppalaisuuden olevan ”Venäjän historiallinen valinta, joka on tehty”.¹⁶⁴

Vuonna 2003 suhde Eurooppaan muuttui. Irakin sota muutti kansainvälispoliittisia suhteita merkittävästi ja siirsi Putinin huomion takaisin Atlantin itäpuolelle. Kuten aiemmin todettiin, ei Putin kuitenkaan ollut vielä täysin valmis luopumaan Bushin kanssa muodostetusta yhteisestä terrorismin vastaisesta koalitiosta. Venäjä onnistuikin sen sijaan ottamaan eräänlaisen ”välittäjän” roolin Irakin sotaa vastustavien Euroopan maiden ja Yhdysvaltojen välillä. Venäjä ei nimittäin missään nimessä ollut ainoa sotaa vastustava taho, vaan kritiikin eturintamassa seisoivat Saksa ja Ranska, jonka johtajiin Putinilla oli ennestään henkilökohtaiset ja läheiset välit.¹⁶⁵

Putinin vieraillessa vuonna 2003 Pariisissa, hän julisti Venäjän, Ranskan ja Saksan muodostaneen uudenlaisen eurooppalaisen Ententen, joka oli askel kohti moninapaista maailmaa. Sanavalinta *Entente* oli selvästi harkittu ja erinomainen esimerkki Putinin tavasta käyttää historiaa – se sai kuulijat heti yhdistämään tämän ”liiton” ensimmäiseen maailmansotaan ja vuosisadan alussa solmittuun kolmoisententeen, jonka Venäjä solmi Euroopan muiden suurvaltojen Iso-Britannian ja Ranskan kanssa vastavoimaksi Saksan johtamalle kolmiliitolle. Tämä oli kuitenkin myös ensimmäinen avoin osoitus siitä, että geopolitiikka oli nousemassa Venäjän ulkopoliitikassa talouden edelle.¹⁶⁶

---

¹⁶⁴ KT03, kts. myös edellisen luvun alaluku 2002-2003: Osa länttä vai osa itää?

¹⁶⁵ Donaldson et al. 374.

¹⁶⁶ Ibid.

5.4 Putinin II kausi: Venäjä kääntyy lännestä itään

5.4.1 ”Länsi”

Toisin kuin Putinin ensimmäisten kausien puheissa, nyt käsittelyyn tulevassa neljässä puheessa Putin ei tehnyt enää lainkaan yhtä jyrkästi eroa Euroopan ja Yhdysvaltojen, tai näiden keskeisten instituutioiden välille. Päinvastoin, jokainen puhe siirtyi etenevässä määrin käsittelemään näitä kokonaisuutena, jota kutsun *länneksi*. Siksi käsittelen tässä tätä kokonaisuutta ennen Yhdysvallat/Nato ja Eurooppa/EU pareille annettujen merkitysten käsittelyyn siirtymistä.

Putinin toisella kaudella suhde länteen heikentyi nopeasti. Suhdetta Yhdysvaltoihin hiersi alusta lähtien Irakin sota ja Naton itälaajentuminen. Euroopan kohdalla suhteiden heikentynyt kehitys oli hitaampaa, mutta se alkoi kuitenkin jo vuonna 2004 yhä yltyvän demokratiakritiikin myötä. Euroopan Unionin rooli vahvistui samaan aikaan kymmenen uuden jäsenvaltion myötä. Venäjän alkoi nyt vähitellen kääntyä pois Euroopasta, kohti Euraasiaan.

Kuten muutkin autoritääriset johtajat, Putin on pitänyt koko vallassaoloaikansa kiinni siitä teesistä, että Venäjä on demokraattinen valtio. Kaikissa kahdeksassa puheessa Putin korosti demokratian olevan elinehto maan kehitykselle, vaikka pikkuhiljaa painotus siirtyikin demokraattisen kehityksen korostamisesta valtion selviytymisen ja kansallisen yhtenäisyyden merkityksen suuntaan.

Demokratia-termin erilainen tulkinta aiheuttikin pysyvän dilemman Venäjän suhteisiin Euroopan ja Euroopan Unionin kanssa – Venäjä ei ymmärtänyt demokratia-termin sisältöä lännen tavoin ja kun Euroopasta alkoi kuulua yhä äänekkäämmin vaatimuksia saada selvennystä tähän tilanteeseen, Putin siirtyi puolustuskannalle:

Kaikki eivät todella halua joutua kohtaamaan itsenäistä, vahvaa ja itseensä luottavaa Venäjää. Poliittinen, taloudellinen ja informaatiopainostus toimivat nykyisen kansainvälisen kilpailun aseina. Pyrkimyksiämme vahvistaa valtiotamme tulkitaan joskus tahallaan väärin autoritääriseksi.¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ KT04.

Venäjän ja lännen suhteisiin pragmatismiin rinnalle nousi nyt myös ideologisia piirteitä. Putin vaati, että Venäjä hyväksyttäisiin sen omilla ehdoilla ja sen annettaisiin kehittää instituutioitaan omalla tavallaan. Tämä sisälsi myös demokratian käsitteen – Putin korosti, ettei Venäjältä tulisi Yhdysvaltojen tai Britannian uutta painosta vaan se kehittyisi itsenäisesti omaa tietään, kuten se oli aina tehnyt.¹⁶⁸

Vuosi 2004 olikin tärkeä murroskohta Venäjän suhtautumisessa länteen. Putin valittiin ylivoimaisesti toiselle kaudelle, mutta tätä voittoa varjosti samaan aikaan järjestetyt duuman vaalit, jotka lännestä tuomittiin jyrkästi vilpillisiksi. Samalle vuodelle osuivat lisäksi Naton ja EU:n itälaajentumiset, Beslanin iskut sekä Ukrainan värvällankumous, jollainen myös Georgiassa oli nähty edellisenä vuonna. Koska Venäjän talous oli kasvanut räjähdysmäisesti vuosituhannen alusta, oli Putinin ulkopoliittinen liikkumatila muuttunut merkittävästi. Putinin Venäjän asenne olikin nyt huomattavasti itsevarmempi ja uhmakkaampi, ja se vaati kansainväliseltä yhteisöltä paljon äänekkäämmin tunnustusta suurvalta-asemalleen sekä kansallisille intresseilleen.¹⁶⁹

Putinin ensimmäisen kauden ulkopoliittinen pragmatismi oli näkynyt muun muassa yhdysvaltalaisjoukkojen päästämiseksi Kaukasukselle, Irakin sodan kritiikin lievyudessa sekä Naton ensimmäisen itälaajentumisen hiljaisessa hyväksynnässä. Nyt Venäjä vaati tästä vastapalvelukseksi tasa-arvoista asemaa kansainvälisen yhteisön vahvojen valtioiden kanssa sekä sen omien sisäpoliittisten kehityskulkujen kunnioittamista. Lännen yltyvä kritiikki näytti kuitenkin näiden vaatimusten torjumiselta, mikä johti lisääntyviin erimielisyyksiin siitä, mihin kansainvälistä yhteisöä ja maailmanjärjestystä kehitettäisiin.¹⁷⁰

Siinä missä länsi ”levitti demokratiaa” venäläisten näkökulmasta jopa väkisin, korosti Putin yhä ankarammin kaikkien valtioiden suvereniteettia ja oikeutta päättää omista asioistaan. Tämä taistelu lähensi Venäjää Kiinan kanssa, jonka tukeen Venäjä alkoi nojata yhä useammin omia geopoliittisia tavoitteitaan ajaessaan. Yhdessä Venäjällä ja

---

¹⁶⁸ Tsygankov, 129.

¹⁶⁹ Donaldson et al. 386.

¹⁷⁰ Ibid.

Kiinalla oli todellinen mahdollisuus muodostaa eräänlainen vastaliitto lännen vaikutusvallalle, vaikka kukaan ei tätä näin esittänytkään.¹⁷¹

Vaikka ero Putinin ensimmäisen ja toisen kauden puheissa oli selvä, voidaan selvä jakolinja nähdä myös tämän toisen kauden puolella välissä. Vuosien 2004 ja 2005 puheissa ulkosuhteiden kohdalla pääpaino oli vielä taloussuhteissa sekä kansainvälisen kilpailun kovenemisen huomioimisessa. Vaikka epäluulo länttä kohtaan oli jo selvästi saanut vakaan sijan Putinin puheissa, vasta kaksi jälkimmäistä määrittelivät lännen selvästi Venäjää uhkaavaksi ja sen kehitystä hidastavaksi toiseksi.

Vaikka väriavallankumouksista ei puheissa suoraan puhuttu, vaikuttaa selvältä, että juuri näiden myötä Putinin näkemys lännen toimintatavoista alkoi muuttua: ”Demokratiavallankumoukset” Venäjälle sekä strategisesti että henkisesti tärkeillä alueilla samaan aikaan, kun Venäjän omaa demokratiakehitystä kritisoitiin, vahvisti Venäjällä uskoa siihen, että lännellä oli selvä rooli Georgian ja Ukrainan vallanvaihdoksissa.¹⁷²

Entisen itäblokin lipuminen lännen syliin näkyy kuitenkin ehkä parhaiten siinä, mitä muita asioita puheet painottivat: IVY-maiden merkityksen korostaminen oli vuosien 2004-2005 puheissa enemmän esillä kuin kertaakaan Putinin ensimmäisen kauden aikana. Lisäksi Putinin myöhemmin yleistynyt tapa tarkastella Venäjän rajojen ulkopuolella elävää venäläistä vähemmistöä turvallisuuspoliittisena kysymyksenä alkoi suunnilleen näihin aikoihin. Jos vuoden 2001 puhe oli ensimmäinen, jossa ryhmä mainittiin, oli vuoden 2005 puhe ensimmäinen, jossa Putin selvästi ilmoitti näiden olevan irrottamaton osa Venäjän kansallisia intressejä, huolimatta siitä missä valtioiden rajat kulkivat:

Pidämme kansainvälistä tukea Venäjän rajojen ulkopuolella elävien venäläisten vähemmistöjen oikeuksien kunnioittamiselle todella tärkeänä, asiana, jota ei voida käyttää poliittisena tai diplomaattisena neuvotteluvälineenä. Toivomme, että uudet Nato ja EU-maat entisellä

---

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ambrosio, Thomas & Vanhovec, Geoffrey (2013): *Mapping the Geopolitics of the Russian Federation: The Federal Assembly Addresses of Putin and Medvedev*, Geopolitics, 18:2, 450.

*neuvostoalueella osoittavat teoillaan kunnioittavansa ihmisoikeuksia, mukaan lukien etnisten vähemmistöjen oikeuksia.*¹⁷³

Tällä Putin viittasi selvästi Baltian maihin, jotka olivat ensimmäisiä ja toistaiseksi viimeisiä Neuvostoliittoon aiemmin kuuluneita tasavaltoja, jotka liittyivät Euroopan Unioniin ja Natoon. Myöhemmin Venäjä on tehnyt selväksi, että vaikka itäblokkiin aiemmin kuuluneet maat integroituivatkin lännen instituutioihin nopeasti 90-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa, ei entisen Neuvostoalueen valtioilla Baltiaa lukuun ottamatta tulisi olla näihin instituutioihin mitään asiaa. Tämän joutui toteamaan kovimman kautta ensin Georgia vuonna 2008, sitten Ukraina vuonna 2014.

Perinpohjainen muutos asenteessa näkyi myös siinä, että ensimmäistä kertaa Putinin valtaan noustua tämä puhui voimakkaasti Venäjän oman voiman, etunenässä armeijan kasvattamisen tärkeydestä. Länsimaiset instituutiot eivät enää olleet osa turvallisuuspoliittisia vahvuuksia, kuten terrorismin vastaisen sodan aikana, vaan päinvastoin näiden vahvuus juuri teki Venäjän varautumisesta ensisijaisen tärkeää. Putinin kahdessa viimeisessä puheessa yleistyi tapa vihjata, että länsi jopa halusi Venäjän jäävän kehittymättömämmäksi, heikoksi valtioksi pitääkseen oman hegemonia- asemansa:

*Tiedän että tuolla on niitä, jotka haluaisivat nähdä Venäjän juuttuvan näihin [terrorismi] ongelmiin niin syvästi, ettei se onnistu ratkaisemaan omia haasteitaan ja saavuttamaan täyttä kehitystään.*¹⁷⁴

Lisäksi Putin myös otti käyttöön tavan syyttää länttä Venäjän epäreilusta kohtelusta ja sen intressien suoranaista ohittamisesta:

*Jatkamme liittymisneuvotteluja WTO:n kanssa vain siltä pohjalta, että Venäjän taloudelliset intressit otetaan täysin huomioon. On täysin selvää, että taloutemme on jo avoimempi kuin tämän arvostetun järjestön monen muun jäsenen. Venäjän liittymisneuvotteluista ei saa tulla pelinappula asioissa, jotka eivät mitenkään liity järjestön toimintaan.*¹⁷⁵

---

¹⁷³ KT05.

¹⁷⁴ KT06.

¹⁷⁵ KT06.

Putinin tarkoitus on selvästi väittää, ettei syy Venäjän vuosia kestäneille jäsenyysneuvotteluille löydy sen omista toimista, vaan huolimatta Venäjän kovasta työstä ehtojen täyttämiseksi, pidettiin jäsenyyttä eräänlaisena ”panttivankina”. Tämänkaltainen ajatus lännestä Venäjää vastaan tietoisesti pelaavana tekijänä yleistyi myöhemmin selvästi Putinin retoriikassa, ja se on myös nähtävissä siinä, miten venäläiset tutkimusten mukaan tapaavat tarkastella kansainvälisiä suhteita.¹⁷⁶

Jonkinlainen katkeamispiste näyttää saavutetun vuoteen 2007 tultaessa. Tässä Putinin viimeisessä puheessa nostettiin esille nyt kaikki Venäjää vuosien varrella hiertäneet asiat, joita se oli kuitenkin varonut kritisoimasta turhan äänekkäästi: Niin Irakin sota, värvällankumoukset kuin lännestä osoitettu demokratiakritiikki nostettiin nyt kerralla esiin. Putin syytti länttä kovasanaisesti siitä, että Venäjän vahvistuttua sille oli käännetty selkä, eikä sitä ollut koskaan kohdeltu tasa-arvoisesti tai sen kansallisia intressejä kunnioittaen. Lisäksi länsi oli jatkuvasti puuttunut Venäjän sisäisiin asioihin ja nyt se uhkasi jopa maan poliittista itsenäisyyttä:

Vakaa ja asteittainen kehityksemme ei ole kaikkien mieleen. Jotkut, pseudo-demokraattista retoriikkaa käyttävät tahot haluaisivat meidän palaavan lähimenneisyyteen, osa ryöstääkseen rankaisutta kansallisia resurssejamme, ihmisiä ja valtiotamme, osa riistääkseen maaltamme sen taloudellisen ja poliittisen itsenäisyyden. Ulkomailta tulee yhä suurempia rahavirtoja, joilla pyritään vaikuttamaan suoraan sisäisiin asioihimme.¹⁷⁷

Putinin viesti oli selvä – Venäjän ei tarvinnut tällaista kohtelua enää hyväksyä eikä se niin tulisi tekemään. Venäjä ei tulisi liioin hyväksymään lännen yksipuolisiin intresseihin perustuvaa maailmaa, joka toimi näiden ehdoilla ja näiden tahtoa mukailleen. Tämän todelliset seuraukset nähtiin seuraavana vuonna, tosin jo uuden presidentin alla: Venäjän sota Georgian, Yhdysvaltojen liittolaisen kanssa, tuli lännelle suurempana yllätyksenä kuin mikä se todellisuudessa oli. Sota oli monessa mielessä yhtä paljon seurausta Venäjän suhteiden ongelmista lännen, kuin Georgian kanssa¹⁷⁸. Kosovon

---

¹⁷⁶ Esimerkiksi Venäjän hallinnosta riippumattoman Levada-keskuksen vuonna 2015 tehty kysely osoitti, että venäläisten kuva lännestä oli koko mittaushistorian huonoin. Jopa 81% vastaajista ilmoitti suhtautuvansa negatiivisesti Yhdysvaltoihin, ja 71% sanoi näin myös Euroopan Unionista. (<https://www.levada.ru/2015/02/09/mezhdunarodnye-otnosheniya/>).

¹⁷⁷ KT07.

¹⁷⁸ Donaldson et al. 394–398.

itsenäistyminen alkuvuonna 2008, Eurooppaan suunniteltu ohjuskilpi sekä vihjailut Ukrainan ja Georgian mahdollisesta Nato-jäsenyydestä olivat viimein Venäjälle liikaa.

5.4.2 Yhdysvallat ja/tai NATO

Putinin toisella kaudella suhdetta Yhdysvaltoihin ja Natoon leimasi Irakin sodan ja demokratiakritiikin vahvistumisen lisäksi kovenevat kiistat Iranista sekä Yhdysvaltojen Eurooppaan suunnittelema ohjuspuolustusjärjestelmästä. Venäjä suhtautui lännen Irania vastaan suunnittelema pakotteita kohtaan ehdottoman kielteisesti omien taloudellisten intressien takia. Tässä asiassa Venäjä kuitenkin tasapainotteli koko vuosikymmenen säilyttäen neuvotteluyhteyden molempien osapuolten kanssa, mutta Yhdysvaltojen Eurooppaan suunnittelema ohjuspuolustusjärjestelmä osoittautui paljon vakavammaksi ongelmaksi: Yhdysvaltojen ei onnistunut vakuuttaa Venäjää siitä, että järjestelmä oli suunnattu vain Iranin ja Pohjois-Korean kaltaisten valtioiden uhan varalle.¹⁷⁹

Venäjä piti järjestelmää ennen kaikkea pyrkimyksenä muuttaa Euroopan voimatasapainoa sen itsensä kustannuksella, eikä Venäjän turvallisuudentunnetta helpottanut Nato-maiden piirissä jälleen aloitettu puhe uudesta itälaajentumisesta. Nyt mahdollisina uusina jäseninä nähtiin kaiken lisäksi Neuvostoliittoon aiemmin kuuluneet Ukraina ja Georgia, jotka Venäjä laski paitsi historian, myös omien tulevaisuuden suunnitelmien kautta tiukasti omien intressiensä piiriin kuuluviksi alueiksi. Vaikka edellinen Naton laajentuminen vuonna 2004 oli ohitettu vain vähin vastalausein, ei näiden maiden kohdalla tulnaisi toimimaan samoin.

Kuten suhtautumisessa länteen yleisesti, voidaan Putinin puheiden yhdysvaltalaiskuvassa vedenjakajana selvästi pitää vuoden 2006 puhetta. Kahdessa ensimmäisessä puheessa huomio asetettiin poikkeuksellisen vahvasti Eurooppaan samalla kun Yhdysvallat joko mainittiin ainoastaan osana muiden maiden ketjua (Kiina, Intia, Japani) vuonna 2004, tai ei lainkaan kuten 2005. Paitsi että Eurooppa tiputettiin lopullisesti aiemmalta jalustaltaan seuraavan vuonna, nostettiin Yhdysvallat jälleen

---

¹⁷⁹ Väyrynen, Raimo (2009): *Controversies over missile defence in Europe*, FIIA, Working Paper 59, 8-10.

esille hyvin perinteisessä mielessä. Putinia vaivasi Venäjän armeijan kantokyvyn heikkous ja puolustusbudjetin vähäisyys suhteessa maailman johtaviin valtioihin, joista Yhdysvallat nostettiin tärkeimmäksi esimerkiksi:

Heidän puolustusbudjettinsa on lähes 25 kertaa suurempia kuin Venäjän. Tätä tarkoittaa puolustuksessa "heidän kotinsa – heidän linnoituksensa". Ja hyvä heille, hienosti tehty!¹⁸⁰

Putin siis ilmaisi pitävänsä tämänkaltaista rakennetta hyvänä tapana järjestää maan puolustus, mutta siirtyi välittömästi varoittamaan sen Venäjälle muodostamasta vaarasta:

Mutta tämä tarkoittaa, että myös meidän täytyy rakentaa kotimme ja tehdä siitä vahva ja hyvin suojattu. Me kuitenkin näemme mitä maailmassa tapahtuu. Susi tietää kenet syödä, kuten sanonta kuuluu. Se tietää kenet syödä, eikä se aio ilmeisesti kuunnella ketään.¹⁸¹

Tässä puheessa oli kaksi merkittävää suunnanmuutosta suhteessa Yhdysvaltoihin. Ensinnäkin se esitettiin ensimmäistä kertaa Putinin valtaan noustua sinä itsestään selvänä vastakohtana, toisena, johon Venäjää verrattiin. Yhdysvaltoja olisi ollut tarpeetonta nimetä, niin ilmiselvästi kaikki ymmärtäisivät, kenestä oli puhe. Ensimmäistä kertaa se myös esitettiin selvästi aseellisena kilpailijana, jonka vahvuus riitti perusteeksi Venäjän vahvistamiseen. Selvä käännös huonompaan laitettiin epäsuorasti, mutta selvästi Yhdysvaltojen ja Naton syyksi:

Kaikki eivät ole todellakaan ole päästäneet irti vanhasta blokkiajattelusta ja ennakkoluuloista, jotka periytyvät globaalien vastakkainasettelujen aikakaudelta.¹⁸²

Naton laajenemisen kritiikki esiintyi puheessa rintarinnan tämän kylmän sodan aikaisen mentaliteetin kritiikin kanssa. Näin Putin pyrki osoittamaan venäläisille, että nimenomaan länsi piti kiinni kylmän sodan aikaisista ennakkoluuloistaan Venäjää kohtaan ja kun tämän lisäksi yhä laajeneva länsiliittoutuma oli suunnittelemassa ohjusjärjestelmää suoraan Venäjän rajalle, ei Venäjällä ollut muuta vaihtoehtoa kuin

---

¹⁸⁰ KT06.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² KT06.

vahvistua. Huomattavampaa vielä, Venäjän tuli Putinin mukaan olla nyt valmis myös vastaamaan näihin ulkoisiin turvallisuusuhkiin – lännestä tehtiin nyt avoimesti Venäjän uhka.

Seuraavana vuonna Putin ilmoitti Venäjän jäädyttävän osallistumisensa TAE-sopimuksesta, joka oli rajoittanut joukkojen ja tavanomaisten aseiden määrää Euroopassa vuodesta 1990.

Varsovan liitto ja Nato allekirjoittivat TAE-sopimuksen vuonna 1990. Sopimus olisi käynyt järkeen, mikäli Varsovan liitto olisi jatkanut toimintaansa. Nyt sopimus tarkoittaa ainoastaan sitä, että oikeuttamme joukkojemme hallintaan rajoitetaan jopa omien rajojemme sisällä. On hankala kuvitella tilanne, jossa esimerkiksi Yhdysvallat hyväksyisi vastaavia rajoituksia.¹⁸³

Yleisesti katsottiin, että sopimuksen jäädytys johtui ennen kaikkea Venäjän tyytymättömyydestä Naton laajenemista kohtaan. Tähän Putin tavallaan viittasikin vedotessaan Varsovan liittoon, jonka jäsen moni uusista Nato maista oli ollut. Putin kuitenkin vetosi ennen kaikkea siihen, että vaikka Venäjä oli noudattanut sopimusta tarkasti vähentämällä joukkojensa määrää Euroopassa, ei Naton jäsenet olleet edes ratifioineet vuonna 1999 uusittua sopimusta.¹⁸⁴

Putin siis korjasi sopimuksen jäädyttämisellä sen epätasapainon, joka Venäjän ja Naton välille oli muodostunut jo aiemmin. Sopimus ei ollut Putinin mukaan ennen tätäkään toiminut oikein sen uusitun version ratifioinnin puutteen takia. Siten Venäjän päätös jäädyttää sopimus ei oikeastaan tarkoittanut, että Venäjä olisi vetäytynyt tästä kylmän sodan päättymisvuosia symboloivasta saavutuksesta – Nato oli sen jo de facto tehnyt itse.

5.4.3 Eurooppa ja/tai EU

Kun Putinin neljää viimeistä puhetta tarkastellaan siinä esiintyvän Eurooppa ja EU-retoriikan kannalta, on näiden keskinäinen kontrasti valtava. Kuten Yhdysvaltojen ja

---

¹⁸³ KT07.

¹⁸⁴ Ibid.

Naton kohdalla, myös näiden kanssa vedenjakaja kulkee kauden keskellä: vuosina 2004 ja 2005 Putin puhui pitkästi Venäjän tarpeesta ja halusta integroitua Eurooppaan, kun vuoden 2006 ja 2007 puheissa Euroopalla ei ollut edes omaa asemaa vaan se käsiteltiin täysin osana kiristyvää länsiretoriikkaa.

Kuten yllä mainittiin, ei Putin huomionnut juurikaan Naton vuoden 2004 laajentumista. Samana vuonna tapahtuneeseen EU:n itälaajentumiseen Putin toisaalta otti korostuneen positiivisen asenteen:

...Venäjä ja EU ovat jo suoria naapureita. EU:n laajentumisen ei pitäisi tuoda meitä lähemmäs vain maantieteellisesti, vaan myös taloudellisesti ja henkisesti. - - . Yleisesti, tämä tarkoittaa uusia mahdollisuuksia Suuremmalle Euroopalle ja sen tulevaisuudelle.¹⁸⁵

Vuoden 2005 puhe sisälsi kuitenkin kaikista kahdeksasta puheesta eniten Venäjän eurooppalaisuutta korostavaa retoriikkaa. Kuten viime luvussa kävi ilmi, tässä vaiheessa Putinia ja Venäjää oli jo kritisoitu kovaäänisesti etenkin Euroopan suunnalta sen demokratian kehityksestä. Siksi on vaikea olla näkemättä tässä eräänlaista ”hämärtämistä”: Korostaessaan Venäjän eurooppalaista perintöä aina liberaalia valitusaikaa myöten, Putin ohitti sen tosiasian, että maan kehitys kulki jatkuvasti kauemmas eurooppalaisen demokratian ihanteista. Toisaalta Putin kuitenkin korosti, että Venäjä oli matkalla kohti tätä yhteistä ihannetta, mutta tekisi sen omilla ehdoillaan kuten aina aiemminkin.¹⁸⁶

Putinin ydinviesti tässä oli selvästi se, että eurooppalaisuus ja Eurooppa ovat aina termeinä sisältäneen myös Venäjän. Kun hän korosti yhdessä saavutettuja kehitysasteita ja puhui maanosan yhteisestä historiasta, hän teki Venäjän kehityksestä osan Euroopan kehitystä, mikä vähensi mahdollisuuksia syyttää tätä kehityksen suunnan ”epäeurooppalaisuudesta”. Samalla Putin korosti Euroopan ja Yhdysvaltojen eroa, sillä vain ensimmäisen kanssa sen nähtiin muodostavan erottamaton kokonaisuus. Tässä

---

¹⁸⁵ КТ04. Alkuperäisen tekstin termi Большой Европы ja englanninkielinen käännös ”greater Europe” kuvaavat ehkä suomennosta vielä paremmin sitä, mitä Putin lauseella tarkoitti.

¹⁸⁶ Katso suora lainaus luku 4.3 Mahtava tulevaisuus, mahtava menneisyys.

näkyvyydessä viime luvussa huomioitu puhetapa, jossa eurooppalaisuutta voidaan käsitellä osana Venäjän identiteettiä, Yhdysvaltoja ja amerikkalaisuutta ei koskaan.

Vaikka Euroopan ja eurooppalaisuuden merkitys Venäjälle näyttelevätkin suurta roolia näissä kahdessa puheessa, esiintyy niissä myös aiemmin mainittu dualismi. IVY-maiden korostaminen sekä identiteetin, historian, kielen ja yhteisen kulttuurin kautta voimistui jo tässä vaiheessa. Vuoden 2005 puhe jäi viimeiseksi, jossa Putin korosti Venäjän valtion eurooppalaisuutta ja priorisoi selvästi Euroopan kanssa tehtävää yhteistyötä. Seuraavana vuonna huomio käännettiin selkeästi entiseen neuvostoalueeseen ja puhuttiin myös Euroopan sijaan enemmän Euroopan Unionista – tämä korostaa kuinka talousyhteistyö palasi muiden yhteistyömuotojen edelle muutaman vuoden tauon jälkeen.

Vuoden 2007 puheessa tämä suunnanmuutos nähtiin vielä voimakkaammin Putinin luetellessa Venäjän luonnollisiksi yhteistyö- ja integraatiokumppaneiksi erikseen Euraasian Unionin, Valko-Venäjän ja jopa Shanghain yhteistyöjärjestön. Euroopasta ei puhuttu enää juuri lainkaan, vaan se oli siirtynyt Putinin retoriikassa sen epämääräisesti viestityn, mutta yleisölle selvästi ymmärrettävän kokonaisuuden alle, jota olen kutsunut ja joka kuvaa tulkintani mukaan venäläisten ymmärrystä lännestä. Länsi esiintyi viimeisessä puheessa vahvemmin kuin koskaan yhtenäisenä kokonaisuutena. Tämä oli sen kannalta kuitenkin yksinomaan kielteinen muutos.

6 Vastakkainasettelun paluu

Viimeistään Ukrainan kriisi ja Krimin miehitys vuonna 2014 herättivät maailman siihen uuteen todellisuuteen, joka Venäjän vahvistumisen myötä oli syntynyt. 15 vuodessa suurvaltastatuksensa juuri menettäneestä keskisuuresta, lännen kanssa läheisempää yhteistyötä etsineestä ja demokratiaa kohti kulkeneesta Venäjästä oli kuoriutunut Euroopan rajoja siirtämään kykenevä ja länttä avoimesti haastava voima, jonka autoritäärinen johtaja haki oikeutusta teoilleen maansa suurvaltahistoriasta ja me-muut-vastakkainasettelusta.

Se tuen laajuus, jonka Putin kansalaisiltaan Krimin kriisin yhteydessä ja sen jälkeen sai, herätti laajasti hämmennystä lännessä. Miksi Putin sai kansalaisiltaan yhä luottamuksen, vaikka tämä jatkuvasti heikensi maansa demokraattisia instituutioita, vainosi sisäpoliittisia vastustajiaan ja oli jo vuosia heikentänyt maansa suhteita monien entisten kumppanien kanssa? Miten jopa oppositioon kuuluvat, Venäjän mittapuussa liberaalit tahot tukivat niin yksimielisesti Putinin sotilaallisia toimia länsinaapuriaan vastaan?

Näin äärimmäisten keinojen nopea ja laaja hyväksyntä viittaa vahvasti siihen, että epäluulon siemen länttä ja sen motiiveja kohtaan oli istutettu venäläisten mieliin jo vuosia aiemmin. Kun venäläinen propagandakoneisto sitten polkaistiin käyntiin ja venäläisten koteihin levitettiin ”tieto” länsimaiden johtamasta vallankaappauksesta Kiovassa ja Naton suunnitelmista levittäytyä Ukrainaan ja siten Krimin niemimaalle¹⁸⁷, nämä epäilykset ikään kuin aktivoitiin: Uhan ei aina tarvitse olla konkreettinen ollakseen todellinen. Sillä, minkä uskotaan uhkaavan, on vähintään yhtä suuri merkitys.

Tämän tutkimuksen johdannossa esitettiin hypoteesi, jonka mukaan tätä ”uhkaa” alettiin muotoilla venäläisille jo Putinin ensimmäisillä kausilla, jolloin maan viralliset suhteet länteen olivat vielä hyvät. Olettamukseksi annettiin, että pyrkiessään yhdistämään ja voimistamaan Venäjää ja venäläistä maailmaa, muun muassa

---

¹⁸⁷ Venäjän mustanmeren laivasto sijaitsee Krimin niemimaan Sevastopolissa, joten ajatus Ukrainan Natojäsenyydestä on ollut Venäjälle aina mahdoton. Lisäksi Krimillä on poikkeuksellisen keskeinen rooli venäläisten kollektiivisessa muistissa (vrt. Sevastopolin sankarikaupunki). Niemimaan historiallisesta merkityksestä, kts. lisää Mäkeläinen.

palauttamalla Neuvostoliitto tiukemmin osaksi Venäjän ja venäläisten historiallista itseymmärrystä, Putin samalla palautti näiltä ajoilta tutun tavan tarkastella länttä ”toisena”, johon omaa identiteettiä voitiin peilata. Oletus perustui havaintoon siitä, että samalla kun Putin 2000-luvulla muokkasi ja kehitti Venäjää haluamaansa suuntaan, suhteet länteen heikkenivät jatkuvasti. Halusinkin siksi tutkia näitä kahta kehitystä rinnakkain

Näiden kysymysten selvittämiseksi Putinin ensimmäisten kausien Kansakunnan tila - puheita analysoitiin kolmesta eri näkökulmasta, joista seuraava rakennettiin aina edellisen päälle. Ensin selvitettiin, miten Putin muovasi historian avulla Venäjän valtarakenteita, taloutta ja turvallisuuspolitiikkaa. Seuraavaksi keskityttiin Putinin puheiden identiteettipolitiikkaan ja osoitettiin, että Venäjän ja venäläisten identiteettiä toiseutettiin ajan kuluessa yhä vahvemmin länteen.

Viimeinen analyysiluku jatkoi siitä mihin toinen päättyi, kun *länsi* ja sen monet merkitykset otettiin päähuomion kohteeksi. Näiden kolmen analyysin tuloksia tarkastelemalla voidaan selvästi sanoa, että Putinin retoriikan Venäjä kulki hitaasti mutta varmasti polkua, joka oli törmäyskurssilla länsimaiden kanssa. Viime luvussa havaittu länsiretoriikan muutos ja lännelle annetut merkitykset puolestaan viittaavat siihen, että Putin itseasiassa valmistautui tähän törmäykseen varmistamalla venäläisten tuen itselleen etukäteen, yleistä länsikuvaa heikentämällä.

Putinin historian käytön tapoja tarkasteltaessa havaittiin selvästi kaksi päädiskurssia. Ensimmäistä nimitän **vakaan ja vahvan Venäjän** diskurssiksi. Tämä rakennettiin ennen kaikkea tekemällä pesäeroa 90-luvun heikkoon Venäjään, joka oli joko liian kallellaan länsimaihin puolustaakseen Venäjän omia etuja, tai muuten niin epävakaa, ettei sitä onnistuttu vahvistamaan ja kehittämään.

Edeltäjiään Putin ei maininnut sanallakaan, mutta rivien välistä lukemalla puheissa voidaan nähdä epäsuoraa kritiikkiä 90-luvun johtajille. Toisaalta Jeltsinin ulkopolitiikka, joka ei perustunut Venäjän omien intressien edistämiseen, teki Venäjästä seuraajan kansainvälisessä politiikassa johtajan sijaan. Toisaalta Primakovin länsivastaisuus oli

ideologista, eikä se hyödyttänyt Venäjää lainkaan. Päinvastoin, länsivastainen ulkopolitiikka esti Venäjää vahvistumasta kansainvälisillä areenoilla. Putin korosti puheissaan, että vasta 2000-luvun edessä, vahvistuva Venäjä saattoi valita oman suuntansa, mihin heikko 90-luvun Venäjä ei ollut kyennyt. Tämä laskettiin luonnollisesti Putinin politiikan ansioksi. Vahvan Venäjän diskurssia argumentoitiin myös vetoamalla Venäjän tuhatvuotisen historian käännekohtiin ja kokemuksiin, jotka osoittivat tämän ominaisuuden luontaisuuden ja elintärkeyden Venäjän selviytymiselle. Lisäksi historiapolitiikalla perusteltiin niitä poliittisia vaatimuksia, joilla tähdättiin konkreettisesti maan vahvistamiseen.

Sekä Putinin alkuvuosien hallinnolliset uudistukset ja poliittisen vallan keskittäminen että myöhempien puheiden sisältämät vaatimukset armeijan vahvistamisesta ja Venäjän kansainvälistä poliittisen aseman parantamisesta ennemminkin länsimaiden takia, kuin niiden kanssa, hakivat perusteluitaan historiasta. Viittauksia tehtiin niin suureen isänmaalliseen sotaan, kylmään sotaan kuin Venäjän pitkän historian aikana kokemiin useisiin mullistuksiin. Ne toimivat milloin opetuksina ja esimerkkeinä, milloin uhkakuvina ja tavoitteina. ”Vahva Venäjä” oli myös Putinille eräänlainen historiallinen totuus, jota piti arvottaa korkealle ja jonka eteen piti työskennellä menneisyydelle kuuluvalla kunnioituksella.

Historiapoliittisella argumentoinnilla oli myös toinen selvä kärki. Menneisyydestä haettiin tukea **Venäjän kansallisen yhtenäisyyden ja identiteetin määrittelylle**. Palatakseni johdannossa esitettyyn Pasi Saukkosen jakoon kansallisesta identiteetistä ja kansallisvaltion identiteetistä, yksi tutkimuksen kiinnostavimpia havaintoja oli se, että ennen kaikkea jälkimmäisen kohdalla nähtiin selkeitä muutoksia ajan kuluessa. Venäjän valtiota ja sen paikkaa maailmassa etsittiin ensin kehittyneestä lännen johtamasta liitosta, sitten Euroopasta, Euraasiasta ja lopulta omasta ainutlaatuisesta ”venäläisestä maailmasta”.

Kansallista identiteettiä eli venäläisyyttä ei edes ensimmäisissä puheissa integroitu osaksi eurooppalaisia ”kansoja”, amerikkalaisista puhumattakaan. Venäläisyys ohitettiin joko lähes kokonaan, kuten aivan ensimmäisissä puheissa, tai sen ja ”muiden” välille

tehtiin selvä ero. Jos ”Venäjistä” tuli puheissa uniikki, kaikista länsimaista erottautuva kokonaisuus vasta vuonna 2006, näyttää venäläisyys olleen sitä koko ajan. ”Venäjä” saattoi olla eurooppalainen, ”venäläinen” ei. Länsimaiden sijaan kontaktipintaa haettiin IVY-maiden kansoista, jotka myöhemmin niputettiin venäläisten kanssa yhteen ”venäläiseksi maailmaksi”. Länsi siis toiseutettiin suhteessa Venäjän valtioon vasta suhteiden heikentyessä, mutta venäläisyyden toiseutena länsimaalaiset toimivat enemmän tai vähemmän koko tutkittavan ajanjakson ajan.

Kahdeksassa vuodessa lännen rooli muuttui taloudellisen kehityksen ja turvallisuuden takaajana toimivasta kumppanista ensin kritiikin kohteena olevaksi kilpailijaksi ja lopulta konkreettiseksi uhaksi. Alkuvuosien integraatiopuhe ja Venäjän eurooppalaista identiteettiä korostava narratiivi jäivät Putinin toisen kauden loppua kohden historiaan. Näiden tilalle tuli omien kansallisten intressien priorisointi, Venäjän ulkoinen voimistaminen sekä venäläisen identiteetin korostaminen vastakohtana länsimaisille ihanteille.

Suhteiden selvän laskusuhdanteen lisäksi lännen keskinäiset roolit ja merkitykset vaihtelivat vuosittain. Yhdysvaltoja ja Eurooppaa käsiteltiin yli puolessa eli ensimmäisissä kuudessa puheessa erikseen, mikä korostaa näiden erilaista asemaa venäläisessä ymmärryksessä. Toisaalta Putinin toisella kaudella määrittelemätön, mutta sitäkin selvemmän länteen viittaava kokonaisuus otti aiempaa paljon suuremman roolin puheiden ulkosuhteita käsittelevässä osuuksissa. Viimeisessä kahdessa puheessa lännen maantieteellisiä alueita ja instituutioita käsiteltiin lähestulkoon ainoastaan tämän kokonaisuuden alla. Kun Irakin sodan sytyttyä Yhdysvallat sai vastata itsenäisesti ”lännelle” esitettyyn kritiikkiin, menetti Eurooppa myöhemmin tästä syntyneen erillisasemansa.

Oleellista on kuitenkin myös se, että esitettiin länsi epäsuorasti yhtenäisenä kokonaisuutena tai suoraan ja erillisinä toimijoina, pysyi näille annettu painoarvo suunnilleen yhtä vahvana koko kahdeksan vuoden ajan. Tämä osoittaa, että lännen merkitys Venäjälle poikkeaa selvästi sen muista kansainvälisistä kumppaneista. Yhdessäkään puheessa ”itää” ei pidetä kilpailijana tai uhkana Venäjälle, sen

kansainväliselle arvovallalle tai alueelliselle eheydelle. Toisaalta myöskään kumppaneita tai liittolaisia ei löydetä puheissa tältä suunnalta. Näin siis siitä huolimatta, että Venäjän suurin rajanaapuri Kiina nousi 2000-luvulla selvästi yhdeksi maailman talousvetureista ja 2000-luvun on jopa sanottu olevan Kiinan vuosisata. Vuonna 2015 Kiina ohitti Yhdysvallat maailmana suurimpana taloutena, meriitti, jota Yhdysvallat oli kantanut yhtäjaksoisesti vuodesta 1870.¹⁸⁸ Tätä kehitystä ei Putinin puheiden perusteella voi havaita lainkaan. Yhdysvallat mainitaan puheissa huomattavasti Kiinaa useammin, Euroopasta puhumattakaan, eikä tämä tunnu selittyvän millään muulla kuin sillä, ettei Venäjä ollut itse luopunut siitä kylmän sodan aikaisesta blokkiajattelusta, josta se syytti länttä.

Putinin ensimmäisen presidenttikauden alussa Venäjä oli heikko niin taloudellisesti kuin poliittisestikin ja tarvitsi kipeästi länttä kehittyäkseen. Heikko Venäjä siis tunnusti ja jopa korosti yhteistyötä lännen kanssa, mutta lännen rooli Venäjän ”toisena” ei silti kadonnut. Juuri siksi maailman nopeimmin vahvistuva valtio Kiina, muista kumppaneista puhumattakaan, ei näyttele merkittävää roolia Putinin puheissa, niin hyvässä kuin pahassakaan. Sen sijaan Yhdysvaltojen jokainen liike ja ”lännen hegemonia”, sekä sen instituutioiden laajentuminen Venäjän rajoille koettiin uhkana, jonka vain kilpailija tai vihollinen, kansallisesti ymmärretty ”toinen” voi aiheuttaa.

Kaiken kaikkiaan historialla argumentointi länsisuhteita käsittelevissä osuuksissa oli kuitenkin suhteellisen vähäistä. Suhteita länsimaihin argumentoitiin huomattavasti useammin muilla perusteilla ja toisaalta historia-argumentteja käytettiin paljon aktiivisemmin Venäjän sisäisten tavoitteiden ajamisessa. Toisaalta länsimaat olivat ainoa kansainvälinen ryhmittymä IVY-maiden lisäksi, joihin suhteita ajallistettiin ollenkaan. Historia-argumenttien ja länsiretoriikan yhteys onkin epäsuorempi: niiden välittämä tarina ja merkitys käänsivät venäläisten toiveita ja odotuksia pois länsimaisesta esimerkistä, kohti Venäjän omaa tietä.

---

¹⁸⁸ Esim. Stiglitz, Joseph (2014): *The Chinese Century*, *Vanity Fair*, December 4. <https://www.vanityfair.com/news/2015/01/china-worlds-largest-economy>

Koska länsikuvaan liitettiin yhä etenevässä määrin elementtejä, jotka sotivat samanaikaisesti historialla vahvistetun kansallistunnon kanssa, oli sen esimerkkiin vetoaminen tai sen seuraaminen yhä heikommin käytettävissä oleva vaihtoehto Putinin Venäjällä. Putin siis hyödynsi länttä ainakin kahdella tavalla. Toisaalta hän nosti lännen Venäjän luonnolliseksi ”toiseksi”, mikä tuki oman kansallisen yhtenäisyyden muotoilua, toisaalta hän vahvisti omaa valtaansa ja vahvan Venäjän ideaa poistamalla ”länsimaisen mallin” vaihtoehtojen joukosta.

Historian avulla rakennettu narratiivi vahvasta ja vakaasta Venäjästä törmäytettiin siis kuvaan länsimaiden väitetyistä hegemoniavaatimuksesta. Koska nämä olivat luonnostaan vastakkaisia, oli venäläisten tehtävä valinta. Joko oma kehityspotentiaali saavutettaisiin Putinin osoittamalla tiellä, mikä toteuttaisi Venäjän historiallisen kohtalon ja nostaisi venäläiset takaisin siihen asemaan maailmassa, johon nämä kuuluivat ja johon näillä oli oikeus. Toisaalta Venäjä voisi elää ja kehittyä lännen toiveiden mukaisesti, hyväksyä lännen globaalin hegemonian ja oman roolinsa hiljaisena seuraajana. Molempia ei ollut mahdollista saada, joten mikäli Putinia vastaan noustaisiin länsimaista tukea hakevan politiikan ja retoriikan avulla, olisi tällaiset pyrkimykset yksinkertaista leimata epäisänmaallisiksi.

Historiasta ammennettu kuva Venäjästä ja venäläisten kansallisesta identiteetistä sai puolestaan pontta lännelle annetusta roolista Venäjän toisena, sillä kuten johdannossa esitettiin, tarvitsee yhteisö itseään määrittäessään ”toisen”, johon tätä eroa voidaan tehdä. Vaikka Venäjä saattoi olla osa Eurooppa, ei venäläisyys tähän taipunut. Kontaktipintaa haettiin ennen kaikkea entisestä neuvostoalueesta, IVY-maista ja Euraasiasta, joiden varaan Putin rakensi Venäjän valtiota suuremman ”venäläisen maailman”. Läntinen tuki Ukrainan ja Georgian värvallankumouksille ja näiden kääntyminen kohti länttä, tarkoitti siis väistämättä niiden kääntymistä pois ”venäläisyydestä”. Näin länsimaat uhkasivat paitsi Venäjän valtiota, myös venäläisyyttä. Mikäli venäläisyys haluttaisiin turvata, ei ”länsimaalaisuuden” voitaisi enää sallia levittäytyvän sen alueelle.

Epilogi

Sekä Venäjän valtion harjoittama historiapolitiikka, että Venäjän suhtautuminen länsimaihin ovat tämän pro gradun kattaman aikajakson jälkeen kiristyneet huomattavasti. Vuonna 2009 presidentti Dmitri Medvedev asetti surullisen kuuluisan presidentillisen komitean, jonka tarkoitus oli estää ”historian vääristely Venäjän etuja vahingoittavalla tavalla”. Samana vuonna hätätilaministeri Sergei Shoigu ehdotti, että puna-armeijan toisen maailmansodan aikaisten saavutusten vähättely kiellettäisiin lailla. Tämä aikanaan absurdi ehdotus hyväksyttiin kolmannelle kaudelleen presidentiksi valitun Putinin allekirjoituksella laiksi vuonna 2014 ja sen kieltämisen toiminnan harjoittamisesta voi saada jopa viiden vuoden vankeusrangaistuksen.¹⁸⁹

Venäjän naapuriensa kanssa käymät ”historiasodat” 2000-luvulla näyttävät vuoden 2020 perspektiivistä lähes mitättömiltä, kun Venäjän tiedetään siirtyneen ”sanoista tekoihin”, miehittämällä ensin Krimin 2014 ja olemalla osallisena yhä käynnissä olevaan sotaan Itä-Ukrainassa. Kuten johdannossa huomautettiin, seurasi Neuvostoliiton hajoamista joukko uusia historioita entisen Neuvostoliiton alueella, myös Ukrainassa. Ukraina ei kuitenkaan kyennyt yhdistymään yhden historian alle, eikä sen ”uusi kertomus” selvästi auttanut sitä selviytymään yhtenäisenä kansana yhden valtion alla.

Tähän löytyy nähdäkseni ainakin yksi selkeä selitys. Historiapolitiikka ei ole nopea työkalu, vaan menneisyyden kertomusten ja diskurssien juurruttaminen ja muovaaminen pysyväksi osaksi laajojen joukkojen kollektiivista muistia vaatii paitsi pitkäjänteisyyttä, myös ennen kaikkea aikaa. Ihmisten mieli toimii moottoriveneen sijaan kuin valtava laiva: sen kääntäminen on hidasta, mutta jos kapteeni osaa asiansa, ei ole epäilystäkään, etteikö sillä voisi ylittää valtameriä. Ukrainan presidenttien käsitys niin Ukrainan paikasta lännen ja idän välillä, kuin sen asemasta Neuvostoliiton osana, ovat menneet ympäri lähes jokaisten vaalien jälkeen. Vladimir Putin on puolestaan

---

¹⁸⁹ ”Медведев создал комиссию при президенте РФ по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России”. *Interfax*, 19.5.2009. Haettu 19.4.2020 <http://www.interfax.ru/russia/80400>; ”Russia's Putin outlaws denial of Nazi crimes”. *Reuters*, 5.5.2014. Haettu 19.4.2020. <https://www.reuters.com/article/us-russia-putin-nazi-law/russias-putin-outlaws-denial-of-nazi-crimes-idUSBREA440IV20140505>.

hallinnut Venäjää suvereenisti nyt 20-vuotta, mikä on mahdollistanut johdonmukaisen ja yhtenäisen kansallisen historiakertomuksen juurruttamisen.

Vasta tämän vuoden alussa, tammikuussa 2020, Putin esitti Venäjän perustuslakia uudistettavaksi juuri *послания президента Федеральному Собранию* -puheessaan. Alle kaksi kuukautta myöhemmin, duuma ”pyysi” Putinilta hyväksyntää sille, että uuden perustuslain myötä myös tämän presidentinkaudet nollattaisiin. Tämä tarkoittaa, että venäläiset äänestävät lähitulevaisuudessa neuvoa antavassa kansanäänestyksessä paitsi perustuslain uudistamisesta, myös de facto Putinin mahdollisuudesta pysyä presidenttinä vuoteen 2036 saakka. Näillä näkymin vaikuttaa siis todennäköiseltä, ettei Venäjän johtoon ole lähivuosina tulossa merkittäviä muutoksia. Laiva voi jatkaa sille kaksi vuosikymmentä sitten asetetulla kurssilla. Tämän vuoksi nykyisyyden ja tulevaisuuden tapahtumia täytyy aktiivisemmin tarkastella suhteessa venäläisten omaan käsitykseen historiasta.

Ennen kaikkea kuuluttaisin tutkimukseni johtopäätösten valossa, ettei Venäjän johdon ja sen median levittämää maailmankuvaa ja retoriikkaa käsiteltäisi länsimaisessa diskurssissa puhtaasti ylhäältä alas suuntautuvana propagandana. Viestit pohjautuvat aitoihin historiallisiin käsityksiin ja resonovat siksi venäläisen yleisön keskuudessa universaalista yleisöstä poikkeavalla tavalla. Tämä ei tarkoita, että Venäjän toimintaa tulisi oikeuttaa tai sen näkökulmia hyväksyä. Toisen ymmärtäminen ei tarkoita sen toimien hyväksymistä, mutta ilman pyrkimystä ymmärrykseen dialogi käy yhä hankalammaksi.

7 Lähteet

Послания президента Федеральному Собранию -puheet (KT-puheet) **(haettu 1.11.2019)**

Puhe vuodelta 2000 <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21480>.

Puhe vuodelta 2001 <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21216>.

Puhe vuodelta 2002 <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21567>.

Puhe vuodelta 2003 <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21998>.

Puhe vuodelta 2004 <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22494>.

Puhe vuodelta 2005 <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>.

Puhe vuodelta 2006 <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>.

Puhe vuodelta 2007 <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24203>.

Kirjallisuus

Ambrosio, Thomas & Vanhrovec, Geoffrey (2013): Mapping the Geopolitics of the Russian Federation: The Federal Assembly Addresses of Putin and Medvedev, *Geopolitics*, 18:2.

Anderson, Benedict (2006): *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. E-Kirja, Verso, Lontoo.

Aunesluoma, Juhana & Torsti, Pilvi (2009): Historian käyttö yhteiskunnassa ja tutkimuksessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2009.

Bouveng, Kerstin (2010): *The Role of Messianism in Contemporary Russian Identity and Statecraft*, Durham theses, Durham University.

Buzan, Barry & Wæver, Ole & Jaap de Wilde (1998): *Security – a new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers, Inc. Lontoo.

Carnaghan, Ellen (2007): Do Russians Dislike Democracy? *PS: Political Science & Politics*, 40(1).

Danilova, Nataliya (2013): Victory Day: Rituals and Practices of War Commemoration in Russia, teoksessa Beumers, Birgit (toim.) *Russia's new fin de siècle. Contemporary culture between past and present*, Intellect Bristol UK / Chigago, USA.

Darczewska, Jolanta (2019): "Memory wars": history, politics and the special services of the Russian Federation. *Przeгляд Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 11/20.

Donaldson, Robert & Nadkarni, Vidya & Noguee, Joseph (2015): *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, 5. painos, Routledge, Abingdon.

- Eltacanicoff, Michel (2018): *Inside the mind of Vladimir Putin*. Hurst, Lontoo.
- Faber, Karl-Georg (1978): The Use of History in Political Debate. *History and Theory*, Beiheft 17, December 1978.
- Feklyunina, Valentina (2010): *National images in international relations: Putin's Russia and the West*. PhD thesis, University of Glasgow.
- Fukuyama, Francis (1989): The End of History? *The National Interest*, No. 16, Summer 1989.
- Greene, Samuel, Lipman, Maria & Ryabov, Andrey (2010): Engaging History: The problems & politics of history in Russia. Teoksessa Greene Samuel (toim.): *Engaging History. The problems & politics of memory in Russia and the Post-Socialist Space*. Working papers, Carnegie Moscow Center.
- Haara, Heikki (2008): *Me, toinen ja vihollinen: menneisyyden merkitykset presidentti George W. Bushin poliittisessa retoriikassa syyskuun yhdennentoista terrori-iskuista Irakin sotaan*. Poliittisen historian pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto (Helsingin yliopiston kirjasto).
- Harle, Vilho & Moisiö, Sami (2000): *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*, Vastapaino, Tampere.
- Hentilä, Seppo (2001): Historiapolitiikka – Holocaust ja historian julkinen käyttö. Teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.) *Jokapäiväinen historia*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Kaasik-Krogerus, Sigrid (2003): Viron geopoliittisen identiteetin muutokset, *Idäntutkimus* 10 (2003): 1.
- Kalb, Martin (2015): *Imperial Gamble: Putin, Ukraine, and the New Cold War*. Brookings Institution Press, Washington D.C.
- Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja Historia*, Gaudeamus, Tampere.
- Kettunen, Pauli (2008): *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere.
- Kettunen, Pauli (2015): *Historia petollisena liittolaisena. Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan*, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vantaa.
- Koposov, Nikolai (2017): *Memory Laws, Memory Wars. The Politics of the Past in Europe and Russia*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kähönen, Aappo & Laine, Veera (2019): Venäjän valtion ja kansakunnan sisäiset ja ulkoiset rajat – miten niitä rakennetaan ja perustellaan, *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2019.

- Laitinen, Kari (1999): *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka. Tulkintoja uusista turvallisuuksista Kylmän sodan jälkeen*, Studia Politica Tamperensis No.7, Tampere.
- Lo, Bobo (2003): The securitization of Russian Foreign policy under Putin, Teoksessa Gorodetsky, Gabriel (toim.) *Russia Between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*, Routledge, Abingdon.
- Lähteenmäki, Mika & Pöyhönen, Sari (2015): Language Rights of the Russian-speaking Minority in Finland: Multi-sited Historical Arguments and Language Ideologies, Teoksessa Halonen, Ihalainen & Saarinen (toim.) *Language Policies in Finland and Sweden. Interdisciplinary and Multi-sited Comparisons*, Multilingual Matters, Bristol.
- MacMillan, Margaret (2008): *The Uses and Abuses of History*. Profile Book LTD, Lontoo.
- Miller, Alexei (2012): Historical Politics: Eastern European Convolutions in the 21st Century, Teoksessa Miller, Alexei & Lipman, Maria (Toim.) *Convolutions of Historical Politics*. Central European University Press.
- Molodikova, Irina & Alla, Makharova (2007): Urbanization patterns in Russia in the post-Soviet era, teoksessa Stanilov, Kiril (toim): *The Post-Socialist City. The GeoJournal Library*, vol 92. Springer, Dordrecht.
- Momtaz, Tina (2016) The Significance of the 'West' in Processes of Post-Soviet Russian Identity Formation (Societal and Cultural Perspectives), Teoksessa *Arts and Social Sciences journal*, 7:5.
- Moss, Walter (2005): *A History of Russia Volume 2: Since 1855*, Second edition, Anthem Press, London.
- Mylly, Juhani (2002): *Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Kirja-Aurora, Turku.
- Mäkeläinen, Anni (2016): *Krim: historiapolitiikka, interventio ja suvereniteetti. Venäjän media retoriikka Ukrainan kriisissä*. Poliittisen historian pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto (Helsingin yliopiston kirjasto).
- Nyysönen, Heino (1999): *The presence of the past in politics: '1956' after 1956 in Hungary*, University of Jyväskylä, Jyväskylä.
- Pakier, Malgorzata & Wawrzyniak, Joanna (2016): *Memory and change in Europe. Eastern Perspectives*. Berghahn Books.
- Palonen, Kari & Summa, Hilka (1996): *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino, Tampere.
- Palonen, Kari (1997): *Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta*, SoPhi 11, Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 11, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Sakwa, Richard (2008): *Putin. Russia's Choice*, 2. Painos, Routledge, Abingdon.

Salminen, Vesa (2010): *Diplomatian Historiapoliitiikka. Historia-argumenttien käyttö Kosovon kysymyksessä 1998-2010*. Poliittisen historian Pro-Gradu tutkielma, Helsingin yliopisto (Helsingin yliopiston kirjasto).

Saukkonen, Pasi (1999): *Suomi, Alankomaat ja kansallisvaltion identiteettipoliitiikka. Tutkimus kansallisen identiteetin poliittisuudesta, empiirinen sovellutus suomalaisiin ja hollantilaisiin teksteihin*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Pieksämäki.

Skinner, Quentin (2002): *Visions of Politics. Volume 1: Regarding Method*, Cambridge University Press, Cambridge.

Smith, Anthony (1995): *Nations and Nationalism in a Global Era*. Polity Press, Cambridge.

Solarz, Wojciech Martin (2012): 'Third World': the 60th anniversary of a concept that changed history, Teoksessa *Third World Quarterly*, Volume 33:9.

Summa, Hilikka (1996): Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen & Summa (toim.) : *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino, Tampere.

Suslov, Mikhail (2017): *Russian World: Russia's policy towards its Diaspora*, Russie.Nei.Vision, No. 103, Ifri, July 2017.

Tilli, Jouni (2009): Tiloja, linjauksia, retoriikkaa: historiapolitiikan ulottuvuuksia, teoksessa Aunesluoma & Torsti (toim.) *Historiallinen aikakauskirja* 3/2009.

Toal, Gerard (2017): *Near Abroad: Putin, the West and the Contest Over Ukraine and the Caucasus*, Oxford University Press, New York.

Torbakov, Igor (2015): The Past as Present: Foreign Relations and Russia's Politics of History. Teoksessa Eliaeson, Harutyunyan & Titarenko (Toim.) *After the Soviet Empire. Legacies and Pathways*. Brill, Leiden.

Torsti, Pilvi (2008): Historiapoliitiikkaa tutkimaan – Historian poliittisen käytön typologian kehittelyä, *Kasvatus & Aika* 2/2008.

Tsygankov, Andrei P (2006): *Russia's Foreign Policy: Change and continuity in national identity*, Rowman & Littlefield Publishers Inc. Maryland.

Turoma, Sanna (2010), Venäjä-tutkimusta läheltä ja valtamerten takaa. *Idäntutkimus* 3.

Wagnsson, Charlotta (2000): *Russian Political Language and Public Opinion on the West, NATO and Chechnya – securitisation Theory Reconsider*. Stockholm Studies in politics 70, Stockholm.

Vihavainen, Timo (2014): *Vanhan Venäjän paluu*, Otava, Keuruu.

Väyrynen, Raimo (2009): *Controversies over missile defence in Europe*, FIIA, Working Paper 59.

Ziegler, E. Charles (2018): Diplomacy, Teoksessa Tsygankov, Andrei (toim.): *Routledge handbook on Russian Foreign Policy*, Routledge, Abingdon.

Muut lähteet:

Levada 2015: Kyselytutkimus venäläisten asenteista eri valtioita sekä ”länttä” kohtaan. Haettu 15.4.2020. <https://www.levada.ru/2015/02/09/mezhdunarodnye-otnosheniya>.

”Медведев создал комиссию при президенте РФ по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России”. *Interfax*, 19.5.2009. Haettu 19.4.2020 <http://www.interfax.ru/russia/80400> .

”Russia's Putin outlaws denial of Nazi crimes”. *Reuters*, 5.5.2014. Haettu 19.4.2020. <https://www.reuters.com/article/us-russia-putin-nazi-law/russias-putin-outlaws-denial-of-nazi-crimes>.

Stiglitz, Joseph (2014): The Chinese Century, *Vanity Fair*, December 4. <https://www.vanityfair.com/news/2015/01/china-worlds-largest-economy> Haettu [13.5.2020](#)

Wines, Michael (2000): Path to power, a political profile. Putin steering to reform, but with Soviet discipline, *New York Times*, 20.2.2000.